
Г. ДРАПАК, М. СКИБА

ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Навчальний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
КОНДОР

2007

ББК 67.9 (4УКР)304
О 75

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 14/18.2-2713 від 20.12.04)*

Рецензенти:

В.В.Колосков – професор кафедри Національної академії
Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького,
к.ю.н.;

Стефанчук Р.О. – завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін (Хмельницький інститут регіонального управління
і права), к.ю.н., доцент

Г.Драпак, М.Скиба

О 75 Основи інтелектуальної власності: Навч. посібник. –
К.: Кондор, 2006. – 156 с.

ISBN 966-8251-78-4

У виданні розглядаються основні поняття інтелектуальної власності, умови надання правової охорони об'єктам авторського права, суміжних прав і прав промислової власності, механізм передачі прав іншій особі та здійснення правового захисту на ці об'єкти. Наводиться тлумачний словник основних термінів з інтелектуальної власності.

Навчальний посібник розрахований на студентів та магістрантів ВНЗ, а також може бути корисним, аспірантам, науковим працівникам, інженерам та усім, хто цікавиться питаннями правового захисту об'єктів інтелектуальної власності.

ББК 67.9 (4УКР)304

© Г. Драпак, М. Скиба, 2006

© «Кондор», 2006

ISBN 966-8251-78-4

Зміст

ПЕРЕДМОВА	6
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ЩО ТАКЕ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ? ..	12
1.1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	12
1.2. АВТОРСЬКІ ТА СУМІЖНІ ПРАВА	15
1.3. ПРОМИСЛОВА ВЛАСНІСТЬ	17
1.3.1. Патенти на винаходи	17
1.3.2. Корисні моделі	19
1.4. ПРОМИСЛОВІ ЗРАЗКИ	21
1.5. ТОВАРНІ ЗНАКИ, ФІРМОВІ НАЙМЕНУВАННЯ І ЗАЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ	22
1.5.1. Товарні знаки	22
1.5.1.1. Функції товарних знаків	22
1.5.1.2. Значення товарних знаків для економіки	23
1.5.2. Фірмова назва	24
1.5.3. Зазначення походження товару	25
1.6. НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ	27
Питання для самоконтролю знань	29
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ .	30
2.1. АВТОРСЬКЕ ПРАВО	32
2.2. СУМІЖНІ ПРАВА	38
Питання для самоконтролю знань	41
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	43
3.1. ДЕЩО З ІСТОРІЇ ВІНАХІДНИЦТВА	44
3.2. ВІНАХОДИ ТА КОРИСНІ МОДЕЛІ В УКРАЇНІ ...	47

3.2.1. УМОВИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВИНАХОДУ ТА КОРИСНІЙ МОДЕЛІ	50
3.2.2. УМОВИ ПАТЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИНАХОДУ ТА КОРИСНОЇ МОДЕЛІ	51
3.2.3. ПРАВО НА ОДЕРЖАННЯ ПАТЕНТУ	56
3.2.4. ПРОЦЕДУРА ПОДАННЯ ЗАЯВКИ НА ВИНАХІД	57
3.2.5. ЕКСПЕРТИЗА ЗАЯВКИ	63
3.2.6. ІНОЗЕМНЕ ПАТЕНТУВАННЯ ВИНАХОДІВ ТА КОРИСНИХ МОДЕЛЕЙ	65
3.3. ПРАВОВА ОХОРОНА ПРОМИСЛОВИХ ЗРАЗКІВ ...	69
3.3.1. УМОВИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРОМИСЛОВОМУ ЗРАЗКУ	70
3.3.2. УМОВИ ПАТЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА	72
3.3.3. ПРАВО НА ОДЕРЖАННЯ ПАТЕНТУ НА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК	74
3.3.4. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ ЗАЯВКИ НА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК	76
3.3.5. ЕКСПЕРТИЗА ЗАЯВКИ	79
3.4. ПРАВОВА ОХОРОНА ТОВАРНИХ ЗНАКІВ	80
3.4.1. ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ	80
3.4.2. ПРАВОВА ОХОРОНА ЗНАКА В УКРАЇНІ	82
3.4.3. УМОВИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗНАКА	83
3.4.4. ПРАВО НА ОДЕРЖАННЯ СВДОЦТВА НА ЗНАК ..	87
3.4.5. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ ЗАЯВКИ НА ЗНАК	87
3.4.6. ЕКСПЕРТИЗА ЗАЯВКИ	88
3.4.7. МІЖНАРОДНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ	89
Питання для самоконтролю знань	91

РОЗДІЛ 4. ПЕРЕДАЧА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	93
4.1. ПЕРЕДАЧА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ	97
4.2. ПЕРЕДАЧА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	98
Питання для самоконтролю знань	108

РОЗДІЛ 5. ЗАХИСТ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	110
5.1. ЗАХИСТ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ	112
5.2. ЗАХИСТ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	119
5.3. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	124
Питання для самоконтролю знань	127
ПЕРЕЛІК НАЙБІЛЬШ УЖИВАНИХ ТЕРМІНІВ	128
ЛІТЕРАТУРА	153

ПЕРЕДМОВА

Напевне, нікого не треба переконувати, що інтелектуальна діяльність притаманна виключно людині. Адже вся історія людства – найліпше тому свідчення. А локомотивом прогресу, безумовно, є конкуренція. Саме вона споконвічно надихала людство не зупинятися на досягнутому, постійно вдосконалюватись, шукати і створювати нове, невпинно рухаючись уперед. І цілком логічною на цьому тлі є потреба у захисті інтересів творців нового.

Тому з метою ознайомлення майбутніх керманців держави з основними положеннями проблеми захисту різних об'єктів інтелектуальної власності, автори і пропонують цю книгу. Наш посібник складається з п'яти розділів. У першому розглядаються основні поняття інтелектуальної власності. Другий присвячений особливостям захисту об'єктів авторського права та суміжних прав. У третьому розділі увагу приділено правовій охороні об'єктів промислової власності. У четвертому подаються відомості про особливості передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності. Забезпечення прав на об'єкти інтелектуальної власності аналізується у п'ятому розділі. Також у посібнику наведено термінологічний словник основних понять інтелектуальної власності.

Потреба у створенні подібної роботи викликана кількома чинниками. По-перше, відсутністю широкодоступних сучасних україномовних посібників з цього питання, а також останніми змінами у законодавстві України стосовно інтелектуальної власності. По-друге, бажанням заповнити прогалину у правовій культурі технічної еліти з цього питання. Адже не секрет, що незнання своїх прав суттєво звужує потенційні можливості членів суспільства. Крім того, в останні роки в Україні значно

підвищився інтерес до проблеми захисту різних об'єктів інтелектуальної власності, що пояснюється активними інтеграційними процесами у державі.

Автори висловлюють щиру подяку рецензентам роботи: професору кафедри Національної академії Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького, к.ю.н. Валерію Васильовичу Колоскову та завідувачу кафедри цивільно-правових дисциплін **Хмельницького університету управління та права**, к.ю.н., доц. Стефанчуку Руслану Олексійовичу за їх детальне ознайомлення з роботою, а також доброзичливу критику, що сприяла вдосконаленню тексту посібника.

Особливу вдячність автори висловлюють заслуженому працівнику освіти України, дійсному члену Міжнародної академії інформатизації, академіку Академії інженерних наук України та Української технологічної академії, д.т.н., професору Силіну Радоміру Івановичу за допомогу у підготовці рукопису, цінні поради та підтримку.

Пропозиції та побажання щодо поліпшення викладеного матеріалу просимо надсилати за адресою: Г. Драпаку, М. Скибі, Хмельницький Національний університет, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, 29016, або E-mail: drapak@beta.tup.km.ua.

«Людина з новою ідеєю — всього лише дивак, поки ідея не переможе»

Марк Твен

ВСТУП

Поза сумнівом, усі без винятку в Україні прагнуть підвищення стандарту життя суспільства. І так само всі визнають, що зростання його якості можливе лише за умови поліпшення економічної ситуації в країні. Світовий досвід останніх років дещо змінив уявлення про можливі шляхи розвитку людства. Якщо раніше вважалося, що провідна роль у зростанні економіки держав належить природним ресурсам, то зараз, як стверджують експерти ООН, на передній план виступає інтелектуальний потенціал нації. Практика Провідних вітчизняних і закордонних фірм свідчить, що на сьогодні досягти справжнього і довготривалого успіху можна лише за рахунок використання новітніх технологій. А в умовах жорсткої конкуренції необхідно цивілізовано захищати свої надбання. І робити це слід лише за допомогою чинного законодавства. Творцями нового є особистості, котрі, на превеликий жаль, як правило, мало обізнані з особливостями правового захисту своєї праці. Це пояснюється низкою об'єктивних причин. По-перше, на теренах колишнього Союзу інтелектуальний продукт ніколи не був товаром. Крім того, в суспільстві ніколи не культивувався Божий принцип «не кради» стосовно об'єктів інтелектуальної діяльності. І найголовніше, стрімкий темп входження нашої молоді країни у світове співтовариство потребує постійного і копіткого навчання її громадян основам захисту інтелектуальної власності

та всебічного поширення знань про неї. Наше майбутнє — це асоційоване членство у Європейському Союзі (ЄС) та інших європейських та євроатлантичних структурах, вступ до Світової організації торгівлі (СОТ) тощо. З цього приводу дуже влучно висловився посол Королівства Іспанія в Україні Луїс Гомес де Аранда і Вільєн в інтерв'ю журналу «Академія»: «Зберігайте почуття гідності, пам'ятайте про власну унікальність, перестаньте комплексувати і набирайтесь досвіду. Не відкидайте своїх традицій і культури, а на їх базі інтегруйте Україну до європейського співтовариства». І однією з цеглинок у будові майбутньої України, України європейської є інтелектуальна власність.

Нині наша держава тільки розпочала свій шлях до громадянського суспільства, тому так важливо підвищити рівень правових знань пересічних українців, зокрема технічної та творчої інтелігенції, стосовно інтелектуальної власності. На жаль, рівень правових знань з цих питань у науковців, інженерів не говорячи вже про звичайних громадян, взагалі не витримує ніякої критики. Однак, перебуваючи у світовому співтоваристві, ми не можемо обходити традиції, що склалися у цивілізованому світі. Як у нас кажуть, «до чужого монастиря із своїм статутом не ходять».

Тому такою слушною видається нам ідея навчання нашої молоді винахідництву і її широке ознайомлення з проблемами захисту інтелектуальної власності. Ми вважаємо, що вища школа не повинна стояти осторонь цих гострих проблем, котрі постали перед нашою молоддю країною. З огляду на ці міркування автори і пропонують цей посібник.

Поняття «власність» загалом дуже широке і притаманне юридичним і економічним категоріям. Особливості його застосування в інженерній і частково юридичній, і економічній практиці ми і спробуємо розглянути у цій книжці. З економічного погляду поняття «власність» характеризується поняттями нематеріальних та матеріальних активів. Поняття матеріальних активів, на нашу думку, очевидне і не вимагає ніяких додаткових роз'яснень. Інша справа з розумінням поняття нематеріальних активів. Давай спочатку розглянемо, що ж належить до останніх. За даними Інституту інтелектуальної власності і права до нематеріальних активів належать:

1. Право власності на винахід. Воно засвідчується патентом. Об'єктом винаходу може бути: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини), спосіб тощо.

2. Право власності на корисну модель, яке також засвідчується патентом. Об'єктом корисної моделі може бути конструктивне виконання пристрою.

3. Право власності на промисловий зразок. Це право засвідчується патентом. Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб споживачів продукції.

4. Право власності на знаки для товарів і послуг. На відміну від попередніх право власності на знаки для товарів і послуг засвідчується свідоцтвом. Об'єктом права власності на знак можуть бути словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані у будь-якому кольорі чи поєднанні кольорів.

5. Право власності на сорт рослин. Право власності на сорт засвідчується патентом. Патент на сорт засвідчує авторство на сорт і виключне право на його використання. Перелік родів і видів рослин, на сорти яких видаються патенти, визначається Кабінетом Міністрів України.

6. Право власності на фірмове найменування. Кожна юридична особа має своє власне найменування. Права і обов'язки господарських організацій, пов'язані з користуванням фірмовим найменуванням, виробничими марками і товарними знаками, що визначаються чинним законодавством.

7. Право власності на програми для ЕОМ. Право на публікування, відтворення, розповсюдження та інші дії щодо введення в господарський обіг сукупності даних і команд, що призначені для функціонування ЕОМ та інших комп'ютерних пристроїв з метою отримання певного результату.

8. Право власності на базу даних. Право на публікування, відтворення, розповсюдження та інші дії із введення у господарський обіг сукупності даних (статей, розрахунків тощо), котрі систематизовані для пошуку і обробки за допомогою ЕОМ.

9. Право власності на науково-технічну інформацію. Об'єктом науково-технічної інформації можуть бути: результати науково-технічних, виробничих робіт та іншої науково-технічної діяльності, що зафіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення, використання та поширення.

Стрімкий розвиток науки та техніки в останні роки постійно породжує нові продукти інтелектуальної власності. Наразі, окрім відомих об'єктів, до інтелектуальної власності в світі також відносять біотехнології, топографії інтегральних мікросхем та інші об'єкти, зокрема ті, що захищаються Законом України «Про авторські і суміжні права»: твори мистецтва, літератури тощо.

«Людський геній є джерелом усіх витворів мистецтва та винаходів. Ці витвори є гарантією життя, гідного людини. Обов'язок держави – забезпечити надійну охорону всіх видів мистецтв і винаходів»

Арпад Богш

РОЗДІЛ I

ЩО ТАКЕ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ?

1.1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У широкому розумінні інтелектуальна власність – це законодавчо закріплені права на результати інтелектуальної діяльності людини у різних сферах суспільного життя. До часу прийняття законів з охорони інтелектуальної власності кожна країна світу йшла індивідуальним шляхом, поступово розв'язуючи певні внутрішні і зовнішні проблеми. Узагальнюючи ці завдання, можна сказати, що основними з них є:

- бажання економічного та соціального розвитку власної країни;
- стимулювання своїх громадян до творчості, розповсюдження та використання результатів інтелектуального надбання людства;

- потреба у юридичному визнанні майнових та немайнових прав авторів творів та доступу до них власного суспільства.

Витвір людського генію, наприклад, ідея музичного твору або винаходу, не може, на відміну від матеріальних речей, забезпечити від їх використання сторонніми особами лише через те, що хтось інший уже володіє ними, тобто творець вже не в змозі самостійно контролювати його використання. Саме це і є головним у законодавстві стосовно інтелектуальної власності.

Загалом законодавство в сфері інтелектуальної власності намагається забезпечити інтереси авторів творів та інших творців інтелектуальних надбань та послуг шляхом надання їм певних, обмежених у часі прав, котрі дозволяють останнім контролювати використання своїх творів. Причому ці права належать не до матеріальних об'єктів, у яких може втілюватися результат творчої праці, а до власне продукту людського розуму, тобто до самої ідеї об'єкта захисту. Саме останнє і найскладніше контролювати автору або особі, яка представляє його інтереси.

За багаторічною світовою традицією, інтелектуальна власність поділяється на **«авторське право»** та **«промислову власність»**.

«Авторське право» забезпечує авторам та іншим творцям інтелектуальних творів у галузі літератури, музики або мистецтва певні права, що дають можливість дозволяти або забороняти впродовж певного періоду ті або інші види використання власних творів. У широкому розумінні авторське право включає в себе положення про охорону авторського та суміжних прав.

«Промислова власність» передбачає охорону винаходів за допомогою патентів, захист певних комерційних інтересів за допомогою законодавства на товарний знак і торгову назву, а також законодавства з охорони промислових зразків тощо. Крім того, у поняття промислової власності входить боротьба проти недобросовісної конкуренції.

Конвенція, затверджена Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) проголошує, що інтелектуальна власність об'єднує у собі права, що стосуються:

- 1) літературних, художніх і наукових творів;
- 2) виступів виконавців, фонограм і програм ефірного мовлення;

- 3) винаходів у усіх сферах людської діяльності;
- 4) наукових відкриттів;
- 5) промислових зразків;
- 6) товарних знаків, знаків обслуговування та торгових назв і позначень;
- 7) запобігання недобросовісної конкуренції;
- 8) усіх інших прав, що є результатами інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, літературній або художній галузях.

Види діяльності, що наведені в пункті 1, регулюються авторським правом. Права, котрі згадуються у пункті 2, зазвичай називаються **суміжними правами**, тобто правами у галузі, суміжній з авторськими правами. Види діяльності, наведені у пунктах 3,5,6, є об'єктами охорони промислової власності. Сюди ж згідно із Паризькою конвенцією про охорону промислової власності можна віднести і пункт 7.

Промислова власність, як правило, включає винаходи та промислові зразки. У документах ВОІВ пропонується таке найпростіше визначення: винахід є новим рішенням технічної проблеми, а промислові зразки є творінням у галузі естетики, що визначає зовнішній вигляд виробу. Крім того, до промислової власності відносять: товарні знаки, знаки обслуговування, торгові назви і позначення, зокрема показники походження товару, а також боротьбу проти недобросовісної конкуренції.

Об'єкти, що згадуються у пункті 4 – наукові відкриття, – не можуть бути віднесеними ні до однієї з двох сфер інтелектуальної власності. У світі існує думка, що наукові відкриття зовсім не повинні згадуватись з-поміж різних форм інтелектуальної власності, тому що ні один національний закон або міжнародна угода не надає прав власності на наукові відкриття. Женевська угода з міжнародної реєстрації наукових відкриттів (1978 р.) визначає наукове відкриття як «визнання явищ, властивостей або законів матеріального всесвіту, не визнаних раніше і тих, що піддаюся перевірці». Винахід – це нове вирішення конкретних технічних проблем. Такі рішення, природно, мають ґрунтуватися на властивостях або законах матеріального світу, бо інакше їх було б неможливо запровадити за допомогою технічних засобів. Однак ці закони або властивості не обов'язково мають входити до категорії «не визнаних раніше». Винаходи

отримують нове застосування або нове технічне використання певних властивостей і законів незалежно від того, визнані вони чи ні.

1.2. АВТОРСЬКІ ТА СУМІЖНІ ПРАВА

Авторське право стосується художніх творів (поезія, романи, музика, живопис, кінофільми тощо). У більшості європейських мов використовується не англійський термін (copyright) «копірайт», що у буквальному перекладі означає – право на виготовлення копій, а словосполучення «авторське право». У терміні «копірайт» власне наголос робиться на основну дію, яка щодо літературних або інших художніх творів може виконуватись лише самим автором або з його дозволу. Йдеться тут про тиражування літературного або інших творів, таких, як книга, картина, скульптура, фотографія або кінофільм тощо. У терміні ж «авторське право» за головне береться особистість автора художнього твору, чим підкреслюється той факт, що у законодавстві багатьох країн визнається, що автор має певні правові повноваження щодо свого твору, наприклад, перешкоджати його викривленому відтворенню, яке може бути зроблене лише виключно самим автором або з його дозволу. Водночас, інші права, такі, як право на виготовлення примірників, можуть здійснюватись іншими особами (видавцем, який отримав для цього ліцензію від автора).

Суміжні права – права, суміжні з авторським правом. Зазвичай вважається, що існує три різновиди суміжних прав:

- права виконавців на їх виконання;
- права виробників фонограм та відеограм на їх фонограми і відеограми;
- права організацій ефірного мовлення на їх радіо- і телепрограми.

Захист інтересів авторів полягає не тільки у запобіганні недозволеного використання їхніх творів. Зрештою, їх твори саме і призначені для того, аби бути доведеними до широкого загалу. Різні категорії творів стають відомими за допомогою різних методів. Наприклад, видавець відтворює рукопис літературного твору в остаточному варіанті, не додаючи нічого до того що,

створено автором. Інтереси книговидавців охороняються на основі прав, переуступлених їм авторами або ліцензією, що придбана в останніх.

Дещо інша ситуація має місце з драматичними або музичними творами. У процесі їх доведення для загального відома вони мають виконуватись або декламуватись виконавцями, інтереси яких теж потребують охорони.

Розвиток техніки звукозапису і можливість відносно легкого відтворення записів зробили необхідним забезпечення юридичного захисту прав виробників фонограм. Широка доступність на ринку ефективних записуючих пристроїв спричинила появу піратства у цій галузі. Якщо звукозаписи використовуються організаціями ефірного мовлення, то з одного боку, таке використання забезпечує рекламу виконавцям та виробникам, з іншого, це стає частиною щоденних програм організацій ефірного мовлення. Відтак, вони теж бажають захистити свої власні інтереси, шляхом заборони ретрансляції цих програм. Тому виробники фонограм розпочали боротьбу проти недозволеного тиражування записаних ними фонограм, а також за виплату винагороди у разі їх використання в ефірі різними студіями тощо.

Важливо пам'ятати, що охороні підлягають форми висловлювання ідей автора, а не самі ідеї. Наприклад, якщо автор друкує у журнальній статті короткий виклад власних ідей щодо будови певного пристрою, це не може завадити третій стороні використати ці ідеї для створення такого пристрою. Однак авторське право захищає автора від розповсюдження примірників статті без його дозволу. Що стосується власне пристрою, то на нього не поширюється охорона в зв'язку з авторським правом, але його авторство може захищатися в інший спосіб, наприклад, як винахід — об'єкт промислової власності. Головне, що **ідеї як такі не охороняються авторським правом**. Якщо хто-небудь оприлюднив власні ідеї, наприклад, у ході публічної лекції, але не має відповідного патенту або не захистив їх авторським свідоцтвом, то у нього немає жодних шансів та засобів запобігти їхньому незаконному використанню. Проте після того, як ідея втілена у матеріальній формі, виникає авторське право на слова, ноти, малюнки тощо у формі яких ця ідея втілена, за умови, що твір має бути оригінальним.

Остаточна фіксація твору у матеріальній формі, наприклад, написання, друк, фотографія, звуко- або відеозапис, скульптура, архітектура, живопис, відтворення у графічній формі тощо зовсім не є обов'язковою передумовою для її охорони. Однак деякі країни, переважно з англо-американською юридичною системою, вимагають тієї або іншої фіксації твору до того, як йому буде надана правова охорона, роблячи це з міркувань використання такої форми, як доказ на випадок судового позову.

Слід зазначити, що охорона об'єктів авторського права не залежить від якості або цінності твору. Твір буде охоронятися незалежно від того, вважається він бестселером чи невдалим.

У разі порушення прав передбачаються санкції. Будь-яке недозволене використання твору, який охороняється авторським правом — це порушення авторських прав. Наприклад, відтворення, публічне виконання, передача в ефір або будь-яке інше повідомлення для загального відома, вчинене без дозволу, переробка у будь-яку іншу форму без дозволу автора, плагіат тощо, є порушенням авторських прав, що тягне за собою певні юридичні санкції до порушника. Для компенсації збитків, завданих у результаті такого порушення, законодавство передбачає відповідні санкції. Залежно від серйозності порушення санкції можуть бути адміністративними, цивільними чи кримінальними.

І, нарешті, загальновизнано, що комплекс прерогатив, котрі складають авторське право, має бути визнаним таким, що охороняється впродовж життя автора. Після його смерті, як правило, охорона передбачається протягом 70 років. Вважається, що такий термін визначає справедливий баланс між підтриманням матеріальних прав автора та потребами суспільства мати доступ до великих досягнень культури. По закінченні терміну охорони твір стає загальним надбанням людства і може використовуватись без спеціального дозволу.

1.3. ПРОМИСЛОВА ВЛАСНІСТЬ

1.3.1. ПАТЕНТИ НА ВИНАХОДИ

Винахід — це ідея, що робить можливим практичне розв'язання конкретної технічної проблеми у різних галузях. Як правило,

винаходи охороняються патентами, що мають назву — «патенти на винахід». Більшість країн світу, як до речі і Україна, надають правову охорону винаходам за допомогою патентів. Хоча в деяких країнах використовуються й інші форми захисту винаходів, наприклад, авторське свідоцтво.

Основна мета світової патентної системи — забезпечення прогресу у різних галузях промислових технологій. Задля цього передбачається заохочення авторів технічних удосконалень та їх запровадження для загального блага. Будь-яка особа, котра розробила вдосконалення, оригінальний виріб чи спосіб його виготовлення, нову речовину тощо, може після розкриття всіх деталей Патентному відомству своєї чи іншої країни отримати певний набір виключних прав на обмежений час. По закінченні цього періоду винахід входить до загальнолюдської технічної скарбниці. Потреба у наданні виключних прав автору обґрунтовується дуже просто. Якщо б винахідник не розробив і не розкрив свій винахід, то ніхто так і не зміг би скористатися ним. Крім того, надання монопольних прав сприяє запровадженню корисних новацій, тому що це надійний шлях для отримання матеріальної винагороди заявником.

Проте не всі винаходи є патентоспроможними. У більшості випадків законодавство передбачає, що для того, аби бути патентоспроможним, **винахід повинен бути новим, мати винахідницький рівень і можливість промислового використання. Ці три вимоги відомі як умови патентоспроможності.**

Зазвичай у світі розрізняються винаходи виробу та способу. Винахід нового сплаву є прикладом винаходу виробу. Винахід способу одержання нового сплаву є прикладом винаходу способу. Відповідно і патенти мають назву: патент на пристрій або виріб і патент на спосіб.

Охорона, що надається патентом на винахід, означає, що перед його використанням слід спочатку одержати дозвіл від особи, яка є власником патенту, тобто патентовласника. Використання запатентованого винаходу без такого дозволу власника є протизаконним. Строк охорони, що надається патентом, обмежений і у більшості країн становить 20 років після дати подання заявки на його одержання.

Права, що надаються патентом, визначаються патентним законодавством країни, яка його видала. Ці права називаються

виключними правами на використання винаходу і, як правило, означають:

- у випадку патенту на пристрій — право виготовлення, використання, продажу та імпортування виробу, котрий містить у собі винахід;
- у випадку патенту на спосіб — право використовувати спосіб, який включає винахід, а також право виготовляти, використовувати, продавати та імпортувати вироби, що були виготовлені за допомогою цього способу.

Як наголошувалося, особа, котра використовує запатентований винахід без дозволу патентовласника, чинить протиправні дії. Однак з цього правила існують певні винятки. Патентне законодавство більшості країн, і України також, передбачає випадки, за яких запатентований винахід може бути використаний і без згоди патентовласника. Наприклад, не вважається протиправним використання винаходу від імені держави особою, яка діє в інтересах суспільства на основі так званої примусової ліцензії. Примусова ліцензія є дозволом на використання винаходу, що видається уповноваженою на це урядовою установою. У нашій країні це — Державний департамент інтелектуальної власності. Як правило, такі дії передбачаються законодавством у виключних випадках, наприклад, коли юридична особа, яка бажає використати запатентований винахід, не в змозі дістати прямий дозвіл патентовласника. Умови видачі примусових ліцензій докладно регулюються. Так, постанова про видачу примусової ліцензії зазвичай включає обов'язкову вказівку про винагороду для патентовласника. Натомість слід пам'ятати, що такі постанови можуть оспорюватись патентовласником у судовому порядку.

1.3.2. КОРИСНІ МОДЕЛІ

Іншою формою охорони винаходів є реєстрація та видача патентів на корисну модель. Термін «**корисна модель**» використовується для назви певних видів винаходів. Згідно з новим Цивільним кодексом України об'єктом корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина тощо), процес у будь-якій сфері технологій або нове застосування продукту чи пристрою.

Корисні моделі, як правило, відрізняються від винаходів, на які видаються звичайні патенти, за такими трьома параметрами:

- рівнем проведеної експертизи (проводиться лише експертиза, в ході якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані корисною моделлю, і відповідність заявки та її оформлення встановленим вимогам);
- максимальний термін охорони, передбачений законом для корисної моделі, значно менший, ніж у випадку винаходу;
- мито за видачу та підтримання чинності корисної моделі зазвичай також менше, ніж для винаходу.

Більше того, у деяких країнах також існують певні розходження в процедурі надання охорони корисної моделі. Дана процедура займає менше часу і простіша, ніж у випадку патенту на винахід. Це почасти і робить згаданий вид охоронного документа досить привабливим для використання у разі обмежених фінансових можливостей і потреби прискорення запровадження винаходу.

Корисні моделі покликані заохочувати винахідників до більш активного використання власних знань та вмінь у справі вдосконалення виробництва. Крім того, така схема прискореного надання правової охорони винаходам дуже корисна у процесі пошуку інвесторів. Адже кошти, що вкладаються в розробку і охорону технічних рішень, які відповідають критеріям патентоспроможності, швидше обертаються і приносять більше дивідендів, що не може не цікавити потенційних інвесторів. Причому вартість такої охорони значно нижча, а процедура зазвичай простіша і коротша, ніж у випадку з патентами на винахід. Як наслідок, корисні моделі становлять значний інтерес для малого та середнього бізнесу і є дієвим інструментом розвитку економіки країн, що розвиваються.

Слід зауважити на ще одному аспекті використання охорони винаходів у вигляді патентів на корисну модель. Деякі винаходи просто не відповідають усім вимогам патентоспроможності, наприклад, не мають відповідного винахідницького рівня. У такому випадку корисна модель стає компромісним рішенням. Однак треба усвідомлювати, що система звичайних патентів не застосовується до незначних технічних удосконалень і тим самим не девальвується.

1.4. ПРОМИСЛОВІ ЗРАЗКИ

У широкому розумінні **промисловий зразок може визначатися як орнаментальне або естетичне зовнішнє оформлення конкретного виробу**. Орнаментальне зовнішнє оформлення може включати у себе форму і (або) орнамент, і (або) колір виробу. Крім того, це орнаментальне або естетичне оформлення має бути приємним для погляду. Виріб повинен легко піддаватися промислового тиражуванню. Звідси і назва «промисловий зразок». Якщо цей останній критерій не задовольняється, об'єкт кваліфікується як твір мистецтва, і підпадає під охорону за законом про авторські права, а не про промислову власність.

Відповідно до законодавства низки країн, для того, аби підлягати охороні, промисловий зразок має бути новим; за законами інших країн — оригінальним тощо. **В Україні промисловий зразок підлягає охороні, якщо він відповідає умовам патентоспроможності, тобто є новим і промислово придатним.**

Промислові зразки зазвичай охороняються від недозволеного виготовлення виробів або їх імітації. Термін охорони у різних країнах різний і становить від 5 до 15 років. В Україні промисловий зразок охороняється впродовж 10 років.

У світовій практиці документ, що засвідчує охорону промислового зразка, має назву свідоцтва про реєстрацію або патента. В останньому випадку до слова «патент» завжди має додаватися вислів «на промисловий зразок». В Україні промисловий зразок також охороняється патентом.

З розквітом мистецтва дизайну за останні кілька років у світі все більше намагаються поєднати «красиве та корисне». Тобто прагнуть, аби функціональність виробів поєднувалася з їх приємним зовнішнім виглядом. Як наслідок — фірми-виробники збільшують витрати на дизайнерські розробки. Відповідно охорону результатів творчої праці дизайнерів забезпечують шляхом реєстрації відповідних промислових зразків. Слід підкреслити, що ігнорування роботи дизайнерів обходиться фірмі вельми дорого.

1.5. ТОВАРНІ ЗНАКИ, ФІРМОВІ НАЙМЕНУВАННЯ І ЗАЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ

1.5.1. ТОВАРНІ ЗНАКИ

Ідея товарного знака не нова. Впродовж багатьох сторіч купці та промисловці позначають свої вироби спеціальними символами, що відрізняють їх від продукції конкурентів. Однак протягом тривалого часу використання товарних знаків обмежувалося лише деякими видами товарів, що продавалися далеко від їх виробництва. Переважно товари споживалися на місці і не потребували таких знаків. Сучасні товарні знаки їх виробництва вперше з'явилися у XVIII столітті в результаті розширення міжнародних зв'язків та прийняття законів, які гарантували свободу торгівлі. Подальший розвиток внутрішньої і міжнародної торгівлі об'єктивно потребував більш широкого використання товарних знаків як засобу ідентифікації товарів в інтересах усіх виробників, торговців і споживачів.

Цей процес набрав обертів по закінченні Другої світової війни. Нині товарні знаки всюди – у рекламі, у засобах масової інформації і на полицях магазинів.

1.5.1.1. ФУНКЦІЇ ТОВАРНИХ ЗНАКІВ

Використання товарних знаків має на меті кілька завдань. З погляду потенційного покупця, товарний знак повинен допомогти йому у прийнятті рішення щодо придбання того чи іншого товару. Тобто потенційний покупець, аби зробити вибір товару за певними якостями чи іншими характеристиками, повинен мати чіткий дороговказ. Таким чином, **першою з функцій товарного знака є надання споживачеві інформації про виробника та його товар.**

Друга функція товарного знака – це власне можливість виробника впізнати свою продукцію з-поміж інших аналогічних товарів після того, як вони перейшли у володіння третіх осіб, наприклад, магазинів.

Третя функція товарного знака – допомога державним органам, що відповідають за контроль якості або інші характеристики товарів.

Однак у сфері торгівлі обертаються не тільки товари, але й послуги. Останні надаються транспортними та страховими компаніями, бюро подорожей та екскурсій, рекламними агенціями, готелями, ресторанами, авіалініями, агенціями з прокату автомобілів, хімчистками тощо, які, відповідно, використовують «знаки обслуговування», що являють собою візитну картку.

1.5.1.2. ЗНАЧЕННЯ ТОВАРНИХ ЗНАКІВ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ

Наразі товарні знаки набули поширення в усьому світі. У промислово розвинених країнах і тих, що розвиваються, з ринковою і плановою економікою, всюди вони відіграють важливу роль в маркетингу і торгівлі. У товарних знаках однаково зацікавлені ті, хто пропонує товари та послуги на ринок, тобто виробники, дистриб'ютори, оптовики та роздрібна торгівля, а також споживачі та державні органи і вся економіка країни загалом.

Товарний знак дозволяє фірмі, що його використовує, звернути увагу потенційних покупців на існування власного товару. Після того, як покупець починає відрізняти його від інших аналогічних виробів на ринку, знак стає потужною зброєю. Адже він дозволяє споживачеві, що віддає йому перевагу, оперативніше відшукувати потрібний товар. Відповідно, можна стверджувати, що одним з основних аспектів, що забезпечує фірмі високу репутацію, є її товарний знак. Головною цінністю товарного знака стає асоціація між власником товарного знаку і виробом. Це стимулює попит на відповідні товари, дозволяючи їм успішно конкурувати на ринку з аналогічними. Зрештою товару стає значно легше проникати на нові ринки збуту. Тим самим стимулюється експорт вітчизняних товарів, що додатково наповнює бюджет і сприяє поліпшенню життєвого рівня населення країни.

Ефективна система товарних знаків також сприяє захисту споживачів від різних форм недобросовісної торгівлі. Так, наприклад, законодавством забороняється використання знаків, що вводять в оману або можуть бути сплутані з іншими знаками. У багатьох країнах світу взагалі відсутнє законодавство з

охорони прав споживачів. А там, де таке законодавство існує, споживачі, як правило, не можуть забезпечити охорону своїх прав. У цих випадках законодавче поле по товарних знаках є єдиним дієвим засобом судового захисту прав споживачів.

Товарні знаки допомагають державним органам, котрі відповідають за перевірку якості та інші характеристики товарів та послуг, упізнати товари та послуги, що не відповідають визначеним вимогам. Крім того, полегшується робота експертів із виявлення товарів за результатами скарг. І, нарешті, реєстрація товарних знаків є корисним джерелом статистичної і економічної інформації для державних органів.

Тобто кожна країна зацікавлена у створенні ефективної системи, яка забезпечувала б надійну охорону товарних знаків. Однак не слід забувати, що не сам товарний знак створює якість, а власне якісний товар через товарний знак впливає на свідомість споживача, створюючи популярність відповідному бренду.

1.5.2. ФІРМОВА НАЗВА

Фірмове найменування включає у себе назву, терміни або найменування, що допомагають відрізнити певну фірму від інших виробників подібних товарів. Товарні знаки, як відомо, відрізняють товари та послуги одного виробника від іншого. Відповідно найменування фірми ідентифікує всі підприємства безвідносно до товарів та послуг, що реалізуються ними на ринку. Водночас, фірмове найменування є символом її репутації та реноме. Таким чином, фірмова назва — це цінний актив, а також джерело корисної інформації для споживачів. Тобто охорона найменувань рівною мірою відповідає як інтересам виробників, так і споживачів. Бо всі зацікавлені в тому, щоб передбачалися правові інструменти, за допомогою яких можна запобігати використанню фірмового найменування способами, які можуть ввести в оману або призвести до змішування.

Фірмові назви є об'єктом охорони за законодавством більшості країн, однак правові режими, що регулюють їх використання, певним чином відрізняються. Як правило, вони визначаються комбінацією положень цивільного і торгового законодавства, а також законів, які регулюють діяльність ком-

паній, використання товарних знаків і (або) законів у галузі недобросовісної конкуренції і (або) спеціальних законів щодо фірмового найменування. У багатьох країнах передбачена система реєстрації найменувань, хоча між ними є значні відмінності за територіальним принципом, охоплення території, а також з погляду правових наслідків реєстрації.

1.5.3. ЗАЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ

В українському законодавстві термін «зазначення походження товару» є складним, комплексним поняттям. По суті, він складається з двох інших термінів, а саме: простого і комплексного зазначення походження товару. Просте зазначення походження товару, під яким розуміють будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару (наприклад, «Зроблено в Україні»). Кваліфіковане зазначення походження товару, у свою чергу, також є складним поняттям і включає в себе ще два терміни, а саме: **назву місця походження товару** та географічне зазначення походження товару. Перший термін означає назву географічного місця, яка **вживається як позначення у назві товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором**: наприклад, «Бордо», «Шабське», «Торчин продукт» тощо. **Географічне зазначення походження товару**, зокрема назва географічного місця, що **вживається як позначення у назві товару, котрий походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, здебільшого зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора**: наприклад, «Тулський самовар»; «Українська з перцем», «Подільський смак», «Львівське пиво» тощо.

Назва місця походження товару і географічне зазначення походження товару визначають джерело або походження виробу або послуги, для яких вони використовуються. Географічне зазначення походження товару, однак, виконує ще одну функцію.

У той час, як назва місця походження товару визначає лише джерело походження виробу, географічне зазначення походження товару додатково вказує на характерні якості товару, які визначаються географічним районом його походження, що фігурує в назві. Більш того, будь-який вираз або знак, що вказує прямо або опосередковано на географічне місце походження виробу, може також слугувати вказівкою походження. Назва місця походження товару завжди є географічною назвою, як правило, це назва країни, регіону походження товару, хоча, у деяких випадках, воно може слугувати вказівкою на конкретний географічний район без згадки його імені.

Правове визнання і охорона назви місця походження товару та географічного зазначення походження товару становить загальний інтерес, позаяк вони передають споживачам важливу інформацію про географічне походження товарів та послуг. І, крім того, в опосередкованій формі повідомляють про притаманну товару традиційно високу якість і певні специфічні характеристики, що допомагає споживачеві з прийняттям рішення про придбання тих або інших товарів. Неправильне або неправомірне використання географічної вказівки може вводити споживачів в оману щодо географічного місця походження товару чи послуги, що у деяких випадках завдає їм певних збитків.

До того ж підприємство, яке неправомірно використовує географічну вказівку, може не тільки ввести суспільство в оману, але й дістати неправомірну перевагу над конкурентом, включаючи тих, хто справді працює у тому географічному районі, котрий фігурує у вказівці. Це неприпустимо, бо може призвести до втрати фірмою частини або всіх своїх клієнтів, а також свого доброго імені. Тому фірмове найменування має бути надійно захищене від подібних дій недобросовісних конкурентів за допомогою законодавчих важелів. Прикладом може слугувати скандал, що розгорівся ще за радянських часів при спробі вийти на світовий ринок з продукцією, яка мала назву «Советское шампанское». Адже відомо, що з давнини назва «шампанське» асоціюється тільки з французькою провінцією Шампань.

1.6. НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ

Захист від недобросовісної конкуренції вже більше століття вважається частиною системи охорони промислової власності. Її вперше визнали у 1900 році на Брюссельській дипломатичній конференції, згодом при перегляді Паризької конвенції з охорони промислової власності, коли до тексту Конвенції була внесена стаття 10¹³¹⁵, яка у своєму первісному варіанті зазначала: «Громадяни країн, що приєдналися до Конвенції (статті 2 і 3), користуються у всіх країнах Союзу охороною, наданою власним громадянам проти несумлінної конкуренції». Після змін, внесених на наступних конференціях Конвенції, текст Стокгольмського акта (1967 р.) Паризької конвенції визначає таке:

1. Країни Союзу зобов'язані забезпечити громадянам країн, котрі беруть участь у Союзі, ефективний захист від несумлінної конкуренції.

2. Актом несумлінної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торгових справах.

3. Зокрема, підлягають забороні:

- усі дії, здатні яким би то не було чином викликати змішування щодо підприємств, продуктів промислової або торгової діяльності конкурента;
- помилкові твердження під час здійснення комерційної діяльності, здатні дискредитувати підприємство, або продукти, промислову чи торгову діяльність конкурента;

У коментарі до Типового закону для країн, які розвиваються, щодо товарних знаків, найменування фірм і несумлінної конкуренції наступні 12 видів діяльності віднесені до несумлінної конкуренції:

- підкуп покупців конкурента з метою залучення їх на свою сторону як покупців;
- промислове шпигунство чи підкуп службовців конкурента з метою розвідування ділової або комерційної таємниці;
- використання чи розкриття без дозволу зведеного технічного «ноу-хау» конкурента;
- підштовхування службовців конкурента до порушення договорів із найму чи до звільнення з роботи конкурента;

- погроза на адресу конкурентів подати позов за порушення патенту чи товарного знака, якщо така погроза робиться несумлінно з метою скорочення товарного обігу конкурента і для перешкоди конкуренції;
- бойкотування торгівлі для перешкоди конкуренції або її запобігання;
- демпінг, тобто продаж нижче за собівартість, з метою перешкодити конкуренції, якщо демпінг призводить саме до такого наслідку;
- створення враження, що пропонуються незвичайно сприятливі умови покупки, якщо це не відповідає дійсності;
- рабське копіювання товарів, послуг, реклами та інших характеристик комерційної діяльності конкурента;
- заохочення конкурента до невиконання контракту чи використання такого для своєї мети;
- реклама, що містить порівняння з товарами чи послугами конкурента;
- порушення положень законів, що не мають прямого відношення до конкуренції, з метою одержання шляхом такого порушення несумлінної переваги над іншими конкурентами.

Зазвичай права промислової власності закріплюються, наприклад, у патентах і одержуються шляхом подачі відповідної заявки до патентного відомства. Такі дії наділяють патенто-власника виключними правами щодо до об'єкта охорони. **Водночас захист від несумлінної конкуренції, ґрунтується не на наданні прав, а на твердому переконанні суспільства, що дії, які йдуть урозріз із загальноприйнятою чесною комерційною практикою, є неприпустимими.** Однак чесна гра на ринку не може забезпечуватись виключно шляхом охорони прав промислової власності. У світі існує широке коло несумлінних дій, наприклад, омана споживача через рекламу або шляхом порушення комерційної таємниці тощо. Зазначені дії, як правило, не розглядаються законодавством у галузі охорони промислової власності.

У деяких випадках несумлінної конкуренції простежується зв'язок між цими двома видами охорони. Наприклад, у багатьох країнах взагалі заборонено використання незареєстрованих товарних знаків. Це вважається протиправним з огляду на

загальні принципи в галузі охорони проти несумлінної конкуренції. Наприклад, якщо винахід не розкривається і не розглядається комерційною таємницею, здійснення третьою стороною визначених дій щодо цієї комерційної таємниці заборонено і трактується як протиправне. Більш того, здійснення визначених дій стосовно винаходу, що не був обнародований і не запатентований або щодо якого термін патенту вже минув, у ряді особливих випадків також може трактуватися як протиправне, наприклад, у разі «рабської імітації».

Розв'язання питання, що є несумлінним чи нечесним, значною мірою визначається економічними і соціальними реаліями у конкретному місці й у конкретний момент часу. Законодавство у галузі несумлінної конкуренції залежить від мінливих обставин і реалій сьогодення. З одного боку, воно може обмежуватися певними правовими рамками, а з іншого боку, — досить гнучку норму для формулювання і застосування заходів. Законодавство може коректуватися, зважаючи на конкретні та мінливі соціальні і економічні умови в тій чи іншій країні. Крім того, воно може слугувати ефективним засобом боротьби проти визначених законодавством видів несумлінних дій, що створюють проблеми в галузі торгівлі.

? ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

1. Сформулюйте, як ви розумієте поняття інтелектуальна власність?
2. З якою метою захищаються об'єкти інтелектуальної власності?
3. Що є об'єктами охорони авторського права?
4. Дайте визначення поняття суміжні права.
5. Що об'єднує промислова власність?
6. Які об'єкти можуть охоронятися як промисловий зразок?
7. Що таке товарний знак і які функції він виконує?
8. Як розуміти, що таке фірмова назва?
9. З якою метою використовуються географічні вказівки?
10. Недобросовісна конкуренція: що це таке?

«Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом...»

Конституція України, Стаття 54.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Соціально-економічний рівень розвитку виробництва і культури суспільства загалом значною мірою залежать від ефективності творчої діяльності його громадян. Та врешті-решт інтелектуальний підхід до повсякденної роботи і є тою рушійною силою, що створює умови для розвитку всієї цивілізації. Кожна людина за своєю природою схильна до творчості, вона завжди у пошуку. Проте у силу різних обставин, рівень творчої діяльності особистостей неоднаковий. Тому так важливо створити в державі умови для розвитку творчих натур. Слід визнати, що наразі наша Батьківщина переживає не кращі свої часи. Не кращі вони і для творчості. Однак невмирущий геній народу неможливо зупинити. Тому відрадно, що в Конституції Украї-

ни у статті 54 проголошується, що громадянам нашої держави гарантується свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості.

Творчість, як вже говорилося, властива будь-якій діяльності людини. За своєю цілеспрямованістю творчість можна умовно поділити на два основних види: духовну і науково-технічну. У результаті творчої діяльності людини народжується щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Відповідно при цьому виникають обставини, що характеризуються сукупністю трьох основних чинників: об'єктів, суб'єктів та відносин.

Під об'єктами, розуміємо предмети, які народжуються у результаті творчої діяльності і можуть належати їх авторам або за певних обставин привласнюватись у вигляді нематеріальних та матеріальних активів іншими особами.

Суб'єктами, тобто носіями відносин вважаємо юридичних та фізичних осіб, які привласнюють, володіють і розпоряджаються цими активами.

Відповідно, відносини – сукупність взаємодій між юридичними та фізичними особами з приводу приналежності їм певних речей та інших активів.

Тобто питання творчості цілком пов'язане з поняттям власності. У даному випадку інтелектуальної власності. У світі координацією всіх питань, пов'язаних з інтелектуальною власністю, опікується ВОІВ. ВОІВ є впливовою міжнародною організацією, покликаною стимулювати використання і охорону витворів людського розуму – інтелектуальної власності. ВОІВ відіграє важливу роль у підвищенні рівня життя і більш повному використанні благ цивілізації, а також у створенні реального багатства націй. Вона є однією з 16 спеціалізованих установ системи Організації Об'єднаних Націй, яка об'єднує 177 країн. ВОІВ здійснює адміністративні функції за 21 міжнародними договорами, що стосуються різних аспектів охорони інтелектуальної власності. До речі, Україна є членом цієї організації з 1970 року.

Історично склалося так, що в світі інтелектуальна власність традиційно розгалужується на авторське право і промислову власність.

Розглянемо спочатку більш докладно перший з цих об'єктів.

2.1. АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Розвиток творчості – природний процес, який не визнає ніяких штучно побудованих рамок та обмежень. Водночас автори, країни їх проживання, а також інші зацікавлені особи мають якось захищати свої права від несанкціонованого тиражування оригінальних творів. Адже, як свідчить світова практика, податки від об'єктів захисту інтелектуальної власності сягають у середньому 4-7% від валового національного продукту. Тому тіньові дії у цій сфері дуже дорого обходяться суспільству. Крім того, для подальшого стимулювання творчості людству потрібна гарантія справедливого матеріального і морального заохочення творців нового і прекрасного. З цією метою міжнародною спільнотою створена система такої правової охорони у вигляді різноманітних міжнародних угод і конвенцій. Відповідно і в Україні діє спеціальне правове поле, яке захищає ці права. У грудні 1993 р. Верховна Рада України вперше прийняла Закон України «Про авторське право і суміжні права». Пізніше до його тексту внесли певні зміни і доповнення (Законами України від 28 лютого 1995 року № 75/95-ВР, від 16 липня 1999 року № 998-XIV) . Нині цей Закон викладено у новій редакції (Закон України від 11 липня 2001 року № 2627-III)(далі – Закон).

Це створило умови вільного і цивілізованого доступу українців до світових і національних культурних та наукових цінностей задля підвищення якості життя у майбутньому.

Відповідно до цього Закону під охорону підпадають особисті немайнові і майнові права авторів та їх правонаступників в Україні. Вказані права пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури та мистецтва (авторське право), а також прав виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення (суміжні права).

Що стосується авторського права, то статтею 3 Закону за громадянами України авторське право визнається і в тих випадках, коли їхні твори випущені в світ або знаходяться в будь-якій об'єктивній формі на території будь-якої іноземної держави. Проте цю норму не слід розуміти так, що авторські права громадянина України захищаються і в тій країні, де твір уперше випущений у світ або знаходиться в будь-якій об'єктивній

формі. Ця стаття лише проголошує норму, за якою авторські права громадянина України визнаються на території України, і в тих випадках, коли твір випущений у світ уперше або знаходиться в об'єктивній формі на території іноземної держави. Отже, зазначена стаття ніякою мірою не обмежує і не розширює територіального принципу дії авторського права. То ж питання захисту авторських прав громадян України на території іноземних держав актуальне й дотепер. Зазначені права на території інших держав захищаються лише на основі двосторонніх договорів або міжнародних конвенцій. У решті випадків твори громадян України можуть використовуватися на території іноземних держав без спеціального на те дозволу і без виплати авторської винагороди. Те саме стосується і прав іноземних громадян в Україні. Відтак можна дійти висновку, що **авторське право діє лише в межах України, тобто має територіальний характер.**

Особа, яка створила літературний, музичний, науковий, художній чи інший твір, який охороняється авторським правом в Україні або іншій країні, в усьому світі вважається його автором.

Безпосереднім авторам творів, які охороняються авторським правом в Україні, а також їхнім спадкоємцям надаються певні права. Вони стають в Україні власниками виключного права на особисте використання твору або на надання права на його використання іншим особам на погоджених умовах. Відповідно, власник може вільно приймати рішення щодо використання свого твору. Автор твору може дозволити чи заборонити:

- під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;
- відтворення творів;
- публічне виконання і публічне сповіщення творів;
- публічну демонстрацію і публічний показ;
- будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення;
- переклади творів;
- переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів;
- включення творів як складових до збірників, антологій, енциклопедій тощо;

- розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору;
- подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що їй представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором;
- здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер;
- імпорт примірників творів.

Цей перелік не є вичерпним.

Відповідно до Закону твір охороняється авторським правом з моменту його створення. Тому, в принципі, немає необхідності виконувати будь-які додаткові формальності, пов'язані з його реєстрацією або депонуванням, як обов'язкові умови для одержання правової охорони. **Особа, яка має авторське право, для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права**, який вміщується на кожному примірнику твору і складається з латинської літери С у колі – У, імені (найменування) особи, яка володіє авторським правом, і року першої публікації твору. Однак у разі виникнення спорів за договорами, які порушують майнові права автора твору, останній у будь-який час (протягом терміну охорони авторського права) може його зареєструвати в офіційних державних реєстрах. В Україні функція реєстрації творів відведена Державному департаменту інтелектуальної власності, що діє у складі Міністерства освіти і науки.

Автор чи власник авторського права може захищати свої права на твір в адміністративному та судовому порядку, наполягаючи на огляді приміщень з метою виявлення слідів виробництва чи збереження незаконно виготовлених «піратських» копій з оригіналу твору, що охороняється авторським правом. Власник може домогтися судової заборони на таку діяльність і вимагати компенсації збитків, завданих у результаті втрати матеріальної вигоди, і визнання авторства.

Слід підкреслити, що згідно із згаданим Законом, охороняються не самі ідеї як такі, а лише спосіб їхнього вираження, наприклад у вигляді літературного твору, комп'ютерної програми тощо. Тобто автор не може заборонити використання, приміром, літературного сюжету іншим поетам і письменникам. Як це сталося з сюжетом знаменитого «Піноккіо», що згодом ожив в усім відомій казці про Буратіно, і таких прикладів можна навести безліч. Подібна практика на міжнародному рівні діє вже давно, і наша молода країна, приєднавшись до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, визнала закони міжнародної спільноти. Бернська конвенція захищає права авторів. Основна мета цих заходів – урахування впливу нових технологій на рівень наданої охорони. Адміністративні функції Конвенції на міждержавному рівні здійснює ВОІВ.

В останні десятиліття сфера дії авторського права і суміжних прав значно розширилися за рахунок запровадження досягнень науки і техніки. Це дозволило розробити нові способи поширення творів за допомогою таких засобів глобальної комунікації, як супутниковий зв'язок і компакт-диски. Нещодавно з'явилася можливість поширення творів через Internet, проте це спричинило і певні проблеми. ВОІВ бере активну участь у міжнародній дискусії з питань розробки нових норм охорони авторського права в кіберпросторі. Організація виконує адміністративні функції Договору ВОІВ з авторського права і Договору ВОІВ щодо виконавців і власників фонограм (більш відомих під загальною назвою «Договори ВОІВ щодо Internet»). У зазначених договорах містяться міжнародні норми, спрямовані на запобігання несанкціонованого доступу до творчої продукції в Internet і інших цифрових мережах та її незаконному використанню.

Слід підкреслити, що згідно із Законом в Україні охорона авторських прав не поширюється на будь-яку ідею, процедуру, метод, процес, концепцію, відкриття, винахід, корисну модель, промисловий зразок, знак для товарів і послуг, раціоналізаторську пропозицію, звичайні дані, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі тощо. Правова охорона за авторським правом надається лише на обмежене коло об'єктів, чітко визначених у Розділі II статті 8 Закону. До числа творів, що охоплюються авторським правом, належать: такі

літературні твори, як романи, поеми, п'єси, довідкові видання, газети, а також комп'ютерні програми, бази даних; фільми, музичні і хореографічні твори та такі твори образотворчого мистецтва, як картини, малюнки, фотографії і скульптури; твори архітектури, а також рекламний живопис, географічні карти і креслення.

Авторське право — це права, що належать автору оригінального твору, який він створив. Воно об'єднує дві основні групи прав: майнові і особисті немайнові права автора.

Майнові права — це виключне право на використання твору, дозвіл або заборону використання твору іншими особами тощо.

Особисті немайнові права включають право автора вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і у випадку будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо; забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом; вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі та його примірниках і під час будь-якого його публічного використання; вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Реалізація авторських прав означає, що він може використовувати твір сам, може надавати будь-кому дозвіл на використання свого твору чи може заборонити іншим особам використовувати цей твір. **Загальний принцип авторського права полягає в тому, що твори, які ним охороняються, не можуть використовуватися без дозволу правовласника незалежно від його громадянства.** Однак у національних законах про авторське право передбачаються деякі винятки з цього правила. Наприклад, в Україні у статтях 21-23 Закону передбачене вільне використання творів у вигляді цитат, але з обов'язковим посиланням на першоджерело. Крім того, вільно відтворювати один примірник твору без згоди авторів можуть архіви, бібліотеки, а також навчальні заклади виключно з навчальною метою, а не з метою одержання прибутку. Охорона, що надається авторським правом, як пра-

вило, діє протягом життя автора і 70 років по його смерті. В Україні ж є певні особливості застосування цього правила, пов'язані з нашим тоталітарним минулим (дивись пункт 6 статті 28 «Строк дії авторського права»). Встановлені у такий спосіб терміни охорони надають авторам і їх спадкоємцям можливість одержувати економічну вигоду протягом розумного періоду часу. У рамках авторського права також передбачена охорона особистих немайнових прав, зокрема права вимагати визнання авторства тощо.

Усі правові аспекти, про які йшлося визначені в міжнародних конвенціях, учасниками яких на сьогодні є більшість країн, зокрема Україна. Загальновизнано, що до моменту приєднання до цих конвенцій держави-члени повинні мати національне законодавство, що відповідає міжнародним стандартам. Тобто, як Ви бачите, наше прагнення входження до світового співтовариства реалізується на конкретних справах, як, наприклад, у сфері законодавства про авторське право і суміжні права.

Багато творів мистецтва і культури, що охороняються авторським правом (наприклад, друковані видання, звукозаписи, фільми тощо), необхідно донести до масового споживача, зокрема засобами зв'язку, а це потребує чималих коштів. Тому часто **автори** за відповідну винагороду **продають права** на свої твори окремим особам чи компаніям, які мають усе необхідне для збуту і поширення художньої продукції. **Винагорода може здійснюватися у формі одноразового (паушального) платежу, або відрахувань за кожний проданий примірник чи кожне використання твору (роялті), або комбінованих платежів.**

Майнові права можуть також бути передані або відступлені автором або іншою особою, що має авторське право, іншій особі, на основі видачі ліцензії цій особі на використання твору. Розмір і порядок виплати авторської винагороди за створення і використання твору встановлюються в авторському договорі або у договорах, що укладаються за дорученням суб'єктів авторського права організаціями колективного управління з особами, які використовують твори. Відступлення авторського права і видача ліцензії оформляються авторським договором. Особисті немайнові права автора ніяк не можуть бути передані іншим особам. До речі, до особистих немайнових прав автора належить право:

1) вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і у випадку будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;

2) забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;

3) вибрати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання;

4) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

2.2. СУМІЖНІ ПРАВА

Суміжні права застосовуються до таких категорій правочасників: виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення та правонаступників цих суб'єктів. Охорона суміжних прав здійснюється без шкоди охороні творів авторським правом. За останні роки у сфері суміжних прав відбувся стрімкий розвиток. На сьогодні суміжні права сформувалися навколо творів, які охороняються авторським правом і надають аналогічну, але найчастіше більш обмежену за обсягом охорону. Майнові права виконавців охороняються протягом 50 років після першої фіксації виконання або постановки твору. Особисті немайнові права виконавців охороняються безстроково. Права виробників фонограм і відеограм охороняються впродовж 50 років після першого опублікування фонограми (відеограми), або їх першого звукозапису (відеозапису), а якщо її не було опубліковано протягом зазначеного часу, то впродовж 50 років після першого звукозапису (відеозапису). Організації мовлення користуються наданими цим Законом правами впродовж 50 років від дати першого публічного сповіщення.

Суміжні права — це права, що належать виконавцям, виробникам фонограм, виробникам відеограм, спадкоємцям цих суб'єктів та особам, яким на законних підставах передано

суміжні майнові права, а також організаціям мовлення та їх правонаступникам.

Об'єктами суміжних прав, незалежно від призначення, змісту, оцінки, способу і форми вираження, є:

- виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів;
- фонограми, відеограми;
- передачі (програми) організацій мовлення.

Суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, виробництва відеограми, оприлюднення передачі організації мовлення. Для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей. Суміжні права іноземних юридичних і фізичних осіб охороняються відповідно до міжнародних договорів України.

Суміжні права відрізняються від авторського права тим, що вони належать власникам, які вважаються посередниками при виготовленні, записі та поширенні творів. Зв'язок з авторським правом викликаний тими обставинами, що три категорії власників суміжних прав є допоміжними ланками у процесі інтелектуальної творчості, оскільки вони сприяють авторам у оприлюдненні власних творів для світової громадськості. Так, музикант виконує музичний твір, написаний композитором; актор грає роль у п'єсі, написаній драматургом; виробники фонограм записують і розповсюджують пісні і музику, написані композиторами, що виконуються музикантами і співаками; організації ефірного віщання завдяки своїм станціям доносять ці твори і фонограми до численних радіослухачів і телеглядачів.

Виникнення і здійснення суміжних прав також не потребує виконання будь-яких формальностей. **Виробники фонограм, виробники відеограм і виконавці для сповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм або їх упаковках використовувати знак охорони суміжних прав, який складається з латинської літери P® — у колі, імені (найменування) особи, що має суміжні права, і зазначення року першої публікації фонограми.** Прикладом може бути напис на компактному диску: P®Музична біржа 1997.

На міжнародному рівні суміжні права охороняються відповідно до Римської конвенції з охорони інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій віщання, більш відомої як «Римська конвенція». Ця Конвенція прийнята у 1961 р. відтоді жодного разу не переглядалася. Адміністративні функції цієї Конвенції виконують: Організація Об'єднаних Націй з питань творів, науки і культури (ЮНЕСКО), Міжнародна організація праці (МАРНОТРАТ) та ВОІВ. Угода з торгових аспектів прав інтелектуальної власності 1994 р. (чи Угода ТРІПВ), адміністративні функції якої здійснює Світова торгова організація (СТО), також включає положення з міжнародної охорони авторських і суміжних прав.

Суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми правами особисто або через свого повіреного чи скористатися послугами організацій колективного управління. На жаль, на практиці у багатьох авторів і власників творчої продукції не має достатніх засобів для захисту своїх майнових прав в адміністративному чи судовому порядку. Тому у багатьох країнах з'явилися і поширюються організації та товариства з колективного управління такими правами, які спираються на значний досвід в адміністративній та юридичній діяльності, здатні надавати своїм членам послуги із збору, управління і розподілу винагороди, отриманої за міжнародне використання творів будь-кого з авторів або осіб, яким належать суміжні права. Організації діють на колективній основі та не мають права займатися комерційною діяльністю. В Україні на державному рівні цим займається вже згадуване Державне агентство з авторських і суміжних прав. У Росії – Російське авторське товариство тощо. Наприклад, Санкт-Петербурзьке Агентство Copyright Service надає посередницькі послуги і є представником «Музикального Издательства СОЮЗ» по північному заходу Росії. Воно володіє виключними правами на музичні твори 116 авторів та їх спадкоємців, які включені до каталогу видавництва. 3-поміж них М. Дунаєвський, В. Захаров, А. Макаревич, О. Малінін, К. Меладзе, Р. Паулс, А. Цой та багато інших відомих виконавців та авторів, які передали агентству свої права на частину або всі свої твори. У ФРН основними товариствами з колективного управління авторськими правами є «ГЕМА» та «БИЛЬД-КУНСТ», у США – «СЕСАК», «АСКАП», «Бі-Ем-Ай» та

«ВАГА» тощо. Членство у цих організаціях відкрито для всіх осіб, які є власниками авторських та суміжних прав. Заявлені членами організацій твори, як правило, складають так званий «національний» та «місцевий» репертуар.

Твори іноземних авторів, на відміну від вітчизняних, відносяться до міжнародного репертуару, яким зазвичай опікуються зарубіжні організації колективного управління.

На основі одержаних повноважень організації надають користувачам творів та об'єктів суміжних прав відповідні ліцензії. Усі можливі майнові претензії осіб, які мають авторське право і суміжні права, до користувачів щодо використання ліцензій розглядаються організаціями, які видали ці ліцензії. Крім того, організації мають право резервувати на своєму рахунку суми винагороди, що надійшла їм від користувачів і не запитувалась власником твору або його спадкоємцем. Правовласникам авторських і суміжних прав слід пам'ятати таке. Згідно з Законом після трьох років з моменту надходження на рахунок організації такі суми можуть бути використані ними для чергових виплат або спрямовані на інші цілі, передбачені їх статутами, в інтересах осіб, які мають авторське право і суміжні права. Зважаючи на велику актуальність цього питання, у Законі спеціально передбачено цілий розділ IV «Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав».

? ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

---

1. На які основні види можна поділити творчість людини за її цілеспрямованістю?
2. Яка з організацій ООН опікується питаннями інтелектуальної власності?
3. Який із Законів регламентує в Україні всі питання, пов'язані з авторським правом?
4. Чи захищаються права письменника на твір, виданий в Україні у інших країнах світу?
5. Які дії можуть бути виконані з твором тільки з дозволу автора?
6. Яким чином можна відрізнити опублікований твір, що захищається авторським правом?

7. Чи захищає авторське право на ідею твору?
8. Назвіть і прокоментуйте основні види прав, що надаються авторським правом.
9. Що означає поняття «рояліті»?
10. Що охороняється суміжним правом?
11. Чи в усіх випадках фонограмі (відеограмі) буде надано в Україні правовий захист?
12. Як позначаються твори, що мають захист як об'єкти суміжного права?
13. До кого має звернутися власник авторських чи суміжних прав в разі їх порушення?

«Видача патентів на винахід підтримує горіння геніїв, додаючи в його вогонь паливо приватної зацікавленості»

Авраам Лінкольн

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Напевно, всі добре пам'ятають пригоди підприємливого янки при дворі короля Артура, блискуче переповідані людству Марком Твенем. Його першим державним заходом стало заснування патентного відомства. Завдяки сміливим крокам він до невпізнанності змінив королівство. «...Країна без патентів та без твердих законів, що захищають права винахідників, подібна до рака, який може рухатись тільки вбік і назад», — стверджував його устами автор.

Дійсно, захист прав винахідників без патентування винаходів неможливий. Тільки патент гарантує його власнику виключне право на використання результатів власної творчої праці. Тож, здається, що простіше: працюй, патентуй, запроваджуй і рахуй гроші. Однак на практиці все набагато складніше. Багаторічний досвід винахідництва свідчить, що практичне запровадження мають не більше 5% усіх запатентованих винаходів, і ще менше технічних рішень взагалі патентуються їх авторами саме через необізнаність з цього питання.

3.1. ДЕЩО З ІСТОРІЇ ВІНАХІДНИЦТВА

Світова історія винахідництва сягає сивої давнини. Технічні засоби первісної людини – камінь та гілка поступово вдосконалювались. Археологами відкриті різноманітні доісторичні кам'яні пастки, що використовувалися для лову здобичі. Згодом, окрім пасток та замаскованих ям, з'явилися аркани, стріли, списи, вогонь тощо.

Відомо, що близько 2200 років тому Єгиптом правив Птолємій Філадельський – військовонаачальник знаменитого Олександра Македонського. В Олександрії, у його розкішному палаці, гостей зустрічав «залізний слуга». У нього були голова, руки, ноги, як у справжньої людини. Він кланявся гостям, супроводжував їх, відкриваючи двері численних кімнат. Джерелом руху була звичайнісінька гиря, що рухалась у нього в середині. На жаль, до нас не дійшли подробиці будови цих механізмів та ім'я того давнього талановитого винахідника.

Історія винахідництва пройшла різні стани життя. Були вони і трагічними, і комічними, а в більшості повчальними.

У XVII столітті талановиті швейцарські винахідники – батько П'єр-Жак Дро та його син Анрі Дро виготовили та з успіхом демонстрували в Мадриді та Парижі людиноподібних ляльок, що рухалися. Посилений інтерес у глядачів викликала лялька «писець». Вона опускала гусяче перо в чорнильницю, двічі струшувала його і після невеликої паузи починала писати справжнього листа. Окрім цього, вона ворушила головою і поводила очима. Всі рухи лялька отримувала від пружинного механізму, що приводився у дію кулачковим пристроєм. Однак інквізиція, звинувативши винахідників у відьмарстві, кинула їх до в'язниці, де вони і загинули. Згодом на честь сім'ї Дро людиноподібні механізми дістали назву андроїдів.

Гріх сміятися над почуттями патріотизму, але погодьтесь, що дії знаменитого Луї Пастера викликають добру посмішку. Він замислив взяти реванш за поразку Франції у франко-пруській війні 1870 р. у дещо незвичайний спосіб. Отриманий ним патент № 91941 на виробництво пива, кращого від німецького, дійсно дозволив деякий час французьким пивоварам утримувати першість у цій суперечці.

Зовсім інша історія трапилась у XX столітті з винахідником синтетичного палива португальським інженером Вісенте-і-Аматом. Відмовившись поділитися своїми секретами з конкурентами, він втратив все майно і на додаток, оббреханий зловистивцями потрапив за ґрати на 18 років. Але енергійний винахідник не здався. Умовивши директора, побудував у в'язниці міні-завод, який дозволив постачати дешевим паливом усіх бажаючих. Цей іграшковий заводик приніс чималі дивіденди підприємливому адміністратору в'язниці. Так, завдяки своїм знанням та невмирущому оптимізму через 7 років винахідник опинився на волі.

Гортаючи книгу з життя винахідників, не можна обминути таку її сторінку, як промислове шпигунство. У відомій праці Ж. Берзьє «Промышленный шпионаж» наводяться різні повчальні приклади. XV століття до нашої ери. Овіяне романтизмом кохання китайської принцеси до індуського юнака спричинило до поширення секрету природного шовку. Закохана принцеса таємно вивезла шовковичних хробачків у квітах, що прикрашали її розкішний капелюх, і подарувала їх коханому. Так світ дізнався про секрет китайського шовку, а принцеса, на жаль, навіки втратила коханого.

Інша відома історія, що трапилася у XVIII столітті, теж більше схожа на детектив. Вона пов'язана з викраденням секретів китайського фарфору. Французький єзуїт зумів таємно відвідати закрите місто Цзиндечень і описати технологічні секрети в листах до знаменитого Реомюра. У свою чергу, англійський шпигун Томас Брйян викрав секрет китайського фарфору у французів.

У захоплюючій книзі винахідництва є ще одна сторінка, пов'язана з історичною справедливістю. На питання, хто винахідник громовідводу, навіть не задумуючись, пересічний школяр відповів: Бенжамін Франклін. Але давайте звернімося до історії. В одному з давніх єгипетських храмів біля входу були зведені високі башти. У каналах цих башт розташовані якісь дивні шогли, списані ієрогліфами. Яке ж було здивування вчених, що розшифрували написи. Ще б пак! Адже там було написано: «Ось високий пілон бога Едау; двійко шогл стоїть на своєму місці, щоб розтинати громовицю в небесах». Отже, метод відводу блискавки був відомий єгиптянам ще за часів будівниц-

тва пірамід. Та людство забуло первісні знання. У книзі про Китай, що з'явилася в 1688 році, мандрівник, вчений-монах Габрієл де Магелан (не сплутуйте з Фердинандом Магелланом) оповів про дивні речі: «на кожному розі тамтешніх будинків знаходяться роги, повернуті до неба і прикрашені драконами. Жала цих чудовиськ висунуті до неба. Крізь них проходить металевий стрижень, нижній кінець якого заховано у землю». Однак мало минути ще 62 роки, доки Франклін висловив подібну гіпотезу, а тільки через 2 роки після цього французький природознавець Дюпон реалізував цю ідею в Парижі.

А як ви гадаєте, хто винайшов фонограф? Відповідь також відома — звичайно, геніальний Томас Едісон. Але чи так це насправді? Жив у Парижі один відомий у колах богеми талановитий літератор, шансон'є і художник Шарль Кро. У свої 25 років на всесвітній виставці в Парижі у 1867 р. він продемонстрував власноручно розроблений і виготовлений автоматичний телеграф. А у 27 літньому віці ця непересічна особистість опублікувала наукові праці: «Загальне вирішення проблеми кольорової фотографії» та, вдумайтесь тільки, — «Огляд можливих зв'язків із планетами». У 30 років Шарль Кро почав свою дослідницьку роботу зі слухового сприйняття, що увійшла до його фундаментальної праці «Принципи механіки Мозку». І, нарешті, у 35 років Кро подав до Академії наук Франції опис апарата для запису і відтворення людського голосу, який назвав «палефоном». Це сталося в квітні 1877 року, а вже у жовтні того ж року в одному популярному журналі опублікований докладний опис цього винаходу. До того ж апарат було перейменовано більш благозвучно в «фонограф». А 10 грудня 1877 р. Томас Едісон одержав перший патент США на «вдосконалення інструменту для контролю та відтворення звуків». А далі рух подій прискорюється. 11 грудня в журналі «*Harper's*» з'являється замітка про апарат Кро. 17 грудня Едісон подає до Парижської академії заявку на фонограф і 15 січня 1878 року отримує патент. У Французькій академії наук забули про раніше подану заявку Кро, а він сам з вражаючою байдужістю поступається своєю першістю.

Є подібні приклади і у вітчизняній історії. Взяти хоча б відомого українського фізика, подолянина Івана Пулюя. Саме йому належить першість у відкритті невідомих катодних «ікс»-променів. Про це свідчить видана ним у 1884 р. брошура «Сяюча

електронна матерія і четвертий стан речовини». Однак, не потурбувавшись про утвердження свого авторства, вчений поділився ідеєю з відомим нині Вільгельмом Конрадом Рентгеном. А останній якось «випадково забувши» першовідкривача, в січні 1886 р. виголосив публічну лекцію «Про невідомі промені», подавши інформацію до тижневика «*Pressc*». Незважаючи на те, що в тогочасній пресі багато писалося про пріоритет І. Пулюя, в 1901 р. першу в світі Нобелівську премію все ж отримав В. Рентген.

Як бачите, саме життя підказало необхідність захисту прав винахідників. Найдавніший приклад захисту прав у галузі винахідництва навів давньогрецький історик Філарк. У грецькій колонії Сібаріус існував звичай. Кухарю, що виготовляв нову популярну страву, надавалось виключне право на її приготування протягом одного року. У часи середньовіччя право авторства оберігалось привілеями, які надавались винахіднику коронованими особами.

Уперше в світовій практиці акт щодо захисту прав винахідників було прийнято в Великій Британії в 1623 р. під назвою «Статус про монополії». Але закріпити це право надавав можливість тільки патент. У США законопроект про патенти за англійським зразком був прийнятий в 1790 році, у Франції — 1791. У деяких князівствах Німеччини патентні закони з'явилися після 1815 року, а в Росії в 1870 році.

Вперше в Україні патентна система започаткована Указом Президента від 18 вересня 1992 р у вигляді «Тимчасового положення про охорону об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні» № 479/92.

3.2. ВИНАХОДИ ТА КОРИСНІ МОДЕЛІ В УКРАЇНІ

Загальновідомо, що винахідництво притаманне людству з незапам'ятних часів. Однак офіційно перший патент на винахід був виданий тільки у 1449 р. І сталося це в Англії, коли король Генріх VI дарував Джону Уїтнаму переважне право на виробництво кольорового скла. Через два століття у цій само країні було створене і перше в світі патентне відомство, яке прийняло перший патентний закон у світовій практиці. Уявляєте, яке глибо-

ке коріння?! Тож не дивно, що англійці так цінують свої традиції. Наша держава відлічує лише свої перші десятиліття на незалежному та самостійному шляху. Тому очевидно, що нам треба буде ще довго працювати, створюючи власні добрі звичаї у захисті винахідників.

Перший український патент одержав Сергій Ященко на винахід «Антифрикційний матеріал для поверхонь, які труться». Однак досить історії.

На законодавчому рівні винахід трактується як технологічне (технічне) рішення, що відповідає умовам патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню і промисловій придатності). Про ці нюанси поговоримо дещо пізніше. А зараз спробуємо дещо пояснити сухе юридичне визначення.

Кожне технічне рішення, перш ніж стати патентом, проходить кілька певних, умовних стадій розвитку. Спочатку з'являється технічна проблема, яка вимагає розв'язання. Для її вирішення проводиться ознайомлення з аналогічними рішеннями, що вже відомі людству. Згодом, на основі аналізу цих рішень (або без нього), відбувається пошук оптимального рішення поставленого завдання. І вже завершальним етапом є підготовка матеріалів заявки на винахід та їх розгляд компетентним державним органом, а вже потім — отримання охоронного документа. Звичайно, наведений алгоритм не вичерпує всіх можливих шляхів вирішення проблеми. Однак мабуть ні у кого не виникає сумніву, що народження ідеї винаходу супроводжується творчістю. Тобто **термін «винахід» можна трактувати як результат творчої роботи людини (автора або винахідника) у будь-якій галузі діяльності суспільства, виконаної з метою розв'язання технічних чи технологічних проблем.**

Законодавчо всі питання, пов'язані з одержанням та використанням права власності на винаходи та корисні моделі в Україні, регулюються Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (далі — Закон) від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 1 червня 2000 року № 1771-ІІІ і викладеним у новій редакції від 10 січня 2002 року № 2921-ІІІ).

Патентами засвідчуються право на винахід та корисну модель (КМ).

В Україні існує два різновиди патенту на винахід. Патент на винахід, що видається за результатами кваліфікаційної експер-

тизи заявки на винахід. **Деклараційний патент** на винахід видавався за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід, який буде ще до 1 січня 20011 року. Однак термін подачі заявок на видачу деклараційного патенту закінчився 1.01.04 р.

Право на КМ засвідчується патентом на КМ. Останній видається за результатами експертизи по суті заявки на КМ. До 1.01.04 р. в Україні видавався ще й так званий деклараційний патент на КМ. Термін дії деклараційного патенту на КМ закінчується 1 січня 2015 р.

Словосполучення КМ вимагає деякого пояснення. По суті, це просто назва, що застосовується до певних технічних рішень. Тому об'єкти КМ у законодавстві і описуються як виконання пристрою, процесу (способу) або їх нове застосування.

Тлумачення термінів видів експертиз (кваліфікаційна, формальна) та новизни (локальна) наведено у термінологічному словнику, що подано у цьому посібнику.

Крім того, існують ще так звані секретні та службові винаходи (КМ). Тлумачення цих термінів також наведено у термінологічному словнику.

Права власника патенту мають абсолютний, винятковий характер і обмежені у часі і території тієї держави, у якій його видано. Абсолютна природа прав патентовласника визначається тим, що всі інші громадяни цієї держави мають утримуватись від використання патенту без дозволу патентовласника. Виключний характер патентних прав обумовлюється тим, що у одній державі право власності на патент може належати тільки одному патентовласнику. Сфера дії цієї норми, однак, обмежена національними кордонами. На один і той само винахід (КМ) у різних країнах може бути видано патент різним особам (це передбачено статтею 4 Паризької конвенції по охороні промислової власності). Звичайно, володіти патентом на правах співвласності одночасно можуть і кілька осіб, наприклад, співавтори. Принцип строковості впливає з того, що права, які надає патент, діють протягом певного часу. Після вичерпання якого патент передається у суспільну власність і будь-яка особа може ним скористатися. Тобто слід пам'ятати, що **патент України на винахід (КМ) діє тільки на території України.**

3.2.1. УМОВИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВИНАХОДУ ТА КОРИСНІЙ МОДЕЛІ

Згідно з чинним законодавством правова охорона надається винаходу (КМ), який не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоспроможності.

Будь-яке вирішення завдання, що заявляється як **винахід**, має стосуватися одного з таких об'єктів:

- продукту (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини);
- способу (метод виготовлення продукту, параметри цього процесу тощо).
- застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням.

Пристрій — машина, механізм, прилад, деталь, вузол або сукупність взаємопов'язаних деталей та вузлів.

Речовина — штучно створена сукупність взаємозв'язаних інгредієнтів, індивідуальні хімічні сполуки, об'єкти генетичної інженерії, композиції та продукти ядерного перетворення.

Штам — спадково однорідні культури мікроорганізмів, що продукують корисні речовини або використовуються безпосередньо.

Спосіб — процес виконання дій над матеріальним об'єктом або об'єктами за допомогою інших матеріальних об'єктів.

Як уже згадувалося в розділі 1.3.2, **об'єктом КМ є ті ж об'єкти, що характерні для винаходу.**

Законом також визначено, які результати творчої діяльності людини не визнаються винаходами. До них належать:

- відкриття, наукові теорії та математичні методи;
- методи організації та управління господарством;
- плани, умовні позначення, розклади, правила;
- методи виконання розумових операцій;
- комп'ютерні програми;
- результати художнього конструювання;
- топографії інтегральних мікросхем;
- сорти рослин і породи тварин тощо.

3.2.2. УМОВИ ПАТЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИНАХОДУ ТА КОРИСНОЇ МОДЕЛІ

Як відомо, одним з трьох основних компонентів надання правової охорони винаходу є його патентоспроможність. Закон визначає три основні вимоги, яким повинен відповідати патентоспроможний винахід:

- бути новим;
- мати винахідницький рівень;
- бути промислово придатним.

КМ відповідає умовам патентоспроможності, якщо вона є новою і промислово придатною. Винахід (КМ) визначається новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Винахід має винахідницький рівень, якщо він для спеціаліста явно не випливає з рівня техніки. Рівень техніки визначається за всіма джерелами інформації, загальнодоступними в Україні та в зарубіжних країнах відомими до дати подання заявки на винахід (КМ).

Винахід чи КМ визнається промислово придатними, якщо вони можуть бути використані в промисловості, сільському господарстві, охороні здоров'я та інших галузях суспільного виробництва.

Тепер більш детально розглянемо ознаки винаходу. Спробуємо перекласти їх загальнодоступною мовою. Отже, перша ознака винаходу — **НОВИЗНА**.

У книзі В.І.Речицького «Профессия — изобретатель» наводиться такий приклад. Під час ремонту залізничних колій, коли виготовляються секції, робітникам доводиться переміщувати рейки значної довжини. Звичайно, що перекочувати їх було б набагато легше, ніж переносити. Але котити некруглий предмет теж не так просто. На практиці кантують довгі рейки кілька чоловік одночасно, підважуючи їх у різних точках спеціальними важелями. Саме одночасно, бо варто комусь «піймати гаву», як важіль виривається з рук і може наробити біди. Проблема була настільки серйозна, що Міністерство транспортного будівництва колишнього Союзу включило її в збірник тем для винахідників та раціоналізаторів. Ідея українського інженера В.П. Богаєнка надзвичайно проста. Винахідник запропонував чотири магнітні вкладиші у вигляді сегментів, що приєднуються до рейки, створюють таким чином своєрідні катки.

При цьому зовнішня поверхня сегментів виготовляється з немагнітного матеріалу, щоб металеве сміття не заважало перекочуванню. Пропозиція винахідника, що захищена авторським свідоцтвом № 742514, цілком могла б залишитися на рівні рацпропозиції.

Згідно з Указом Президента України «Про тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні» від 18 вересня 1992 р. № 479/92 для подання рацпропозиції цілком достатньо, щоб технічне рішення було не відоме на той час на підприємстві, де воно розглядається. Тобто для подання рацпропозиції достатньо забезпечити так звану локальну новизну. Новизна ж винаходу повинна мати світовий рівень, іншими словами, вона має бути невідомою у всьому світі.

Новизна запропонованого технічного рішення при розгляді винаходу перевіряється шляхом його порівняння з усіма раніше відомими у світі рішеннями аналогічних завдань.

Ступінь новизни технічного вирішення завдання буває різним і визначається суттєвістю відмінностей. В одному випадку, заміна металевого корпусу приладу на пластмасовий без зміни конструкції приладу та корпусу — не суттєво. В іншому, як, наприклад, з ідеєю перекочування рейок, зміна матеріалів зовнішньої поверхні катків на немагнітні — **суттєва, бо впливає на кінцевий результат поставленого завдання** — полегшує перекочування.

Або інший приклад. У маловідомій фірмі «Брати Флер» працював садівник на прізвище Манье. Він вирощував пальми в діжках на продаж. Нестача дерева для діжок штовхнула садівника на винахід залізобетону. Для нас в цій історії цікаво ще й друге. Винахідник з'єднав разом дві відомі ознаки: цементний розчин і металевий каркас. **Саме невідоме об'єднання відомих ознак дозволило народитися суттєвій ознаці, що характеризує новий винахід.**

До речі, простий садівник був далеко не таким простаком і розбирався у тонкощах патентознавства. Це дозволило Жозефу Манье у 1867 р. одержати патент на «Переносні діжки для квітів із заліза і цементного розчину».

Третій випадок наявності у технічному рішенні суттєвих ознак може проілюструвати винахід телеграфного апарата Морзе. **Ознаки, що характеризували винахід, на той час були невідомі.**

До речі, Морзе так і не одержав патенту. Його обійшов спритний та безсоромний Уйтсон. Ось що означає вчасно не подати заявку на винахід.

Наступна ознака — **ВИНАХІДНИЦЬКИЙ РІВЕНЬ**. В офіційному тлумаченні попереднього і цього означення є поняття — «рівень техніки». Визначення рівня техніки тобто формування уявлення про сучасний ступінь розвитку техніки та знань про неї неможливе без ознайомлення з усіма видами загальнодоступної інформації. Звичайно, не всієї, а тільки тієї її частини, що стосується технічного рішення, яке заявляється. При цьому мають враховуватись усі джерела як в Україні, так і за її межами. Докладний перелік цих джерел наведено у Законі. Тому коментувати його зайве. Краще знову звернімося до прикладів.

Загальновідомі досягнення патонівців у галузі зварювання. Ось один з їх винаходів, А. с. № 1590700 «Спосіб зварювання». Попередньо розігріті деталі з'єднуються ударом. Признатися, дещо незвичайний ракурс.

Або інший. Усім відомі змішувачі рідини, що оснащені різноманітними мішалками. Винахідник Ю. Семенів запропонував змішувати рідину гумовими кишками з надітими на них пружинами. Весь секрет винаходу у тому, що приєднані до однієї пневмомагістралі шланги при проходженні по них стисненого повітря розгойдуються на дні бака, немов тюльпани під вітром, змішуючи при цьому рідину (А.с. № 1497297).

А ось ще. Харків'янин В. Маловичко з колегами з інституту залізничного транспорту запропонували метод розвантаження злежаного сипкого матеріалу з закритих вагонів (А.с. № 1616844). До того ж вони розробили елементарно простий пристрій, що дозволяє подати стиснуте повітря з магістралі вантажного потягу. Струмін повітря певної сили направляєється назустріч потоку матеріалу, що висипається, і курява вмить розвантажує вагон, не давши вам довго попчихати. Отож тепер стає більш зрозумілим визначення винахідницького рівня. Справді, спеціаліст, як казав Козьма Прутков, «... подібний флюсу, розвивається в один бік». Іншими словами, фахівець знає, як не можна. Завдання винахідника — подолати цей психологічний тягар і запропонувати нетрадиційне рішення.

І, нарешті, остання ознака винаходу — **ПРОМИСЛОВА ПРИДАТНІСТЬ**. Загальновідомий випадок, коли Т. Едісону рекомен-

дували в співробітники молодого винахідника, що, як стверджували, стояв на порозі створення універсального розчинника. Знаменитий винахідник задав кандидату всього два запитання.

— Ваша рідина розчиняє усе?

— Буквально все!

— А ви винайшли посудину, де її тримати?

— Ще ні.

У роботі молодому чоловікові відмовили. У запасниках Держпатенту колишнього Союзу поховано багато «геніальних» винаходів. Експерт А. Кисельов наводить приклад настирливого «винахідника», що впливав на експертизу за допомогою парткомісії ЦК КПРС. Ось формула заявки титана, подамо її мовою оригіналу. «Устройство, притягивающее шаровую молнию к свиноферме, содержащее большие-пребольшие аккумуляторы, отличающееся тем, что с целью повышения весогабаритных характеристик свиней оно содержит соединенный последовательно с аккумуляторами лазер, направляющий луч на грозовую тучу, и модулятор луча, обеспечивающий его интенсивность, пропорционально отношению:

$$Nd^2/hl,$$

где: d — расстояние до тучи;

N — число свиней на ферме;

h, l — длина и ширина свинарника.»

Нагально, чи не так. А головне — сміливо. Ось так. Виявляється, що таких горе-винахідників вдосталь було в різні часи і в різних країнах. Журнал «Техника молодежи» розповів про подібні курйози ще за часів царської Росії. «Винахідники» завели тяганину з благодійним фондом, що відмовився фінансувати їхні розробки. Наведемо для прикладу деякі з цих «геніальних творінь»:

«Железный шар, служащий летательным аппаратом и одновременно гидравлическим прессом».

«Сигнальный прибор, прикрепленный к поясу купальщика и служащий для нахождения этого купальщика после того, как последний утонул».

«Соха-плуг, инкубатор для цыплят и умывальник имени Х.С. Леденцова».

Тепер, сподіваємося, Вам став більш зрозумілим термін «ПРОМИСЛОВА ПРИДАТНІСТЬ».

З наведених прикладів випливає, що об'єктами винаходів можуть бути пристрій та спосіб. Окрім них, до об'єктів винаходу належать: речовина, штам мікроорганізму, культури клітин рослин та тварин, а також застосування пристрою, способу, речовини, штаму за новим призначенням У подальшому розглянемо перші два з об'єктів більш докладно.

Об'єктом корисної моделі може бути тільки конструктивне використання пристрою.

Як ви, напевно, помітили, кожен винахід присвячується вирішенню певного технічного завдання, саме вирішенню, а не постановці. Тому і вирішення цього завдання має бути технічним. Так, під час будівництва Київського метрополітену було помічено, що при проходженні деяких діляниць кесонним способом швидко руйнується кріплення тюбінгів. Вчені встановили — причина руйнацій — мікроорганізми, що знаходяться в вологонасиченому ґрунті. І тоді з'явилась оригінальна пропозиція використати ці мікроорганізми для цементації ґрунтів. На жаль, у заявці не було вказано конкретних шляхів вирішення поставленого завдання, а наводилась лише його постановка.

Ще на одну особливість хотілося б звернути вашу увагу. Зокрема на технічне вирішення поставленого завдання. Наприклад, підвищення продуктивності праці — досить нагальна проблема. Вирішити її можна різними шляхами. Один із них — використання раціональної форми оплати праці робітникам. Це надзвичайно ефективний метод, і він призводить до розв'язання поставленого завдання. Та, на жаль, ці заходи не є технічними.

Отже, ми з вами вже познайомились з вимогами патентоспроможності винаходу і КМ. І все ж слід пам'ятати, що відповідність умовам патентоспроможності достатня, але не необхідна вимога правової охорони цих об'єктів. Дуже важливим чинником, який довершує формування правової цілісності об'єктів — їх відповідності суспільним інтересам, принципам гуманізму та моралі. Останнє у повній мірі гармоніє з історичними традиціями і менталітетом українського народу.

Як зазначалося, право власності винахідника засвідчується патентом. Строк дії патенту обраховується від дня подання заявки і становить: для винаходу — двадцять років, корисної моделі — де-

сять. Якщо власник патенту на корисну модель по закінченні терміну його дії схоче продовжити чинність патенту, то це можливо ще на три роки. Слід пам'ятати, що в Україні також діє ще так званий деклараційний патент на винахід. Підставою для видачі якого є формальна експертиза заявки та перевірка локальної новизни запропонованого технічного рішення по Україні. Деклараційний патент видається терміном на шість років, після чого він має бути підданий експертизі по суті або скасований. Однак це стосується тільки майнових прав власника, авторські права автора деклараційного патенту закріплені за ним навечно. Патент на корисну модель також є деклараційним. Він видається на підставі проведення формальної експертизи матеріалів заявки на КМ. Звертаємо вашу увагу, що деклараційний патент на КМ видається під відповідальність власника без гарантій чинності патенту.

3.2.3. ПРАВО НА ОДЕРЖАННЯ ПАТЕНТУ

Заявку на видачу патенту може подати винахідник або його спадкоємець, роботодавець або правонаступник винахідника чи роботодавця. Для позначення усіх цих осіб можна використати один термін – заявник. За дорученням заявника заявку може подати представник у справах інтелектуальної власності (патентний повірений) або інша довірена особа.

Громадяни та юридичні особи, що проживають чи мають постійне місце проживання в Російській Федерації та Республіці Білорусь, згідно з угодами про співробітництво у сфері охорони промислової власності між урядом України та урядами цих держав, мають право подавати заявки безпосередньо до установи особисто або через патентних повірених.

Винахідником визнається фізична особа, творчою працею якої створено винахід. Авторство юридичних осіб законом не визнається.

Закон чітко відокремлює винахідника від інших осіб, які надавали йому лише технічну, організаційну, матеріальну та юридичну або допомогу у проведенні дослідницької роботи та виготовленні технічної документації.

Якщо у створенні винаходу брали участь кілька фізичних осіб, всі вони визнаються винахідниками, а порядок користування правами, що їм належать, визначається угодою між ними.

Право авторства є особистим немайновим правом і належить винахіднику. Воно є невідчужуваним: не передається іншим особам та охороняється безстроково. Це право не переходить до правонаступника, на відміну від майнових прав, засвідчених патентом.

Винахід, створений за дорученням роботодавця або у зв'язку з виконанням винахідником службових обов'язків кваліфікується як службовий винахід.

Якщо заявка на винахід подана роботодавцем, йому належить право на одержання патенту, за умови, що трудовим договором (контрактом) між винахідником та роботодавцем не передбачено інше.

Роботодавець може скористатись правом на подання заявки лише протягом чотирьох місяців від дати одержання письмового повідомлення від винахідника про створення ним винаходу.

Якщо роботодавець не подає заявку до установи у визначений законом строк, право на одержання патенту переходить до винахідника.

3.2.4. ПРОЦЕДУРА ПОДАННЯ ЗАЯВКИ НА ВИНАХІД

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 543 від 22.05.2001р. заявник за подання заявки на один винахід сплачує збір у розмірі 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (для КМ – 0,3 неоподатковуваних мінімумів), а для іноземних осіб відповідно – 100 доларів США за винахід і 60 доларів США за КМ.

Якщо заявка подається на групу винаходів, збір сплачується у розмірі 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (для КМ – 0,3) і додатково за кожний винахід більше одного – 0,1 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (для КМ – 0,05), а для іноземних осіб – відповідно 100 та 40 доларів США (для КМ – 60 та 10 доларів США).

Якщо заявник має пільги щодо сплати збору, підставою для її надання є копія документа, який підтверджує пільгу.

Категорії громадян України, яким надаються пільги щодо сплати зборів, зазначені у Положенні про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної

власності, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2001р № 543.

Дата подання заявки встановлюється за датою одержання установою матеріалів заявки, що викладаються українською мовою, та заяви. Форми заяв на видачу патентів на винахід та КМ дещо відрізняються. Як правило, матеріали заявки мають містити:

— заяву про видачу патенту на винахід із проведенням кваліфікаційної експертизи чи деклараційного патенту на винахід (корисну модель);

- опис винаходу (корисної моделі);
- формулу винаходу (корисної моделі);
- креслення (якщо на них є посилання в описі);
- реферат.

Якщо опис викладено іноземною мовою, то для збереження дати пріоритету заявки його переклад українською мовою повинен надійти до установи протягом двох місяців від дати подання заявки.

Після встановлення дати пріоритету заявнику надсилається повідомлення, в якому вказується дата подання заявки та її реєстраційний номер. У подальшому, під час листування з установою, заявник повинен посилатись на реєстраційний номер заявки.

Пріоритет — це першість у поданні заявки, і він, як правило, встановлюється за датою подання до установи правильно оформленої заявки.

Якщо заявка на видачу патенту на такий само винахід іноземним заявником була подана спочатку до патентної установи однієї з держав-учасниць Паризької конвенції з охорони промислової власності, заявник має право скористатись правом конвенційного пріоритету. Це означає, що протягом 12 місяців від дати подання заявки заявник може подати заявку в Україні, зазначивши у заяві, що має намір скористатись правом конвенційного пріоритету, вказавши дату подання та реєстраційний номер попередньої заявки, державу, в якій вона була подана. Заяву необхідно надіслати протягом 3 місяців від дати подання заявки до установи. У цей само термін подається заверена копія заявки, за якою встановлюється пріоритет, та її переклад українською мовою.

Згідно з вимогами Закону для громадян України існує певний порядок подання заявок на винахід та КМ до патентних відомств інших держав. До подання заявки на одержання охоронного документа на винахід (КМ) іншої держави, зокрема міжнародної заявки, громадяни України зобов'язані подати заявку до національної установи. Крім того, заявник одночасно з цим повинен також повідомити установу про наміри здійснити іноземне патентування. У разі, якщо заборона на іноземне патентування не надійшла протягом 3 місяців від дати надходження цього повідомлення до установи, заявка на одержання іноземного патенту на винахід (МК) може бути подана в патентний орган іноземної держави. В необхідних випадках установа може дозволити іноземне патентування і раніше зазначеного терміну. Інакше, за клопотанням установи, іноземний патент може бути скасовано, а заявник може понести адміністративне чи кримінальне покарання. Такі жорсткі дії пояснюються просто. Україна, як і кожна цивілізована держава, має захищати свої економічні інтереси.

Однак перш ніж подати заявку на винахід або КМ до установи слід уважно ознайомитись з рівнем техніки, вибрати аналоги та прототип. З цією метою проводиться так званий патентний пошук. Вивчення матеріалів вимагає значного напруження. Адже на сьогодні у світі щорічно з'являється більше 4 млн публікацій з питань науки та техніки, щохвилини публікується близько 2 тис. друкованих аркушів наукових текстів, кожні 1,5 — 2 хвилини пропонується нове технічне рішення, щогодини реєструється понад 40 винаходів. Як бачите, плавати у цьому «інформаційному океані» без належної мапи та лоцїї справа безнадійна. Видатний український вчений, академік С. Вавілов у 1947р, писав: «Як дійсно отримати до рук потрібну книгу? Сучасний читач знаходиться перед Гімалаями бібліотек в положенні золотошукача, якому потрібно відшукати крихту золота в піщаній безмежності».

Але перш ніж розпочати розмову про методику пошуку потрібної інформації давайте спочатку ознайомимось з її видами. Загальновідомо, що всю технічну інформацію можна поділити на науково-технічну та патентну. У свою чергу, до науково-технічної відносяться: книги, наукові статті, депоновані рукописи, звіти про проведені науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, дисертації тощо.

Патентна інформація поділяється на: нерозглянуті заявки, акцептовані заявки та видані охоронні документи.

Основну допомогу у пошуку потрібної науково-технічної літератури можуть надати різноманітні бібліографічні покажчики. Характер покажчика визначається його тематикою, метою і завданням, читацьким призначенням, структурою, ступенем повноти та обсягом літератури, що цитується. Як приклад універсального бібліографічного покажчика можна навести «Книжную летопись». Галузеві покажчики об'єднують літературу з широкої галузі знань (техніки, економіки тощо). Наприклад, «Новости технической литературы», що включають літературу тільки з однієї теми, питання або предмета називаються тематичними. Наприклад, «Средства автоматизации вспомогательных операций и контроля шитья на швейных машинах».

За своєю метою покажчики поділяються на рекомендовані та інформаційні. Інформаційні – надають можливість відшукати літературу з певної теми. Вони інформують про існування друкованих праць, але не допомагають вибрати кращу, тому більш придатні для фахівців, що вже достатньо глибоко ознайомлені з суттю питання. Наприклад, – «Книжковий літопис» або «Книжная летопись».

Рекомендовані не тільки виконують суто інформаційні функції, але й дозволяють підібрати потрібну літературу. Призначені переважно для людей, що тільки розпочинають роботу над певною темою і тому більш зручні для студентів. Однак слід пам'ятати, що до всіх рекомендованих покажчиків література включається вибірково. Найбільш повний з усіх доступних – «Книжковий літопис».

За способом характеристики інформації покажчики поділяються на бібліографічні та анотовані. Перші включають тільки необхідні бібліографічні дані. В інших, крім бібліографії, подають ще й короткий (анотований) зміст видання. Інколи бібліографічний опис доповнюється рефератом. Це так звані реферативні видання. З галузевих бібліографічних покажчиків найбільш цікавими є реферативні журнали та серії «Експрес-інформації» з певних галузей знань. Тут розміщується інформація у вигляді розширених рефератів із зарубіжних джерел, що в деяких випадках позбавляє читача потреби звернення до іншо-

мовних першоджерел. Однак при користуванні цими виданнями слід враховувати деякий їх рекламний характер. Особливо бажано бути обачним щодо інформації, запозиченої з популярних видань.

І все ж необхідно пам'ятати, що книжкова та журнальна продукція найменш оперативна. Адже від задуму до публікації проходить чимало часу. Особливу роль в підвищенні ефективності творчості відіграє патентна інформація як найбільш оперативна, лаконічна та організована. До речі, як свідчить практика, патентна інформація в науково-технічних джерелах висвітлюється всього на 5–30%.

Патентна інформація концентрується у вже згадуваних галузевих реферативних журналах; Бюлетнях: Державного департаменту інтелектуальної власності України – «Промислова власність» та іншомовних виданнях, наприклад, російських «Изобретения за рубежом», що видаються з різних галузей, «Открытия, изобретения и товарные знаки» (з 1992 р. там подається інформація про винаходи, що запатентовані в Росії); Фондах повних описів авторських свідоцтв та патентів на винаходи і корисні моделі.

Потік нових патентів на винаходи і корисні моделі групується за певними ознаками. Кожна новинка осідає у спеціально відведеному для неї місці. Цю систему, що навела порядок в патентному морі назвали МПК – міжнародна патентна класифікація.

Основні галузі технічної діяльності, що увійшли до МПК, поділені на 8 розділів:

- А – задоволення життєвих потреб людини;
- В – різні технологічні процеси;
- С – хімія та металургія;
- Д – текстиль та папір;
- Е – будівництво;
- F – прикладна механіка, освітлення та опалення, двигуни та насоси, зброя і боєприпаси;
- G – технічна фізика;
- H – електрика.

Кожен розділ може вмішувати 99 класів, що, у свою чергу, поділяються на підкласи, які позначаються великими латинськими літерами.

Підкласи поділяються на групи, що позначаються, як правило, непарними цифрами. Групи діляться на підгрупи і позначаються парними цифрами. Спробуємо розібратися. І в цьому нам допоможе чудова книга. Багатотомний покажчик МПК. До речі, з 1 січня 2000 р. діє сьома редакція МПК, що відрізняється від шостої редакції більшою кількістю груп та підгруп. Попередня шоста редакція діяла з 1995 р.

Розглянемо викладене на конкретних прикладах. Припустимо, МПК А43D 111/00. Розшифруємо його: А – розділ, як вам уже відомо, задоволення життєвих потреб людини, 43 – клас (А43 – взуттєве виробництво), D – підклас (А43D – способи та пристрої для виготовлення взуття), 111 – група і 00 – підгрупа (111/00 – автоматичні пристрої). Загалом згаданим кодом МПК об'єднуються всі автоматизовані пристрої взуттєвого виробництва. Або МПК В65Н 1/00 об'єднує всі пристрої та способи для орієнтовного розміщення тонких, плоских ще й гнучких деталей у касетах.

Таким чином, скориставшись МПК, можна розшукати потрібну інформацію про будь-які винаходи, що належать до певної тематики. Однак слід зазначити, що системою МПК користуються далеко не всі країни. Деякі мають свою власну національну систему патентної класифікації (НПК), як, наприклад, Канада, Велика Британія або США.

Такий вид пошуку пов'язаний з певним тематичним спрямуванням носить відповідну назву – тематичний.

Є ще один шлях пошуку. Його використовують, коли вам відомо номер охоронного документа і країну патентування. Такий вид пошуку – нумераційний. Потрібну інформацію розшукують за допомогою нумераційних покажчиків, де номери охоронних документів розташовуються у порядку їх зростання. Звідси ми знайдемо клас МПК (НПК) і знову зможемо продовжити тематичний пошук.

Існує ще так званий іменний або фірмовий пошук. Коли шукають документи, що належать конкретній особі або фірмі. У більшості випадків цей вид пошуку зустрічається як один з етапів тематичного пошуку.

І, нарешті, пошук патентів-аналогів. Цей вид пошуку має на меті виявлення з-поміж охоронних документів різних країн патентів, що отримані на один і той самий винахід. Це пов'язано, як правило, з експортно-імпортними операціями.

Патентний пошук зазвичай розпочинають з конкретизації завдання. Залежно від характеру завдання визначають вид пошуку, перелік країн, його ретроспективу (глибину) та список документів (авторські свідоцтва чи патенти). Безпосередньо пошук потрібної інформації провадиться на основі попереднього визначення МПК або за номером. Для пошуку патентної інформації у більшості випадків обираються індустріально розвинені країни світу як, наприклад, Японія, ФРН, США, Велика Британія, Франція, у нас ще й колишній Союз. Крім того, пошук ведуть також у тій країні, де ця галузь техніки розвинена найбільше.

Ретроспектива пошуку залежить від його мети. Так, на стадії планування розробки доцільно вивчити описи винаходів за останні 7–10 років, при проведенні патентних досліджень перед початком розробки конкретної теми – 10 – 15 років, при дослідженні патентоспроможності технічних рішень, а також при поданні заявки на винахід – 50 років. У випадку перевірки технічного рішення на патентну чистоту – за строк дії патенту на винахід, що, як правило, складає 20 років у більшості країн світу. Для корисної моделі, як пам'ятаєте, життєвий цикл вимірюється 10-ма роками. Слід зважати, що не у всіх країнах є такий вид охорони технічного рішення, як корисна модель.

3.2.5. ЕКСПЕРТИЗА ЗАЯВКИ

Експертиза заявки на винахід проводиться установою «Укрпатент» (далі – установа) відповідно до Закону і встановлених на його основі правил.

В Україні встановлена система так званої «відтермінованої» експертизи розгляду заявок на видачу патентів на винаходи. Суть цієї системи полягає в тому, що діловодство за заявкою складається з двох етапів:

- експертизи за формальними ознаками, що закінчується публікацією відомостей про заявки на винаходи, які прийняті до розгляду, в офіційному бюлетені установи «Промислова власність»;
- експертизи заявленого винаходу по суті.

Експертизу заявки на винахід за формальними ознаками ще називають попередньою. Вона проводиться без спеціального

клопотання заявника протягом двох місяців від дати подання заявки до установи.

У ході проведення такої експертизи перевіряється наявність необхідних документів та дотримання встановлених вимог до їх оформлення. Розглядається питання щодо відповідності заявленого об'єкта умовам надання правової охорони.

На етапі експертизи за формальними ознаками заявка на винахід (КМ) може бути відхилена за таких причин:

- винахід (КМ) не відповідає умовам надання правової охорони;
- заявник винаходу (КМ) вчасно не подав відповідь на запит експертизи (згідно з Законом цей строк складає два місяці від дати одержання заявником повідомлення установи);
- матеріали, надіслані заявником винаходу (КМ) у відповідь на запит установи, не містять необхідних виправлень та уточнень;
- додаткові або виправлені матеріали, а також мотивоване клопотання про продовження строку відповіді надійшли пізніше двох місяців від дати одержання заявником винаходу (КМ) повідомлення установи;
- прийняте рішення про можливість проведення експертизи по суті для винаходу, а клопотання щодо її проведення не подане протягом трьох років від дати подання заявки.

Якщо заявка на винахід (КМ) пройшла експертизу за формальними ознаками, заявнику надсилається повідомлення.

Якщо установа приймає рішення щодо відхилення заявки на винахід (КМ), то повідомлення про це надсилається заявнику.

Якщо заявка на винахід (КМ) пройшла експертизу за формальними ознаками, заявнику надсилається повідомлення про можливість проведення експертизи заявки на винахід по суті.

У будь-який час до дати одержання рішення про видачу патенту заявник має право відкликати заявку на винахід (КМ).

За клопотанням заявника або будь-якої іншої зацікавленої особи проводиться експертиза заявки на винахід по суті. Заявник може подати таке клопотання протягом трьох років від дати подання заявки до установи. Будь-яка зацікавлена особа може подати клопотання про проведення експертизи по суті після

публікації відомостей про заявку, яка прийнята до розгляду, в офіційному бюлетені, але не пізніше трьох років від дати її подання. До клопотання додається документ про сплату збору за проведення експертизи по суті.

Експертиза заявки на винахід по суті включає такі етапи:

- перевірка формули винаходу;
- перевірка винаходу на відповідність умовам патентоспроможності.

Установа може вимагати від заявника додаткові матеріали, без яких проведення експертизи по суті неможливе, і за цих обставин заявник повинен подати їх протягом двох місяців від дати одержання відповідного запиту.

Якщо експертиза визнає, що додаткові матеріали виходять за межі розкритої у поданій заявці суті винаходу, вони не враховуються.

Якщо за результатами експертизи буде встановлено, що заявлений винахід відповідає умовам патентоспроможності, установа виносить рішення про видачу патенту, котре надсилається заявнику. У іншому випадку установа виносить рішення про відмову у видачі патенту, і заявнику надсилається рішення про відхилення заявки.

На підставі рішення про видачу патенту на винахід (КМ) та за наявності документа про сплату збору установа публікує в офіційному бюлетені відомості про видачу патенту.

3.2.6. ІНОЗЕМНЕ ПАТЕНТУВАННЯ ВИНАХОДІВ ТА КОРИСНИХ МОДЕЛЕЙ

В умовах входження України до світового економічного простору інтенсивно змінюється характер відносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю. Зокрема, якщо раніше у нас права на результати інтелектуальної діяльності членів суспільства мала держава з усіма наслідками, що з цього витікали, то тепер в Україні їх власником став справжній автор, який і має опікуватись щодо правової охорони і використання свого творіння на ринку.

Світова практика охорони прав об'єктів інтелектуальної, зокрема промислової власності побудована на приватному інте-

ресі, дає можливість сподіватися на їх раціональне використання. Термін «патент» наразі асоціюється з виключними правами на об'єкт промислової власності, який діє в межах певної країни. У виробничій сфері – виключне право на виробництво запатентованого об'єкта. У торгівлі – на введення його у комерційний обіг. Тобто **основу мету правової охорони винаходів та КМ можна сформулювати як захист від несанкціонованого доступу до матеріальної вигоди від їх використання.** Але ми вже згадували, що патент має чітко визначені національні кордони і на території інших держав не захищає свого власника. Натомість торгівля, як відомо, не знає обмежень і кордонів. Тому і був запроваджений світовий інститут патентування винаходів та КМ у інших країнах, аби була можливість захищати інтереси їх власників в усьому світі.

Процедура патентування винаходів та КМ у інших державах проводиться їх власниками з певною метою. По-перше, захистити свої інтереси при експортуванні продукції. По-друге, захистити їх на чужих територіях як об'єкт власних науково-технічних досягнень. По-третє, для захоплення нових і розширення існуючих ринків збуту своєї продукції. І, нарешті, для всебічного сприяння міжнародному співробітництву у науково-технічній, промисловій, комерційній сферах тощо. Останнє стосується спільних підприємств, міжнародного науково-технічного співробітництва тощо.

Патентуванню об'єктів передують копітка і цілеспрямована робота щодо глибокого вивчення ринку товару, вибору країн патентування, прогнозуванню можливих майбутніх збитків та прибутків, джерел фінансування, потрібних для проведення патентування, рекламних компаній тощо.

Особливо актуальними наразі стають питання охорони інтелектуальної власності, створеної під час міжнародного науково-технічного співробітництва та роботи спільних підприємств. Правовими підставами для такого регулювання мають бути конкретні договори, розроблені з урахуванням підписаних Україною міжнародних угод щодо науково-технічного співробітництва. Однак основна стратегія одержання охорони має базуватися на трьох китах:

- функціональному – вид правової охорони на певний об'єкт (винахід, КМ, «ноу-хау» тощо), строки та систему патентування, яку доцільно використовувати;

- географічному – вибір країн, де доцільно дістати правову охорону об'єкта;
- фінансовому – пошук коштів для проведення заходів з патентування (сплата мита, підтримання чинності патенту тощо).

Вибір виду правової охорони, у свою чергу, залежить від:

- об'єкта правової охорони;
- особливостей національного законодавства країн патентування.

Слід зважати, що не у всіх державах КМ підлягають правовій охороні. Однак усе ж існує велика кількість країн, де вони охороняються: Австрія, Болгарія, Бразилія, Венесуела, В'єтнам, Іспанія, Італія, Китай, Корея, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Перу, Польща, Португалія, Сомалі, Тайвань, Уругвай, Угорщина, Філіппіни, Фінляндія, Чехія, Чилі, Югославія, Японія, а також пострадянські держави, окрім Грузії.

Також при патентуванні об'єктів слід урахувувати, що, вибравши як об'єкт КМ, заявник зазвичай витратить менше коштів і часу. Крім того, до питання захисту власних інтересів можна підходити комплексно. Це особливо важливо у разі експортних поставок і продажу ліцензії. У таких випадках, як правило, намагаються максимально захистити власний продукт. Тому, окрім самого об'єкта реєструють, наприклад, ще й товарний знак, дизайн виробу захищають патентом на промисловий зразок тощо.

Щодо системи патентування, то тут заявник, власне, має сам її обирати. Зазвичай ці роботи виконуються за допомогою патентних повірених, акредитованих у державі патентування. Якщо потрібно запатентувати винахід або КМ лише у кількох державах, то доцільно подати заявки до патентних відомств у кожній з цих держав. Цей шлях має чимало вад, бо пов'язаний із значними збитками в коштах і часі. Адже слід оплачувати послуги патентних повірених у кожній з цих країн. Однак, крім традиційної схеми, існують і інші процедури. Наприклад, заявки можна подати згідно з:

- договором про патентну кооперацію (РСТ);
- вимогами Європейської патентної конвенції (ЄПК).

Перша – РСТ, передбачає наявність двох фаз: міжнародної та національної.

Міжнародна включає: подання міжнародної заявки, проведення пошуку та міжнародну публікацію. Крім того, за бажанням заявника може додатково проводитись попередня міжнародна експертиза заявки. Національна фаза – це процедура розгляду міжнародних заявок національними патентними установами країн, де проводиться патентування.

До недоліків цієї системи слід віднести відносно високу вартість послуг. А також неможливість змінити складений список країн патентування в процесі роботи над проектом, що на практиці трапляється досить часто. Тому нею доцільно користуватися лише у разі необхідності патентування об'єкта не менше ніж у чотирьох–п'яти країнах. Це дозволяє, як свідчить досвід провідних фірм світу, знизити витрати порівняно з традиційною схемою патентування.

Патентування за процедурою ЄПК дозволяє отримати патент, який буде чинним на територіях країн, указаних у заяві. Процедура патентування за цією схемою не з дешевих і може порівнюватись хіба що з вартістю 4–5 окремих охоронних документів. Однак вона має і свої переваги. Згідно із вимогами ЄПК подається лише одна заявка, однією мовою, і через одного патентного повіреного, а патентна грамота одночасно захищає об'єкт у кількох країнах-учасницях ЄПК.

Крім згаданих, процедура патентування може також проводитись за системами, що передбачаються іншими регіональними угодами, наприклад, Євразійською патентною конвенцією, Африканською організацією інтелектуальної власності тощо.

Отже, слід зважати, що процедура патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах є досить складною і вимагає значних коштів. Тому рішення про його проведення слід приймати лише на підставі проведення глибокого і всебічного аналізу ринку, власних можливостей і, звичайно, серйозних підстав. Серед останніх вирішальним може бути гарантія експортних поставок продукції або продаж ліцензії.

3.3. ПРАВОВА ОХОРОНА ПРОМИСЛОВИХ ЗРАЗКІВ

Правова охорона промислових зразків тісно пов'язана з індустріалізацією промисловості та виникненням технологій масового виробництва. Вже у кінці XVII століття у провідних європейських державах майже одночасно з'явилися закони, що надавали правову охорону виробам текстильної промисловості та їх художньому оформленню. Поступово правовий захист естетичного оформлення промислової продукції поширився і на інші її види. На сьогодні під **промисловим зразком розуміють результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання, а саме у тій її частині, яка візуально проявляється у зовнішньому вигляді виробу і характеризує його декоративне та естетичне вирішення, що в міжнародній практиці називається англійським словом «дизайн».**

Головна цінність дизайнерських рішень виробів масового виробництва у тому, що вони поліпшують продаж останніх. Загальновідомо, що ринок характеризується гострою конкуренцією між виробниками аналогічних товарів, і не останню роль у цьому відіграє їх зовнішній вигляд. Тож дуже часто саме дизайнерські рішення виробів є вирішальним чинником у боротьбі за покупця. Перевага, яку віддає виробник тому чи іншому малюнку або кольору тканини, тій або іншій формі посуду тощо, обумовлена прагненням задовольнити вибагливі та різноманітні смаки покупців.

Промисловий зразок є одним із об'єктів промислової власності, якому в Україні згідно з Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. № 3688-ХІІ, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 21 грудня 2000 року № 2188-ІІІ та від 10 січня 2002 року № 2921-ІІІ надається правова охорона.

Відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на промисловий зразок в Україні, регулюються цим Законом, а також міжнародними договорами, учасницею яких є Україна. Так, на сьогодні Україною підписано Паризьку конвенцію про охорону промислової власності, Гаазьку угоду про міжнародне депонування промислових зразків та інші документи.

Право на промисловий зразок охороняється державою і засвідчується патентом.

Патент видається під відповідальність його власника без гарантії його чинності.

Строк дії патенту на промисловий зразок становить 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту (Державне підприємство «Український інститут промислової власності» Міністерства освіти і науки України, далі – Установа). І може бути продовжене Установою за поданням клопотання власника, але не більш ніж на 5 років.

Права, що випливають з патенту на промисловий зразок, діють від дати публікації відомостей в офіційному бюлетені Установи «Промислова власність» про його видачу.

Патент України на промисловий зразок діє тільки на території України.

3.3.1. УМОВИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРОМИСЛОВИМУ ЗРАЗКУ

Правова охорона в Україні надається промислового зразку, який не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоспроможності.

Об'єктом промислового зразка, якому надається правова охорона, може бути форма, малюнок чи розфарбування або поєднання кольорів, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення його естетичних та ергономічних потреб.

Це дозволяє трактувати **об'єкт правової охорони промислового зразка не у вигляді будови виробу або продукту, а зображення, яке застосовується або відтворюється в таких виробках або продуктах.**

Промисловий зразок є орнаментальним (декоративним) аспектом виробу, який диктується виключно його призначенням.

Промислові зразки можуть бути об'ємними (моделі), площинними (малюнки) або комбінованими.

- Об'ємні промислові зразки являють собою композицію, в основу якої покладена розвинута об'ємно-просторова структура (наприклад, зовнішній вигляд меблів, сільсько-господарської машини, люстри тощо).

- Площинні промислові зразки являють собою композицію, в основу якої покладено двомірне лінійно-графічне співвідношення елементів, яке не може бути сприйняте візуально як об'ємне (конфігурація, орнамент), наприклад, зовнішній вигляд килима, хустки, тканини тощо.

- Комбіновані промислові зразки характеризуються загальними ознаками, властивими об'ємним і площинним зразкам (наприклад, зовнішній вигляд інформаційного табло, виставочної конструкції (композиції), посуду, на якому зображено малюнок, взуття, будівельної оздоблювальної плити, друкарські шрифти тощо).

Не можуть одержати правову охорону в Україні:

- об'єкти архітектури, крім малих архітектурних форм (телефонних будок, кіосків, палаток), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди;
- друкowana продукція як така (зміст текстової частини друкованої продукції не патентується. Однак конфігурація шрифту може бути об'єктом охорони);
- об'єкти нестійкої форми, що відтворюються з рідких, газоподібних, сипких або їм подібних речовин тощо.

Такі об'єкти переважно призначені для використання в фонтанах, атракціонах та інших об'єктах садово-паркових і видовищно-масових споруд. Естетичне враження від використання таких рішень обумовлене гідродинамічними, кольорооптичними, світлодинамічними і кінематичними ефектами. Візуально зафіксувати і адекватно відтворити новий зовнішній вигляд виробу, що виникає від їхнього використання, непросто. Естетична цінність таких рішень полягає саме в їх унікальності.

Обсяг правової охорони, що надається патентом, визначається сукупністю суттєвих ознак промислового зразка, зображених на фотографіях виробу (макета, малюнка). Тлумачення ознак повинне провадитися тільки в межах опису промислового зразка. Докладніше про це поговоримо дещо пізніше. А зараз наведемо тільки деякі визначення.

- Макет – це просторове відтворення виробу в умовному матеріалі, який дає найбільш повне уявлення про зовнішній вигляд виробу.
- Малюнок – це зображення виробу, яке виконується за допомогою графічних засобів.

- Фотографія – це документ, який містить основну інформацію про промисловий зразок і дозволяє визначити обсяг його правової охорони.

Фотографія повинна давати повне, детальне уявлення про зовнішній вигляд виробу, яке дає змогу виявити його суттєві ознаки. Однак фотографія загального вигляду може і не відображати усі суттєві ознаки, якщо невірно вибрані ракурс, фон чи присутні блики, тіні, сторонні предмети тощо.

3.3.2. УМОВИ ПАТЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА

Згідно з законодавством промисловий зразок буде відповідати умовам патентоспроможності, якщо він є новим і промислово придатним.

Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Спробуємо розтлумачити ці заплутані юридичні визначення. Розглянемо для прикладу нове авто, що припало вам до душі. Мабуть, усі без винятку транспортні засоби на нашій планеті можна віднести до об'єктів промислової власності. Отож поринемо у віртуальний світ, де можна робити все, що заманеться. Покладемо на операційний стіл вашу улюбленицю, візьмемо до рук скальпель і перетворимося на мить у хірургів. Розріжемо капот і дістанемося до силового агрегата – двигуна. З погляду інтелектуальної власності він, мабуть, буде належати до об'єктів, що захищаються винаходами і корисними моделями. Теж можна стверджувати і про ходову частину, і про усі без винятку електричні агрегати машини тощо. «Лейбачка» з назвою фірми виробника або моделі автомобіля, наприклад «BMW» або «Slavuta» буде належати до об'єктів, що захищаються законодавством про товарні знаки. А от те, що заграло на потаємних струнах вашої душі і серця, – її зовнішній вигляд, форма очей-фар, які так привітно всміхалися та підморгували, і буде об'єктом промислового зразка. Тобто, образно кажучи, те, що в середині авто, – стосується винахід-

ництва, а зовнішній вигляд, дизайнерські рішення – сфера охорони промислових зразків. Відповідно, і суттєві ознаки також стосуються художньо-конструкторських рішень виробу. Вони характеризують його композиційні особливості і впливають на процес формування зовнішнього вигляду виробу. Істотність ознаки промислового зразка визначається її участю у створенні зорового образу виробу, що дозволяє безпомилково виділити його з ряду аналогічних.

Несуттєві ознаки не впливають на формування зорового образу об'єкта. Звичайно, поділ ознак за суттєвістю досить умовний. Залежно від характеру об'єкта, мети дизайнерського рішення тощо одні й ті самі ознаки можуть вважатися суттєвими або ні.

Як правило, суттєві ознаки промислового зразка в сукупності розташовуються у певні послідовності:

- образне вирішення об'єкта;
- склад і кількість основних композиційних елементів;
- форма виробу чи (і) його частини (об'ємна характеристика, обрис, силует);
- взаємне розміщення елементів (композиційне або компоновочне рішення);
- пластичне рішення об'єкта або його елементів;
- колеристичне рішення;
- декоративне рішення;
- матеріал.

Пояснити термін «промислова придатність промислового зразка» в принципі не складно. Якщо певний об'єкт не можна відтворити промисловим способом, тобто його неможливо тиражувати за допомогою технологій масового виробництва, то такий виріб, скоріше за все, є витвором мистецтва і підпадає під охорону як об'єкт авторського права.

Крім того, у процесі встановлення новизни промислового зразка береться до уваги зміст усіх заявок, які раніше надійшли до Установи.

Промисловий зразок, на який вимагається правова охорона, повинен бути новим щодо інших зразків, створених в усіх інших частинах світу, причому без будь-якого обмеження у часі і методів розкриття. Як відомо, для цього застосовуються будь-які доступні візуальні або словесні засоби.

Однак, що це за правило, якщо воно не має винятків? Тому передбачено виняток або спеціальний випадок розкриття інформації, який не впливає на новизну промислового зразка.

По-перше, якщо таке розкриття відбувається протягом визначеного періоду часу – шести місяців до дати подання заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

По-друге, виняток стосується розкриття промислового зразка:

- власником на офіційних або офіційно визнаних виставках;
- власником під час проведення експериментів, подання в друкованих виданнях або у працях наукових конференцій;
- без дозволу власника шляхом недобросовісного використання, порушення конфіденційності тощо.

3.3.3. ПРАВО НА ОДЕРЖАННЯ ПАТЕНТУ НА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК

Право на одержання патенту на промисловий зразок мають громадяни чи юридичні особи України або іноземних держав та їх правонаступники. Зокрема, право на одержання патенту на промисловий зразок мають:

- автор або його правонаступник;
- роботодавець автора або його правонаступник.

Автором результату творчої праці у галузі художнього конструювання, тобто промислового зразка, завжди буде вважатися фізична особа незалежно від її віку. Це може бути громадянин України, іноземна особа, особа без громадянства.

Власником патенту на промисловий зразок можуть бути громадяни, юридичні особи України або іноземних держав та їх правонаступники. Автором промислового зразка може бути тільки фізична особа або особи. Юридична особа може бути тільки власником патенту на промисловий зразок і ні за яких умов чи обставин не може визнаватися його автором.

Право на одержання патенту має як автор, так і його правонаступники – будь-які громадяни і юридичні особи, яким автор передав право на результати творчої праці. Такими правонаступниками можуть бути спадкоємці або інші особи, до яких право авторів переходить за договором або за заповітом.

Автору промислового зразка належить право авторства, котре є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково.

Відносини між авторами визначаються угодою між ними.

Зупинимося ще на деяких аспектах авторського права стосовно патентів на промисловий зразок, що зайвий раз доводить тісний зв'язок між ними.

При переході права автора на одержання патенту до інших осіб у всіх випадках за автором залишаються його особисті немайнові права. правонаступництво повинне бути засвідчене відповідним документом.

Особисті немайнові права – це право авторства, право на ім'я (спеціальну назву), право на подання заявки на одержання патенту на промисловий зразок.

Авторів, які створили промисловий зразок спільною творчою працею, називають співавторами. Співавтори мають рівні права на одержання патенту, якщо інше не передбачено угодою між ними. Співавторство має місце лише тоді, коли воно набуває творчого характеру. Надання технічної допомоги автору іншими особами не є співавторством (наприклад, консультації, здійснення розрахунків, виготовлення моделей, креслярські роботи тощо).

Склад авторів може бути змінений Установою за спільним клопотанням осіб, зазначених у заявці як автори, та особою (особами), яку (яких) пропонується включити або вилучити із числа авторів.

Відносини між авторами визначаються угодою між ними.

При переході майнового права автора на одержання патенту до інших осіб в усіх випадках за автором залишаються його особисті немайнові права. правонаступництво повинне бути засвідчене відповідним документом.

Право на одержання патенту має роботодавець або його правонаступник, якщо промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків або конкретного завдання, яке одержано робітником від роботодавця.

До обов'язків автора промислового зразка входить інформування свого роботодавця у вигляді письмового повідомлення про досягнутий ним результат творчої праці з описом, який розкриває суть промислового зразка настільки ясно і повно, що робить можливим його використання.

Роботодавець зобов'язаний укласти письмовий договір з автором промислового зразка про винагороду і за його умовами видати винагороду йому відповідно до економічної цінності об'єкта промислового зразка та іншої вигоди, одержаної роботодавцем від промислового зразка.

Спори між автором та його роботодавцем щодо умов одержання винагороди та її розміру розв'язуються у судовому порядку.

Право на одержання патенту переходить до автора, якщо протягом чотирьох місяців від дати одержання повідомлення про створений ним промисловий зразок роботодавець не подасть заявку до Установи.

Право на одержання патенту на промисловий зразок, створений роздільною працею, належить заявнику, заявка якого має більш ранню дату подання до Установи або, якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або не відхилена.

3.3.4. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ ЗАЯВКИ НА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК

Охорона прав на промисловий зразок не надається автоматично. Для її отримання особа, яка бажає одержати патент і має на це право, повинна подати до Установи правильно оформлену заявку на видачу патенту на промисловий зразок.

Заявку складають відповідно до Правил розгляду заявки на промисловий зразок, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 18 лютого 2002 року № 110.

За подання заявки та видачу патенту, підтримання його чинності, продовження строку дії патенту тощо сплачуються збори. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 543 від 22.05.2001р. заявник за подання заявки на промисловий зразок сплачує збір у розмірі 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Сума збору, яку необхідно сплатити за подання заявки на видачу патенту на промисловий зразок, залежить від кількості заявлених варіантів. Якщо заявка на промисловий зразок містить від 2 до 10 варіантів, вам необхідно буде додатково за кожний варіант сплатити збір у розмірі 0,1 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Заявка — це сукупність документів, необхідних для видачі патенту.

Заявка повинна розкривати суть промислового зразка досить ясно і повно, щоб його зміг здійснити фахівець у відповідній галузі.

Заявник — це громадянин або юридична особа, яка подала заявку на видачу патенту на промисловий зразок.

- Право на подання заявки мають автор, роботодавець або їх правонаступник.

За дорученням заявника заявку може бути подано через представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного).

- Іноземні особи та особи без громадянства мають рівні з особами України права, передбачені Законом та відповідно до міжнародних договорів чи на основі принципу взаємності.
- Іноземні особи та інші особи, що проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, повинні подавати заявку через патентного повіреного України.

Заявка має містити:

заяву про видачу патенту з обов'язковим зазначенням прізвища автора (співавторів), заявника (заявників), а також їх адреси;

- комплект фотографій із зображенням виробу (його макета, малюнка), що дають повне уявлення про зовнішній вигляд виробу;
- опис промислового зразка;
- креслення, схему, карту (якщо необхідно);
- документ, що підтверджує сплату збору за подання заявки;
- інші документи, що додаються до заявки. Заявка складається українською мовою.

Заявка має стосуватися тільки одного промислового зразка, але може одночасно містити і його варіанти. Поняття «один промисловий зразок» застосовується як до одного виробу, так і до комплекту, певного набору виробів, наприклад, меблевий гарнітур, сервіз тощо.

Один виріб — цілий виріб, наприклад, автомобіль, або його частина: бампер, фара, малюнок протектора.

Частину виробу може бути заявлено, якщо вона може виконувати самостійну функцію, має завершену композицію, призначена для застосування і може бути використана у цілому ряді виробів.

Варіантами промислового зразка може бути зовнішній вигляд виробів, які належать: до однієї функціональної групи; до одного класу Міжнародної класифікації промислових зразків (МКПЗ); подібні за сукупністю ознак і мають відмінності в несуттєвих ознаках; які сприймаються візуально, як, наприклад, кілька стільців, що відрізняються один від одного фактурою, кольором декоративної оббивки тканини тощо.

МКПЗ було вперше запроваджено у жовтні 1968 р. після підписання країнами-учасницями Паризької конвенції з охорони промислової власності відповідної угоди, що відбулося на Дипломатичній конференції у м. Локарно (Швейцарія). У світовій практиці ця угода більше відома як Локарнська Угода. Сьогодні діє вже шоста редакція МКПЗ. Взагалі ідея міжнародної реєстрації промислових зразків не нова. Вперше її висловили ще у 1911 р. під час проведення Вашингтонської дипломатичної конференції.

Структура МКПЗ постійно вдосконалюється. На сьогодні перелік класів становить 31 конкретизовану позицію (наприклад, Клас 1 – харчові продукти, Клас 17 – музичні інструменти тощо). Та ще додатково введений Клас 99 – різне. До цього класу віднесені, усі інші види виробів, які не увійшли до решти розділів 31 класу, що становить суттєву зручність. Адже поки певний вид виробів не сформовано, його однак можна заявляти.

У 1997 р. Установою вперше в Україні видано українською мовою покажчик МКПЗ. Україномовний варіант МКПЗ є перекладом з англійської автентичного тексту Локарнської класифікації. Він складається з тексту Локарнської Угоди та інших міжнародних нормативних документів стосовно промислових зразків; переліку класів; абеткового переліку назв зразків та переліку назв зразків за класами.

Для встановлення дати подання заявки Установа перевіряє відповідність матеріалів заявки встановленим вимогам. Заявка відповідає цим вимогам, якщо вона містить принаймні такі матеріали:

- клопотання у довільній формі про видачу патенту, викладене українською мовою;
- відомості про заявника та його адресу, викладені українською мовою;
- зображення виробу, що дає уявлення про його зовнішній вигляд;
- частину, яка зовнішньо нагадує опис промислового зразка, викладену українською або іншою мовою.

Пріоритет заявки або просто пріоритет – це першість у поданні заявки.

Датою пріоритету вважається дата подання заявки до Установи чи відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, за якою заявлено пріоритет.

Якщо заявка на видачу патенту на промисловий зразок була подана спочатку в будь-якій іншій державі-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, або показана на офіційних чи офіційно визнаних виставках у цих само країнах, то заявник може скористатися правом пріоритету.

Це означає, що протягом шести місяців від цих дат заявник може подати заявку в Україні або будь-якої іншій державі-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності із збереженням дати попередньо поданої заявки або дати початку проведення виставки.

3.3.5. ЕКСПЕРТИЗА ЗАЯВКИ

Для того, щоб визначити, чи можливо на промисловий зразок, що заявляється, видати патент, експертний орган Установи проводить експертизу на відповідність вимогам, викладеним у Законі України «Про охорону прав на промислові зразки» та у Правилах розгляду заявки на промисловий зразок. В Україні, як і в більшості держав, система експертизи передбачає формальну експертизу заявки на промисловий зразок.

Мета формальної експертизи:

- встановити дату подання заявки;
- перевірити належність промислового зразка, що заявляється, до об'єктів, яким надається правова охорона;
- встановити дату пріоритету;

- перевірити відповідність промислового зразка, що заявляється, вимозі єдності;
- перевірити правильність оформлення всіх документів, що входять до складу заявки, на відповідність вимогам Правил.

З метою недопущення видачі охоронного документа на тождний промисловий зразок під час проведення експертизи заявки на промисловий зразок здійснюється перегляд усіх заявок на промисловий зразок, які надійшли до Установи до дати подання заявки, що розглядається.

Заявник має право з власної ініціативи за клопотанням (до дати одержання рішення про видачу патенту або про відхилення заявки) вносити до заявки виправлення і уточнення та надавати додаткові матеріали. До клопотання обов'язково має додаватися документ про сплату збору у розмірі 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Крім того, заявник має право ознайомитися з усіма матеріалами, зазначеними в запиті або рішенні Установи. Копії патентних матеріалів, на вимогу заявника, мають бути надіслані йому Установою протягом одного місяця.

За результатами експертизи виносяться рішення про видачу патенту або рішення про відхилення заявки.

Якщо заявка відповідає встановленим вимогам та документ про сплату збору за подання заявки оформлений правильно, Установа надсилає заявнику рішення про видачу патенту.

3.4. ПРАВОВА ОХОРОНА ТОВАРНИХ ЗНАКІВ

3.4.1. ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

Історично так склалося, що люди здавна використовували спеціальні знаки та тавра, які витискали на глиняному посуді, випалювали на тілі власних тварин тощо. Метою цих дій було позначити власність на вироби, худобу. Наявність такої відзнаки відіграла вирішальну роль у спорах на ринку, кому належить товар, або при суперечці між сусідами з приводу власності на табун, і в інших життєвих ситуаціях. Коли ж між покупцем і виробником з'явився посередник — купець, який інколи завозив товар дуже далеко від місця його виробництва, то такий знак

ставав ще й своєрідною гарантією його якості. Адже репутація окремих майстрів була досить різною. Покупець, звичайно, віддавав перевагу перевіреним товарам, виготовленим відомими йому майстрами, які розпізнавав за знайомим тавром.

Якщо на ринку одночасно опинялося декілька однотипних виробів різних майстрів, між ними обов'язково виникала конкуренція. І це було дуже добре. Хоча будь-який товар і в ті давні часи вже був орієнтований на покупців із різним рівнем доходів. Однак кожен виробник, безперечно, докладав максимум зусиль для підвищення якості та зменшення собівартості власної продукції. Це, зрештою, призвело до розподілу праці і виникнення ремісничих цехів. Поступово в цехах та купецьких гільдіях індивідуальні печатки замінювалися цеховим тавром або печаткою гільдії. Пізніше на зміну цехам прийшли мануфактури, які продовжили цю традицію.

Еволюційно в свідомості людей з'явилась і поступово зростала повага до товаровиробника, що продукував якісні вироби, та до його тавра. Відповідно, інтереси торговельного та промислового підприємництва вимагали законодавчого захисту власника тавра. Таврування товарів з метою юридичного захисту результатів творчої праці на Заході почалося в середні віки. Тавро ставилось і на митниці, виконуючи функцію своєрідної гербової марки, що засвідчувало про сплату мита.

Поступово позначення, що проставлялось на товарі у вигляді тавра, сприймалось покупцями як обов'язковий атрибут приналежності виробника до певного ремісничого цеху або гільдії купців. Крім того, ця позначка одночасно відіграла і роль своєрідного знака якості.

Із перетворенням дрібного кустарного виробництва у велике і поступового утвердження капіталістичних відносин відбулося формування національних ринків. Згодом, у зв'язку із запровадженням машин, виникло масове виробництво товарів. Це, у свою чергу, сприяло бурхливому розвитку торгівлі і загостренню конкурентної боротьби. Для цього періоду розвитку суспільства характерне зростання ролі товарного знака в двох його основних проявах. З одного боку, як засобу індивідуалізації товарів, а з іншого — як інструменту реклами. На думку сучасних учених-економістів, товарні знаки з'явилися в той

період, коли економічна система, базуючись на принципах конкуренції, вже не могла без них обійтись.

На сьогодні знак для товарів і послуг — це позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших осіб.

Відомо, що аналогічні конкуруючі товари зовні розрізняються лише своїми товарними знаками. До їх основних функцій наразі належать:

- індивідуальна, яка полягає в тому, що знак забезпечує необхідну відмінність однорідних товарів (послуг) різних виробників, дозволяючи розпізнавати і запам'ятовувати за зовнішніми ознаками товари (послуги), які випускаються конкретним підприємством;
- гарантійна, яка полягає в тому, що знак виступає гарантом якості товару, відомого споживачама;
- рекламна, яка полягає в тому, що на основі психологічного впливу на споживача забезпечується стійкий інтерес до певного товару, який маркується знаком, та його виробника, що забезпечує таку популярність, тобто знак є неодмінним елементом реклами, за допомогою якої встановлюється зв'язок товару з його виробником.

Крім того, знак виконує й інші допоміжні функції, зокрема, стимулюючу, психологічну, виховну.

3.4.2. ПРАВОВА ОХОРОНА ЗНАКА В УКРАЇНІ

Право на знак охороняється державою і засвідчується свідоцтвом.

Усі питання, пов'язані з одержанням та використанням права власності на знак в Україні, регулюються Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», введеним у дію постановою Верховної Ради України від 23.12.93 р. № 3771-ХІІ та міжнародними договорами, учасницею яких є Україна.

На сьогодні Україна підписала Паризьку конвенцію про охорону промислової власності та ряд інших міжнародних договорів щодо знаків, а саме:

- Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знака, 25.12.91 р.;

- Договір про закони щодо товарних знаків, 01.08.96 р.;
- Найробський договір про охорону Олімпійського символу, 13.03.98 р.

Правова охорона знака в Україні може бути одержана лише через його реєстрацію у Укрпатенті. Свідоцтво є офіційним охоронним документом, що видається від імені держави уповноваженим на це патентним відомством України. Свідоцтво засвідчує право власності на знак. Строк дії свідоцтва становить 10 років і продовжується, за клопотанням власника свідоцтва, щоразу на 10 років. Кількість продовжень не обмежується. Свідоцтво України діє лише на території України.

Для того, щоб одержати свідоцтво на знак, слід подати до Науково-дослідного центру патентної експертизи заявку, оформлену згідно з «Правилами складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг».

Для позначення товарного знака, що охороняється, використовується символ — ®, що проставляється праворуч від нього. За потребою для позначення товарного знака, що знаходиться на реєстрації, використовують інший символ — ™.

3.4.3. УМОВИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗНАКА

Правова охорона в Україні надається знаку, який не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та на який не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони.

Об'єктом знака можуть бути: словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, причому вони можуть бути зареєстровані як у чорно-білому, так і в кольоровому виконанні або поєднанні кольорів.

Під словесним знаком розуміють позначення, яке має вигляд слова (слів) або сполучення літер, що мають словесний характер. Такі знаки набувають все більшого поширення, оскільки вони мають низку переваг перед іншими знаками. Ці знаки легше запам'ятовуються, простіше відтворюються, їх зручно рекламувати, особливо на радіо і телебаченні.

Зображувальний знак має вигляд зображення конкретного характеру або композиції ліній, плям, фігур будь-яких форм і кольорів на площині. Наприклад, орнаменти та символи, зо-

браження тварин, птахів, стилізовані зображення всіляких предметів, іноді з включенням елементів літер.

Об'ємний знак являє собою композицію у вигляді фігур (ліній) або їх комбінацій у трьох вимірах. Прикладом такого знака є: фігурне мило, оригінальний вид упаковки, флакона, пляшки, коробки для цигарок тощо.

Комбінований знак має вигляд комбінації елементів різноманітного характеру: найчастіше це словесно-зображувальні композиції.

До інших об'єктів знака можуть бути віднесені звукові, світлові, світлозвукові та інші позначення.

У міжнародній практиці поряд із розподілом знаків за формою їх зображення розрізняють індивідуальні й колективні знаки.

Індивідуальний знак — це позначення, зареєстроване на ім'я окремої юридичної або фізичної особи, яка займається підприємницькою діяльністю.

Колективний — це знак спілки, господарської асоціації або іншого добровільного об'єднання підприємств (далі — об'єднання), призначений для позначення товарів, які ними випускаються або реалізуються, що мають спільні якісні або інші загальні характеристики. Колективний знак має відповідати всім вимогам, які висуваються до індивідуальних знаків. При цьому колективний знак є об'єктом виключного права об'єднання, а не права кожного підприємства, що входить до його складу. Підприємства — учасники об'єднання можуть використовувати колективний знак як єдиний засіб для позначення товарів або використовувати його поряд зі своїм індивідуальним товарним знаком. Об'єднання як власник колективного знака має право контролю за його використанням. Умови використання колективного знака повинні відобразитися в спеціальному правовому документі, що називається статутом колективного знака.

За ступенем відомості знаки поділяють на звичайні та загальновідомі.

Звичайний знак — це будь-яке нове оригінальне позначення товарів (послуг), яке відповідає всім умовам надання правової охорони. Зокрема, необхідною умовою його охорони є державна реєстрація позначення.

Загальновідомим знаком визнається таке позначення, яке відоме широкому загалу споживачів завдяки його використан-

ню для позначення певних товарів. Згідно із статтями Паризької конвенції у державах-учасницях Паризької конвенції таким знакам надається правова охорона без реєстрації у національних відомствах.

Не можуть одержати правову охорону позначення, які зображують:

- державні герби, прапори та емблеми;
- офіційні назви держав;
- емблеми, скорочення або повні найменування міжнародних, міждержавних організацій;
- офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки;
- нагороди та інші відзнаки.

Однак згадані позначення можуть бути включені до знака як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власників.

Згідно зі спеціальною угодою вилучений з реєстру знаків також «червоний хрест». Вилучений з реєстру товарних знаків і олімпійський символ відповідно до Найробського договору про охорону олімпійського символу.

Також не можуть одержати правову охорону позначення, які:

- не мають розрізняльної здатності;
- є загальноновживаними як позначення товарів і послуг певного виду;
- вказують на вид, якість, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, а також на місце і час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг;
- є загальноновживаними символами і термінами;
- є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару (послуги) або особи, яка виготовляє товар (надає послугу);
- є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати із знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи;
- загальновідомими знаками;
- фірмовими найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам;
- сертифікаційними знаками.

Тотожними зазвичай називають однакові позначення.

Схожими прийнято називати такі позначення, які, незважаючи на різні складові елементи, створюють однакові зорові враження (або фонетично близькі до словесних знаків), а у випадку реєстрації можуть викликати у споживачів сумніви щодо виробника товару.

Сертифікаційними знаками є знаки, які слугують лише як посилання на відповідність якості товарів або послуг певним стандартам.

Прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні людей не реєструються як знаки без їхньої згоди. Назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них чи їх фрагменти не реєструються як знаки без згоди власників авторського права або їх правонаступників.

Позначення не має розрізняльної здатності, якщо воно належить до:

позначень, які складаються лише з однієї літери, цифри, лінії, простої геометричної фігури, що не мають характерного графічного виконання;

реалістичних зображень товарів, якщо знак заявляється на реєстрацію як знак для позначення цих товарів;

тривимірних об'єктів, форма яких зумовлена виключно функціональним позначенням;

загальноновживаних скорочень;

позначень, які тривалий час використовувалися в Україні кількома виробниками як знаки для товарів, що мають спільну якість або інші спільні характеристики.

До загальноновживаних символів, крім тих, які пов'язані з певною діяльністю, належать також умовні позначення, що використовуються в науці та техніці, позначення хімічних елементів, математичних символів, наприклад, інтеграл.

До цієї групи також належать позбавлені оригінальності позначення, в яких за основу беруть зображення предмета, характерного для даної галузі господарства. Наприклад, для швейної промисловості – зображення голки з ниткою або предметів одягу, людської постаті тощо;

для машинобудування – зображення шестерні, для конструкторського бюро – зображення циркуля тощо, оскільки такі позначення через частоту використання не можуть індивідуа-

лізувати товар і його виробника, легко можуть бути сплутані споживачами і практично не відрізняються один від одного.

Загальноновживані символи і терміни є перешкодою для реєстрації знака лише у тому випадку, коли знак заявляється для товарів, що належать до тієї самої галузі, що й загальноновживані символи і терміни.

3.4.4. ПРАВО НА ОДЕРЖАННЯ СВІДОЦТВА НА ЗНАК

Право на одержання свідоцтва на знак мають будь-яка особа, об'єднання осіб або їх правонаступники.

Заявка на видачу свідоцтва на знак може бути подана особисто заявником або через представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) чи іншу довірену особу.

Іноземні громадяни і юридичні особи, які постійно проживають чи перебувають за межами України, реалізують свої права лише через патентних повірених, зареєстрованих у Відомстві відповідно до «Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)», затвердженого Кабінетом Міністрів України 10.08.94 № 545, у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27.08.97 № 938.

Громадяни і юридичні особи, які постійно проживають чи перебувають у Російській Федерації, Республіці Білорусь, Грузії відповідно до угод про співробітництво у сфері охорони промислової власності між урядом України та урядами цих держав можуть реалізовувати свої права як особисто, так і через патентних повірених.

3.4.5. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ ЗАЯВКИ НА ЗНАК

Заявка повинна стосуватися одного знака (вимога єдності).

Заявка складається українською мовою і має містити:

- заяву про реєстрацію знака, підписану заявником або його довіреною особою;
- зображення позначення, що заявляється;
- перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати знак, згрупованих за міжнародною класифікацією товарів та послуг (МКТП);

- документ про сплату збору за подання заявки, оформлений згідно з вимогами «Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки і знаки для товарів і послуг»;
- доручення патентному повіреному або іншій довірєній особі за потребою;
- інші необхідні додаткові документи.

Усі зазначені документи надсилаються до Укрпатенту для проведення державної експертизи.

3.4.6. ЕКСПЕРТИЗА ЗАЯВКИ

Експертиза заявки означає процес дослідження матеріалів заявки та самого позначення на відповідність вимогам, викладеним у Законі та Правилах, з метою реєстрації позначення як знака.

Експертиза заявки складається з таких етапів:

- встановлення дати подання заявки;
- експертиза заявки за формальними ознаками;
- експертиза заявки по суті;
- прийняття рішення про видачу свідоцтва або про відхилення заявки.

Після встановлення дати подання заявки та за наявності документа про сплату відповідного збору відомство проводить експертизу заявки за формальними ознаками.

Формальна експертиза встановлює відповідність матеріалів поданої заявки встановленим вимогам та обсяг прав, що заявляються заявником.

Якщо під час перевірки буде встановлено, що заявка не відповідає встановленим вимогам, заявнику надсилається повідомлення про необхідність уточнення або виправлення матеріалів заявки впродовж двомісячного строку від дати одержання заявником зазначеного повідомлення.

Експертиза заявки по суті полягає в тому, що відомство перевіряє, чи може заявлене на реєстрацію позначення бути знаком, чи не знаходиться воно у конфлікті з уже діючими знаками, чи має заявлене позначення розрізняльну здатність, чи не суперечить воно суспільним інтересам, принципам гуманності

і моралі, тобто чи відповідає це позначення умовам надання правової охорони.

Результатом проведення експертизи заявки по суті є прийняття відомством одного з двох рішень:

- рішення про реєстрацію знака;
- рішення про відхилення заявки.

Якщо встановлено, що заявлене на реєстрацію позначення не відповідає умовам надання правової охорони для всього переліку товарів і послуг або його частини, відомство виносить рішення про відхилення заявки.

У випадку позитивного рішення про реєстрацію знака проводиться державна реєстрація знака та видача відповідного свідоцтва.

3.4.7. МІЖНАРОДНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

Розвиток світової торгівлі сприяє посиленню ролі товарних знаків. Тому для узагальнення вимог світове товариство створило єдині правила ідентифікації товарів та послуг. З цією метою вперше у 1935 р. була розроблена МКТП. Система МКТП неодноразово переглядалась і вдосконалювалась. Наразі діє вже сьома її редакція. Перший офіційний переклад МКТП українською мовою здійснено у 1997 р. на основі автентичного англійського тексту Ніццької Класифікації. Ніццька угода про міжнародну класифікацію товарів та послуг для реєстрації знаків була укладена 15 червня 1957 р. і налічує нині 14 статей. МКТП являє собою загально визначену структуру класів товарів та послуг, яка складається з 42 класів, із них товари поділяються на 34 класи, а послуги на 8 класів. Товари об'єднані у класи за видами матеріалів, з яких вони виготовлені, а також за їх функціональним або галузевим призначенням.

Назви товарів чи послуг, що фігурують у заголовках класів, є загальними назвами, що стосуються галузей, до яких належать товар чи послуга. Тому для уточнення класифікації кожного окремого товару чи окремої послуги слід користуватися абетковим переліком. Абетковий перелік містить заголовки класів для товарів та послуг. Крім того, там наведено перелік класів із пояснювальними примітками. Абетковий перелік подано у вигляді двох однакових чотириколонкових таблиць на кожній

сторінці. Для кожного товару чи послуги в таблицях указано відповідно по колонках:

- номер класу, до якого належить товар чи послуга;
- порядковий номер назви товару чи послуги в алфавітному переліку кожної з мовних версій класифікації (U – української, E – англійської, F – французької);
- назву товару чи послуги українською, англійською та французькою мовами;
- базовий № назви товару чи послуги.

Перелік найменування товарів та послуг у межах класу можна вважати визначником змісту класів, тобто переліком умовних рубрик класів. Цей перелік являє собою повний переклад найменувань товарів та послуг, що подані в алфавітному переліку товарів і послуг (АПТП) до тексту в оригіналі. Наприклад, до класу 07 належать машини і верстати; двигуни (крім призначених для наземного транспорту), а до класу 12 – транспортні засоби; засоби переміщення по землі, по воді, повітрям. В пояснювальних примітках до кл.07, вказано, що до цього класу зокрема належать: деталі двигунів та електричні чистильні машини і апарати. Стосовно кл.12 у пояснювальних примітках йдеться, що зокрема, до нього належать: двигуни до транспортних засобів; з'єднувачі та передавачі до транспортних засобів; транспортні засоби на повітряній подушці. Так, наприклад, на сторінці 109 – двигуни велосипедні віднесені до кл. 12 і мають порядковий номер Д 0032. А двигуни внутрішнього згорання (антидетонатори для палива) віднесені до кл. 01, і мають порядковий номер Д 0033. Двигуни до наземних транспортних засобів, відповідно, – кл.12 і номер Д 0034. Двигуни до човнів – кл. 07, Д 0035. Двигуни суднові – кл. 07, Д 0037 тощо.

Слід зауважити, що в українській редакції АПТП загальний термін віднесений до певного класу може також зустрічатися і в інших класах. З іншими особливостями користування АПТП та МКТП можна ознайомитися при безпосередній роботі з ними.

? ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

1. Чому потрібно захищати права винахідників?
2. Що таке винахід і чим він відрізняється від корисної моделі КМ?
3. За яких умов винаходу (КМ) надається правова охорона?
4. Які умови патентоспроможності винаходу?
5. Як ви розумієте ознаку «новизна» винаходу (КМ)?
6. Що належить до об'єктів винаходу?
7. Що таке промислова придатність?
8. Які об'єкти не визнаються винаходами?
9. Що таке пріоритет винаходу і як він встановлюється?
10. Хто має право на одержання патенту на винахід або КМ?
11. Хто визнається автором винаходу (КМ)?
12. Яка процедура подання заявки на винахід (КМ)?
13. З чого складається заявка на видачу патенту на винахід (КМ)?
14. Де шукати інформацію про технічні новинки?
15. Що таке МКВ?
16. Скільки основних розділів включає в себе МКВ та як вони позначаються?
17. Яка організація проводить експертизу заявок на винахід (КМ)?
18. Які види експертизи бувають?
19. З якою метою винаходи та КМ патентуються за кордоном?
20. Як обрати правильну стратегію зарубіжного патентування?
21. Які види міжнародних заявок вам відомі? Зупиніться на їх особливостях.
22. Які з об'єктів промислової власності підпадають під правову охорону як промислові зразки (ПЗ)?
23. Чим засвідчується право на ПЗ і які терміни його охорони?
24. Що може бути об'єктом ПЗ?
25. Коли ПЗ відповідає умовам патентоспроможності?
26. Що відносять до суттєвих ознак ПЗ?
27. У яких випадках розкриття інформації про ПЗ не шкодить його новизні?
28. Хто має право на одержання охоронного документа на ПЗ?
29. Кого визнають автором ПЗ і які права він набуває?
30. Хто може являтися власником патенту ПЗ?
31. Чи має сплачуватися грошовий збір при подачі заявки на ПЗ?
32. З яких документів має складатися заявка на ПЗ?
33. Який порядок подання заявок на ПЗ?
34. Що таке МЗПЗ?
35. Який вид експертизи передбачено при розгляді заявки на ПЗ?
36. Які історичні корені появи товарних знаків (ТЗ)?

37. *Що на сьогодні визнається ТЗ і які функції він виконує?*
38. *Чим засвідчується право на ТЗ?*
39. *Де діє охорона на ТЗ, зареєстрований в Україні?*
40. *Що може бути об'єктом ТЗ в Україні?*
41. *Які позначення не підлягають реєстрації як ТЗ?*
42. *Що таке пріоритет ТЗ?*
43. *Як оформляється опис на ТЗ?*
43. *Хто може подавати заявку на ТЗ?*
44. *Якою мовою складається заявка на ТЗ і що вона має містити?*
45. *Які етапи проходить заявка на ТЗ при проведенні експертизи?*
46. *Що таке МКТП?*

«Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності»

Конституція України, Стаття 54.

РОЗДІЛ 4

ПЕРЕДАЧА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Історія і сучасність свідчать, що факт надання авторам об'єктів інтелектуальної власності юридичних прав, які захищають їх майнові інтереси, безумовно, відігравав і постійно відіграє важливу роль у розвитку людства. Використання приватної зацікавленості на тлі конкурентної боротьби, що особливо загострилася у останні роки, сьогодні є оптимальним вирішенням проблеми подальшого зростання добробуту і рівня життя цивілізації. У провідних країнах будь-який законодавчий акт у сфері інтелектуальної власності, насамперед, спрямований на захист прав власника, що надаються йому відповідним охоронним документом. Законодавчо закріплюючи за автором та його правонаступником виняткові права, держава одночасно бере на себе зобов'язання із забезпечення їх виконання. При цьому виняткові права власників об'єктів інтелектуальної влас-

ності дозволяють проводити певні дії, що посилюють їх особисту зацікавленість у зиску від їх використання. Наприклад, власник може передавати свої виняткові права на об'єкт інтелектуальної власності, які йому належать, будь-якій іншій особі, у визначений законодавством спосіб.

Досвід світової організації торгівлі яскраво засвідчив потребу гнучкого регулювання правових відносин у царині інтелектуальної власності. З метою всебічного стимулювання використання технічних новинок, створення нових літературних творів тощо держави мають створювати максимально сприятливі економічні умови для їх творців. Одним із визначальних чинників цього процесу є можливість передачі економічних прав, що надаються власникам об'єктів інтелектуальної власності у інші руки.

Це одночасно сприяє матеріальній зацікавленості авторів і стимулює їх до подальших творчих пошуків. Для виробників, які знаходяться у ринкових умовах, це — надійний шлях до запровадження технічних та технологічних новинок, які дозволяють збільшувати їхні прибутки від продажу нової, удосконаленої продукції. Водночас, виграє і пересічний споживач, котрий постійно одержує товари поліпшеної якості, з розширеними функціональними можливостями, підвищеною надійністю, а також, споживаючи нові твори мистецтва, літератури тощо. Причому на практиці передача прав проводиться як у повному обсязі, так і частково. Порядок передачі виключних прав регулюється відповідним законодавством певної країни, де така передача відбувається. Однак звертаємо Вашу увагу на те, що тут йдеться лише про виключні економічні права на об'єкти інтелектуальної власності.

Різні об'єкти можуть бути відчужені у будь-який спосіб, наприклад, продажем, даруванням тощо. Правовою формою передачі права є договір про передачу права власності на певний об'єкт інтелектуальної власності. Такий договір засвідчує передачу власником своїх майнових прав будь-якій іншій фізичній чи юридичній особі. Можливість такої передачі впливає з виключного права власника певного об'єкта інтелектуальної власності. Тобто цим положенням охоплюються всі об'єкти промислової власності, а також авторського права і суміжних прав. При цьому особа, яка дістала права на об'єкт

інтелектуальної власності у результаті зазначених дій, стає правонаступником попереднього власника. Виключні економічні права попереднього власника відповідно скасовуються, якщо договором про уступку цих прав обумовлено їх передачу у повному обсязі, або обмежуються чи виникають інші юридичні колізії. Усі особливості передачі прав обов'язково мають обумовлюватися в договорі, що складається письмово, і обов'язково підписується обома сторонами.

Слід пам'ятати, що будь-який об'єкт інтелектуальної власності є таким самим товаром, як і будівлі, технологічне устаткування, автомобілі або продукти харчування. Крім того, необхідно враховувати, що кожен з об'єктів інтелектуальної власності має свій життєвий цикл. Пригадайте, адже вам відомо, що дія майнових прав на ці об'єкти обмежена певним терміном. Авторські права діють упродовж усього життя автора і 70 років по його смерті. Дія суміжних прав обмежується 50 роками з моменту першого оприлюднення твору. Для патентів цикл відраховується від дати подачі заявки і становить: на винахід — 20 років, на КМ — 10 років, для деклараційного патенту на винахід — 6 років (діє до 1.01.2015 р.), для промислового зразка — 10 років і може продовжуватися, але не більше, ніж на 5 років. Для свідоцтва на товарний знак — 10 років від дати подання заявки і також може продовжуватися. Таке продовження шоразу відбувається на 10 років. Безперечно, що продовження терміну дії охоронного документа відбувається не автоматично. Воно вимагає клопотання з боку власника до відповідної установи тієї країни або до тих міждержавних об'єднань, де був зареєстрований відповідний об'єкт. Крім того, такі дії зазвичай супроводжуються сплатою певного мита. Звідси випливає, що об'єкти інтелектуальної власності, як і дівиця, не повинні «засиджуватись». Адже ці об'єкти становлять певний комерційний інтерес тільки впродовж свого життєвого циклу. І очевидно, що чим менше часу залишається до кінця дії правової охорони об'єкта, тим менша рентабельність операції з передачі цих прав.

Особливо звертаємо вашу увагу на той факт, що на будь-який об'єкт інтелектуальної власності можуть передаватися тільки майнові права (виключні економічні права), особисті, немайнові права (так звані права авторства) ніколи не передаються і не успадковуються, і охороняються довічно.

Як правило, існує три шляхи, якими може піти автор або його правонаступники, аби донести твір до уваги споживачів, винахід до виробництва тощо. Він може продати твір або винахід, яким володіє, або продати ліцензію на його використання, чи передати свої виняткові права на основі договору про передачу права власності на певний об'єкт інтелектуальної власності. Звичайно, це не обов'язково. Автор може і сам продукувати власний винахід або видавати роман тощо, наприклад, створивши для цього товариство з обмеженою відповідальністю.

Питання продажу об'єктів інтелектуальної власності, у принципі, ніби зрозумілі. Хоча ці дії і не є такими простими, як може здатися на перший погляд. Вони вимагають надзвичайно серйозної підготовки, а також зваженого підходу до вибору потенційного покупця, часу продажу тощо. У цьому випадку автор або його правонаступник чи спадкоємець, як правило, виходять із власних економічних інтересів. Вони можуть продати свої виняткові майнові права на об'єкт, яким володіють (винахід, музичний чи художній твір тощо) іншій фізичній або юридичній особі. За автором, як ви пам'ятаєте, залишається лише право на авторське ім'я, яке ніколи не підлягає відчуженню. Ілюстрацією до сказаного може послужити, наприклад будь-яка книга, де на титульній сторінці вказано ім'я автора твору, а знак авторського права © стоїть проти назви видавництва, яке видало даний твір. Це означає, що автор продав або передав в якийсь інший спосіб свої виняткові майнові права на власний твір видавництву. І тепер воно опікується долею цього твору, його розповсюдженням тощо. А за автором збереглося право на авторське ім'я та одержання відповідної винагороди, розмір якої обумовлюється в угоді між автором і видавництвом.

Слід пам'ятати, що при передачі (відчуженні) прав власності на об'єкт інтелектуальної власності шляхом їх продажу колишній власник не може залишити за собою будь-якого права на його використання чи встановлювати будь-які строкові або територіальні обмеження прав, що повністю переходять до правонаступника. Тому приймати рішення про продаж власних прав слід дуже обачно, попередньо зваживши всі можливі наслідки такого кроку, порадившись з фахівцями, юристами тощо. Адже існують і

інші види уступки майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.

4.1. ПЕРЕДАЧА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Передача (відчуження) майнових прав суб'єктів авторського права відбувається на основі авторського договору повністю чи частково. Майнові права, що передаються за авторським договором, мають бути у ньому чітко виписані. Інакше майнові права, що не зазначені у авторському договорі як такі, що відчужуються, вважаються не переданими.

Існує два види авторського договору. Перший стосується передачі виключного права на використання твору. За другим передаються лише невиняткові права на використання твору.

За авторським договором про передачу виняткового права на використання твору автор чи інша особа, яка має виняткове авторське право, передає право використовувати твір певним способом і у встановлених межах тільки одній особі, якій ці права передаються, і надає цій особі право дозволяти або забороняти подібне використання твору іншим особам. При цьому за особою, яка передає виняткове право на використання твору, залишається право на використання цього твору лише у частині прав, що не передаються.

За авторським договором про передачу невиняткового права на використання твору автор або власник авторського права передає іншій особі право використовувати твір певним способом і у встановлених межах. При цьому за особою, яка передає невиняткове право, зберігається право на використання твору і на передачу невиняткового права на використання цього твору ще й іншим особам.

Стосовно суб'єктів суміжних прав. Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм та відеограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців. Організації мовлення також мають дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм).

Майнові права виконавців можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб використання виконань, розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору і використання виконань, територія, на яку поширюються передані права тощо.

Майнові права виробників фонограм і виробників відеограм також можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб використання фонограм (відеограм), розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору, строк використання фонограм (відеограм), територія, на яку поширюються передані права тощо.

Майнові права організації мовлення можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб і строк використання програми мовлення, розмір і порядок виплати винагороди, територія, на яку поширюються передані права тощо.

Визначені договором ставки винагороди не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені Кабінетом Міністрів України.

4.2. ПЕРЕДАЧА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Одним із найбільш поширених видів передачі прав власності на об'єкти промислової власності є так звана ліцензійна процедура.

Ліцензії бувають добровільними і примусовими. Добровільна ліцензія має місце, коли власник з власної волі передає свої майнові права іншій фізичній або юридичній особі. Примусова ліцензія застосовується, як правило, в дуже обмежених випадках і неодмінно супроводжується обов'язковою виплатою грошової компенсації автору. Слід бути свідомим того, що на практиці примусова ліцензія є певним обмеженням прав власника. Тому порядок її надання регулюється законодавством і може реалізовуватися тільки двома шляхами: адміністративним або судовим.

Адміністративний порядок застосовується, якщо цього вимагає суспільна зацікавленість або інтереси національної без-

пеки країни. Тоді Кабінет Міністрів України має право (без згоди власника) передати право на використання об'єкта промислової власності будь-якій іншій юридичній особі. Передача цих прав має відбуватися на умовах невиключної ліцензії.

У судовому порядку примусову ліцензію може бути надано за заявою зацікавленої сторони у випадку, коли власник чи його правонаступник зовсім не використовували або недостатньо використовували об'єкт промислової власності в Україні впродовж трьох років після видачі патенту. Крім того, ці самі дії можуть бути застосовані й у випадку, коли використання патенту на винахід чи КМ було припинено на термін більш, як три роки. Як бачите, створити та захистити власну ідею патентом — це тільки половина справи, головне тут — забезпечити її плідне використання впродовж усього життєвого циклу патенту. Звичайно, як і кожного судового рішення, примусової ліцензії ще треба домогтися, а для цього слід забезпечити виконання цілої низки певних вимог, що обумовлені в законодавстві.

Отже, повернімося до ліцензій. Як ми вже бачили, ліцензії бувають невиняткові та виняткові. Іншими словами, вид ліцензії зумовлюється обсягом тих прав, що передаються іншій особі за ліцензійною угодою.

За юридичною термінологією, під час передачі виняткових майнових прав за ліцензійною угодою особи, котрі є учасниками цієї угоди, дістають певні специфічні назви. Так, власник виняткових прав, що їх передає іншій особі, надалі іменується ліцензіаром, а особа, якій ці права передаються, — ліцензіатом.

Виняткова ліцензія передбачає передачу ліцензіаром власних виняткових майнових прав на певний об'єкт інтелектуальної власності у повному обсязі. Це означає *для патентів на винахід (КМ)*:

За договором про виняткову ліцензію ліцензіар передає право на використання винаходу (КМ) ліцензіату у певному обсязі, залишаючи за собою право використовувати винахід (КМ) у частині, що не передається ліцензіату. При цьому ліцензіар не має права надавати ліцензії на використання винаходу (КМ) іншій особі на цій само території в обсязі наданих ліцензіату прав.

Ліцензійний договір вважається дійсним, якщо він укладений у письмовій формі і підписаний сторонами. Зазначена

угода набирає чинності стосовно будь-якої іншої особи лише після її реєстрації установа, а саме з дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені та внесення їх до реєстру. За внесення зазначених відомостей до реєстру та змін до них за ініціативою сторін договору сплачуються збори.

Крім того, в угоді за винятковою ліцензією ліцензіар може обмежити права ліцензіата стосовно:

- строку дії угоди (який може бути рівним, або меншим за строк дії патенту);
- території (конкретним підприємством, областю, країною тощо);
- виду використання (тільки продаж об'єкта або тільки його виробництво тощо).

Для патентів на промисловий зразок:

Договір про передачу права власності на промисловий зразок також здійснюється на основі ліцензійної угоди, складеної у письмовій формі, котра набирає чинності після підписання її сторонами і реєстрації в Установі. Чинність договору для будь-якої іншої особи, як і в попередньому випадку, відрховується від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені та внесення їх до реєстру, за що також сплачуються збори.

Для свідоцтва на товарний знак:

Власник свідоцтва має право видати ліцензію будь-якій особі на використання знака на підставі ліцензійної угоди. Ліцензійна угода має містити умову про те, що якість товарів і послуг, виготовлених чи наданих за цією угодою, не буде нижчою від якості товарів і послуг власника свідоцтва і що останній здійснюватиме контроль за виконанням цієї умови.

Власник свідоцтва має право проставляти поряд із знаком попереджувальне маркування, яке вказує на те, що цей знак зареєстровано в Україні. Крім того, власник свідоцтва, який здійснює посередницьку діяльність, має право на основі угоди з виробником товарів або особою, що надає послуги, використовувати свій знак поряд із знаком зазначених осіб, а також замість їх знака.

Як і для інших об'єктів, ліцензійна угода набирає чинності за таких саме умов, що і в попередніх випадках.

За невинятковою ліцензією ліцензіар надає ліцензіату дозвіл на певне використання об'єкта інтелектуальної власності. При

цьому він зберігає за собою право власного використання об'єкта видачі ліцензій на цей само об'єкт.

У законодавстві України підкреслено деякі особливості використання невиняткової ліцензії щодо деяких об'єктів інтелектуальної власності.

При укладанні ліцензійної угоди на використання винаходу (КМ) ліцензіар передає це право ліцензіату, залишаючи за собою право надання ліцензій іншим особам, лише включаючи право надання ліцензій іншим особам.

Ліцензіат, що дістав виняткові права на певний об'єкт інтелектуальної власності, має право на видачу так званого субліцензійного договору іншій особі, звичайно, в обсязі наданих ліцензіату прав.

У цьому випадку правовідносини між ліцензіаром та ліцензіатом зберігаються. Просто субліцензіат не вступає у безпосередні відносини з ліцензіаром. Усю відповідальність перед ліцензіаром за виконання субліцензійної угоди у цьому випадку бере на себе ліцензіат. Економічна доцільність субліцензійної угоди полягає в тому, що таким чином задовольняється потреба у попиті на товари та послуги на території дії угоди, якщо ліцензіат не в змозі задовольнити їх сам. Обсяг прав, які надаються субліцензіату, визначаються обсягом прав, які одержав би ліцензіат за винятковою ліцензією, і зазвичай не можуть їх перевищувати. Найчастіше такі угоди укладаються стосовно винаходів (КМ) та товарного знака.

Окрім безпосередньої передачі прав на об'єкт інтелектуальної власності, відома ще одна форма передачі права власності. Це так звана **передача прав власності на певний об'єкт у співвласність**. Тобто за згодою власника одна або кілька осіб можуть стати новими співвласниками, наприклад, патенту на винахід, або свідоцтва на товарний знак тощо. Для цього власник охоронного документа має укласти з майбутнім співвласником (співвласниками) відповідну угоду про передачу права власності у співвласність. Заяву на реєстрацію такої угоди в Установі подає власник охоронного документа. Окрім зазначених дій, передбачена зміна складу співвласників охоронного документа. У цьому випадку можуть виникнути дві ситуації. При першій частина співвласників охоронного документа може відмовитися від свого права власності на користь інших його

співвласників. У другому варіанті частина співвласників охоронного документа може відмовитися від своєї частки власності на користь сторонніх осіб. Як у першому, так і в другому варіанті укладається відповідна угода між старими та новими співвласниками охоронного документа, яка підписується ними. Заява про зміну власників у цих випадках подається від імені всіх співвласників. Однак підписуються такі заяви тільки тими із співвласників, хто відмовився від своїх прав або передає їх. Після реєстрації угоди всі нові співвласники охоронних документів мають рівні права на його використання. Взаємини між ними регламентуються спеціальною угодою. Якщо така угода не укладена, жоден із співвласників не може самостійно, без згоди інших співвласників, чинити будь-які юридичні дії, пов'язані з передачею власних прав іншій особі, або видачею ліцензії.

У світовій практиці існує ще одна схема відступання прав на деякі види об'єктів інтелектуальної власності. Так, останніми десятиліттями у країнах з розвинутою економікою значного поширення набув продаж товарів, послуг та технологій на умовах франчайзингу (від англ. franchising). Поняття, «франчайзинг» у спеціальній юридичній літературі трактують по-різному.

Наприклад, у англо-російському тлумачному словнику з інтелектуальної власності І. Дахна поняття «франчиза» (від англ. franchise) визначається як «спеціальна пільга на виконання певних дій, яка надається громадянам та корпораціям з боку уряду і яка не належить усім як «загальне право».

У США під франчизою розуміють переважне право на використання товарного знака або інших емблем чи символів включно з дизайном і логотипом та іншими матеріалами ідентифікації, а також методів реклами і завоювання суспільного визнання. Крім того, до неї американці відносять і патенти та «ноу-хау», а також методи ведення бізнесу, що становлять комерційну таємницю, стиль і способи оформлення інтер'єра. Окрім цього, на їхню думку, до неї слід віднести ще й устаткування та пристосування, а також стандартні господарські процедури, що обов'язково використовуються при здійсненні процесу або використанні устаткування. Однак слід зауважити, що всі перераховані об'єкти попередньо мають бути захищені за-

коном про авторське право або пройти реєстрацією торгової марки, дизайну, винаходу чи бути захищеним у будь-який інший спосіб.

У трактуванні Французької федерації франчайзингу, франчиза це – співпраця підприємства, що надає послуги для одного або кількох підприємств, у результаті якої ці підприємства користуються товарним знаком (знаком обслуговування), вивіскою і особливо «ноу-хау» шляхом однакової експлуатації, під контролем підприємства, що є власником цих об'єктів промислової власності.

У розумінні Британської асоціації франчайзингу, франчиза – контрольна ліцензія, що видається власником об'єкта інтелектуальної власності (наприклад, товарного знака) іншій особі. Ця ліцензія дозволяє, або навіть більше того, зобов'язує особу, яка отримала права на використання згаданого об'єкта займатися (у період дії цієї угоди) визначеним у ній бізнесом, використовуючи при цьому специфічне найменування, що належить власнику або асоціюється з ним. Окрім того, вона надає право власнику здійснювати контроль протягом усього періоду дії ліцензії за якістю ведення бізнесу, що є предметом цієї угоди. Ця угода також накладає на її учасників і певні зобов'язання. Так, власник об'єкта інтелектуальної власності зобов'язаний надавати партнеру по угоді обов'язкову допомогу у процесі ведення бізнесу стосовно управління персоналом, організації продажу тощо. Особа, яка дістала ці права, у свою чергу, зобов'язана акуратно виконувати всі вимоги, обумовлені у цій угоді, і регулярно вносити оплату на рахунок власника об'єкта інтелектуальної власності, яким вона користується.

Узагальнюючи вищенаведену інформацію, можна запропонувати таке визначення цих понять.

Франчайзингова угода – це договір між постачальником продуктів або послуг і власником товарного знака або автором художнього твору, які користуються великою популярністю. При цьому той, хто дістає права (франчайзі), бере на себе зобов'язання з торгівлі продукцією або надання послуг під ім'ям франчайзера (того, кому належать продукти або послуги), зберігаючи при цьому рівень їх якості.

Франчайзі (від англ. franchisee) – енергійний бізнесмен, підприємець, менеджер. Термін франчайзер також походить від

англ. «franchisor», що означає організатор справ, власник генеральної ліцензії.

Поточна діяльність франчайзі є цілком самостійною, але його підприємство функціонує не як відокремлений об'єкт, а як частина єдиного комплексу, об'єднаного франчайзером, котрий є власником нематеріальних активів підприємства, що належить за франчайзинговою угодою франчайзі.

Слід визнати, що згадані нематеріальні активи, а по-іншому — інтелектуальна власність, і є тою причиною, з якої сотні тисяч підприємців — франчайзі погоджуються сплачувати за право користування схемою франчайзера навіть у тих випадках, коли вони досконало знають усі її деталі. Інтелектуальна власність у цьому випадку може охоплювати широке коло об'єктів — від об'єктів промислової власності аж до об'єктів авторського права. При всій їх різноманітності вони обов'язково мають бути захищені певним охоронним документом чи режимом комерційної таємниці. Саме тому, що вони мають судовий захист. Тому потенційні франчайзі змушені укладати договір і за надані послуги. Цим вони забезпечують собі і власному бізнесу надійну перевагу й гарантію стабільного існування та подальшого зростання. Для прикладу можна згадати хоча б широко відому в всьому світі мережу ресторанів швидкого харчування «MacDonal's», що поступово входять і в наше життя. Або компанію з випуску безалкогольних напоїв «Coca-Cola», яка вже вклала в економіку України значні суми, що обраховуються сотнями мільйонів доларів, і найближчим часом планує до заводів у Львові і Броварах (Київська область) додати ще один — у Дніпропетровську. На український ринок прийшла і російська фірма «Дока», що на умовах франчайзингу реалізує широкомасштабні програми «Дока - піцца» і «Дока — хліб». В Україні існують франчайзингові пропозиції і від національних виробників. Зокрема, відома київська фірма «Денді — Ексім» пропонує рентабельні проекти «Бар — морозиво» і «Бар — піцерія». І хоча приклади можна ще наводити, слід визнати, що в Україні франчайзинговий бізнес робить лише перші кроки. Звичайно, активному просуванню цієї справи і відповідно ширшому залученню іноземних капіталів сприятиме прийняття закону України про франчайзинг та інші заходи. Однак уже на сьогоднішній день такою ж схемою часто працюють роздрібні торговці, що реалі-

зують на ринку товари або послуги постачальника. У такому випадку угода передбачає певну територію, на якій надається франшиза, а також рекламну та іншу допомогу для франчайзі з боку франчайзера.

У спеціальній юридичній літературі наводяться низки принципів позитивів і привабливостей цього нового виду комерційної діяльності для всіх зацікавлених сторін.

Для франчайзі:

1. Передача франчайзером спеціальних знань за допомогою програм навчання і професійних консультацій з управління підприємством відкриває шлях для створення торговельних точок, що можуть успішно конкурувати з великими фірмами.

2. Використання добре знаного товарного знака позитивно позначається на входженні у ринок. Крім того, франчайзер постійно проводить потужну рекламну компанію в Україні та на місцевому рівні, що не під силу малому підприємству. Це дозволяє франчайзі повністю зосередитися на організації власного бізнесу, не піклуючись про просування товару.

3. Можливість придбання у франчайзера обладнання або інгредієнтів, необхідних для виробництва кінцевого продукту або послуг, за цінами, нижчими за ринкові. У разі звернення за кредитом або виникненням труднощів при розрахунках із споживачем франчайзер є поручителем за франчайзі.

4. Низька схильність до банкрутства порівняно із звичайними малими підприємствами. За статистикою, згортають свій бізнес понад 25% звичайних малих підприємств і тільки 5% франчайзі.

Для франчайзера:

1. Можливість отримання чималої вигоди від швидкого розгортання власного бізнесу, не вдаючись до кредитів і не беручи на себе серйозних фінансових зобов'язань. Адже це франчайзі вкладає свою частку в бізнес і пов'язане з цим розширення.

2. Для франчайзера успіх франчайзі — незалежного підприємця, що прагне до збільшення власних прибутків, може бути більш вигідним, ніж експлуатація власного підприємства або торговельної точки з менеджером, що не вклав власних коштів у цю справу.

3. Здійснення більшого контролю за умовами реалізації власної продукції порівняно з тим, що може дати франчайзеру

традиційний шлях, який не передбачає такої тісної взаємодії з клієнтами.

4. Розширення мережі розподілу власного товару або послуг, особливо з укладанням франчайзингових контрактів, за якими франчайзі зобов'язані купувати обладнання та інгредієнти для виготовлення кінцевого продукту у франчайзера.

5. Набуття значних переваг у разі розвитку міжнародного франчайзингу. Працюючи разом з франчайзі у іншій країні, франчайзер докладно вивчає зарубіжне законодавство і особливості ведення бізнесу в цій країні, дізнається про запити зарубіжного споживача тощо, тобто отримує теоретичні знання освоєння яких коштувало б йому набагато дорожче.

Для споживачів і суспільства:

1. Сприяння появі нових конкурентів на ринку збуту товарів та послуг і, відповідно, зростання конкуренції серед товарних знаків. А також надання споживачеві широкого вибору і можливості швидкого одержання товарів і послуг, що відповідають сучасному рівню.

2. Залучення іноземних інвестицій, які забезпечують ефективну передачу новітніх технологій і створюють додаткові робочі місця.

3. Поповнення державного бюджету за рахунок надходження коштів від оподаткування і стимулювання розвитку загальної і суміжних галузей промисловості.

4. Скорочення державних витрат, пов'язаних із банкрутством підприємств та допомогою на випадок безробіття.

Хотілося б познайомити читачів ще з одним об'єктом, який регламентується в українському законодавстві, наприклад, у Законі України «Про податок на добавлену вартість» або у Законі України «Про інвестиційну діяльність» тощо. Це так зване «**ноу-хау**».

У спеціальній літературі зустрічається безліч різноманітних визначень цього поняття. У вітчизняному законодавстві це поняття трактується як **сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих.**

У принципі, за певних обставин, «ноу-хау» може включати:

- обладнання, зразки, комплектуючі або запасні частини, інструменти тощо;
- методики, проекти, параметри способу або інші дані, інструкції тощо;
- незапатентовані винаходи, розрахунки, креслення і подібне.

У законодавстві більшості країн, на відміну від інших об'єктів промислової власності, як правило, не передбачено прямого правового захисту «ноу-хау». Тому «ноу-хау» не реєструються і не оприлюднюються, а є конфіденційною інформацією і комерційною таємницею. Однак і цей продукт можна захистити. Для цього зазвичай використовуються законодавча база, пов'язана із захистом репутації та чесного імені виробника, санкції проти несумлінної конкуренції тощо. Однак процес передачі «ноу-хау» пов'язаний із певним ризиком розкриття секретної інформації для третіх осіб до чи після укладання контракту. Крім того, власнику «ноу-хау» завжди слід мати на увазі, що, окрім зазначених ризиків кримінального плану, існують і об'єктивні обставини, пов'язані з науково-технічним прогресом. Тому напрошується простий висновок: актуальність вашого «ноу-хау» з часом зменшується і може настати час, коли про ці секрети будь-хто зможе прочитати у відкритому науковому виданні. Тому не зволікайте, але й занадто не поспішайте. Цю справу слід добре обмірковувати. Ретельно зважте всі ризики і скоріше шукайте потенційного покупця. Взагалі оптимальним шляхом для передачі «ноу-хау», як показує практика, є ліцензійна угода на використання винаходу або КМ. У цьому договорі ліцензіату додатково надається право на застосування «ноу-хау». Відповідно, логіка підказує, що у такому випадку правовласник не зацікавлений у розголошенні секретної інформації, за яку він сплатив власні гроші. Вартість правової охорони об'єкта ліцензій обумовлюється у ліцензійній угоді. При цьому вартість прав, які передаються разом з основним об'єктом (винаходом або КМ), може зростати на 50% від вартості усього звичайного контракту, що не містить виробничих секретів. До речі, саме «ноу-хау» найчастіше і становить найбільший інтерес для конкурентів, які «полюють» за ним усіма можливими методами, зокрема засобами промислового шпигунства.

Ураховуючи названі ризики, світова практика виробила

деякі стандартні процедури передачі «ноу-хау». Наприклад, часто застосовується так званий одноразовий або перманентний трансферт. За першою схемою, коли «ноу-хау» належить до певного виробу чи процесу, у визначений термін об'єкт передається шляхом надання документації або навчання персоналу. У другому випадку, «ноу-хау» передається послідовно і постадійно. Спочатку передаються необхідна технічна документація і обладнання. Після цього постачальник бере участь у пусконаладжувальних роботах, адаптує процес виробництва до умов замовника і запускає його. Крім того, за цією системою передачі «ноу-хау» постачальник обов'язково періодично контролює виробництво з метою забезпечення якісних і кількісних показників, обумовлених у ліцензійній угоді.

Відомо кілька видів розрахунків за угоду стосовно передачі «ноу-хау». Наприклад, оплата готівкою. У цьому випадку використовуються схеми паушальних платежів, роялті або їх комбінації. У разі внесення паушальних платежів, передбачається єдиний платіж або їх ланцюжок, що включає авансовий і ряд фіксованих платежів.

Зустрічається також оплата у вигляді зустрічної поставки товарів чи послуг, а також змішана оплата або бартер.

Система розрахунків у формі роялті базується на загальному обігу виробленої продукції. У цьому випадку слід зважити, що найбільш складною позицією є термін «загальний обіг». Справа в тому, що у різних країнах він визначається на основі національних особливостей. Тому власник «ноу-хау» вже на етапі укладання ліцензійної угоди повинен домовитися із замовником про прийнятний для сторін зміст цього терміна.

? ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

---

1. Чи може власник об'єктів інтелектуальної власності передавати права, що йому належать, іншій особі?
2. Які з видів прав на об'єкти інтелектуальної власності можуть передаватися другій особі і в який спосіб?

3. Пригадайте, якими життєвими циклами характеризуються об'єкти інтелектуальної власності і чому це важливо знати при передачі прав на них?
4. На підставі чого можуть передаватися виняткові майнові права на об'єкти авторського права і суміжних прав?
5. Які особливості передачі виняткових майнових прав на об'єкти авторського права і суміжних прав?
6. Що таке ліцензія і які вони бувають?
7. Хто такі ліцензіар та ліцензіат?
8. Які права надає виняткова ліцензія на об'єкти промислової власності?
9. За яких умов угода про надання ліцензії вважається чинною?
10. Що таке передача об'єктів інтелектуальної власності у співвласність?
11. Поясніть, як ви розумієте поняття «франшизна угода».
12. Що таке «ноу-хау» і яке значення воно відіграє у ліцензуванні або передачі прав?

*«Закон суворий, але це закон»
Римське прислів'я*

РОЗДІЛ 5

ЗАХИСТ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Серед пересічних громадян України й досі ще побутує думка про безкарність піратства щодо об'єктів інтелектуальної власності на вітчизняному ринку. Справді, слід визнати, що таке зустрічається ще досить часто. Пригадайте хоча б, як нещодавно у столиці тракторами трошили гори неліцензійних компакт-дисків. І це не дивно, адже країна, виборсуючись із тенет колоніального минулого не може змінитися вмиль. Однак, як казали мудрі еліни, двічі не можна вступити у ту саму річку. І вже зараз, після проголошення стратегічного напрямку руху України до світової спільноти, питанню захисту об'єктів інтелектуальної власності почали приділяти значну увагу. Так, 10 січня 2002 року Верховна Рада України прийняла зміни і доповнення, внесені до українського законодавства стосовно об'єктів інтелектуальної власності. А 17 січня 2002 року під тиском світової громадськості, зокрема США, в Україні прийнято Закон «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування». Можна довго сперечатися про зміст Закону, але у принципі заперечувати його необхідність для України наразі, мабуть, ніхто не наважиться.

Країна почала уважно придивлятися до фактів порушення прав власників об'єктів інтелектуальної власності і виявлена контрафактна продукція зразу вилучається з продажу. Причому такі дії обов'язково супроводжуються адекватною відповіддю недобросовісним торговцям та виробникам з боку держави. У складі українських силових структур успішно почали функціонувати спеціальні підрозділи з контролю за дотриманням законодавства у сфері інтелектуальної власності та захисту економічних інтересів держави. В Україні в останні роки створене і діє законодавче поле з цього питання. Майже всі міжнародні акти у галузі інтелектуальної власності чинні зараз і в Україні. Звичайно, нам ще далеко до ідеалу. Проте не можна не помічати позитивних змін, які відбуваються на наших очах. Ринок товарів та послуг поступово цивілізується. Усе більше підприємців усвідомлюють необхідність захисту об'єктів інтелектуальної власності, якими вони володіють, користуються, або пропонують на ринок. Споживачі наразі активніше починають виявляти свою прихильність до певних товарних знаків, цікавляться місцем походження товару, назвою фірми виробника тощо. Тобто непомітно, але впевнено і невідворотно саме життя поступово втягає нас у вир стосунків, притаманних світовому товариству.

Раніше, за радянських часів, коли виняткові права на майже всі об'єкти інтелектуальної власності належали державі, дістати економічну вигоду від використання, наприклад, власного винаходу було практично неможливо. Варто згадати хоча б найбільш відомий приклад із винахідниками автоматичної зброї. Американський винахідник автоматичної гвинтівки М-16 Едвард Стонер став мільйонером, а автор знаменитого автомата Калашникова, за даними російських ЗМІ, не одержав за свій витвір ні цента. Майнові права у ті часи зберігалися хіба що за авторами літературних, музичних творів та виконавцями.

Нині ситуація в Україні, сподіваємося, зміниться на краще. На законодавчому рівні держава не тільки декларує, але й уже робить тверду спробу опікуватися правами власників усіх без винятку об'єктів інтелектуальної власності, а також слідкувати за виконанням цих прав. На жаль, найскладнішою у цьому процесі, як не дивно, виявилась не якась юридична колізія,

а саме банальна «ломка стереотипів» і вироблення у наших громадян законослухняності та цивілізованого підходу до форм і методів технологічного обміну на ринку товарів та інформаційних продуктів. Слід визнати, що цей процес, як свідчить практика, досить складний і тривалий. Він пов'язаний із психологічною інерцією, притаманною будь-якому суспільству, особливо нашому, де панувало «телефонне право» і практично були відсутні правові традиції охорони об'єктів інтелектуальної власності. Саме у цьому ви і маєте допомогти собі, своїм нащадкам і своїй Батьківщині. Тільки від вас залежить, чи прискориться і цивілізується цей процес, чи ні. Саме ви, ваше покоління, маєте стати справжніми господарями власних творів, винаходів тощо. На ваших очах Україна обов'язково стане повноправним членом світового співтовариства, увійде у всі європейські структури і, нарешті, розквітне. Звичайно, можна обрати й іншу долю, наприклад, емігрувати. Ми жодним чином не засуджуємо цих людей, кожен обирає свій шлях широкий. Та будьмо ширими. Безперечно, століття національних принижень і активного виховання безбаченків дало свої гіркі плоди. І однак дуже б не хотілося, аби хтось із вас спокусився і шукав кращої долі за горами та морями. Адже Батьківщина, як Мати, у кожного лише одна! Тож перетворити нашу державу Україну у справді рідний дім — це завдання кожного з її громадян. Його ніхто не давав і ніхто за це нас не питає, окрім хіба що власного серця і душі.

5.1. ЗАХИСТ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Окремий V розділ Закону спеціально присвячено цивільно-правовому захисту авторського права і суміжних прав. Окрім відшкодування прямих матеріальних збитків, а також стягнення прибутків, за порушення авторського права або суміжних прав суд стягує з винних штраф у розмірі 10 відсотків від суми, що присуджена на користь позивача. Виплата компенсації, яка визначається судом, може сягати 50 000 мінімальних розмірів заробітної плати, встановлених законодавством України, і використовується замість згаданих відшкодувань. Сума штрафів

спрямовується у встановленому законодавством порядку до відповідних бюджетів. Порушник авторського права і суміжних прав зобов'язаний також відшкодувати особам, які мають авторське право і суміжні права, моральну шкоду в розмірі, що визначається судом.

Суд може винести рішення про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення, щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або розповсюджені з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту. Це стосується також усіх кліше, матриць, форм, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворюються примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх відтворення і для виготовлення засобів обходу технічних засобів захисту.

За рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів (зокрема, комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення на вимогу особи, яка є суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав і права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні примірники підлягають знищенню, а матеріали і обладнання, що використовувалися для відтворення контрафактних примірників, підлягають відчуженню із перерахуванням виручених коштів до Державного бюджету України.

Як бачите, заходи досить суворі. Тож слід зважати на це. Тим більше, що, як кажуть в Україні, «немає в світі нічого таємного, щоб з часом не стало явним».

Більш детально з особливостями законодавчого закріплення авторських та суміжних прав можна ознайомитись, уважно прочитавши текст Закону.

Історія захисту авторських прав почалася мабуть, разом із виникненням друкування, коли стало можливе тиражування літературних творів замість їх переписування. Суміжні права тісно пов'язані з авторським правом. Тому, мабуть, можна сказати і про суміжні права, які також мають давнє коріння, хоча на офіційному рівні суміжні права почали захищатися порівняно недавно. Лавиноподібний процес розвитку технічних засобів

запису та відтворення звуку і візуального зображення після другої світової війни спонукав людство до пошуку конструктивної взаємодії у царині захисту суміжних прав. Більшість чинних міжнародних конвенцій щодо охорони об'єктів інтелектуальної власності являють собою синтез вже існуючих національних законів. На відміну від них, Римська конвенція, присвячена охороні суміжних прав, була вдалою спробою ввести міжнародні норми правового регулювання у національні законодавства. Після її прийняття у 1961 р. більше 60 країн прийняли національні закони, що регулюють правовідносини у сфері суміжних прав. Україна також прийняла Закон «Про авторське і суміжні права». На той час державі ледь виповнилося 3 роки. Це сталося 23 грудня 1993 р. А у грудні 1996 р. всесвітня Дипломатична конференція прийняла угоду ВОІВ «По виконанню і фонограмах». Тобто процес творення законодавчого поля з суміжних прав на земній кулі ще триває.

Як уже зазначалося, традиційно розрізняють три різновиди суміжних прав: права виконавців на їх виконання, права виробників фонограм і відеограм на їх фонограми і відеограми та права теле- радіостанцій на їх теле- радіопроекти. По суті, охорона суміжних прав передбачає захист прав тих, хто допомагає авторам творів доносити їх до людства. Тож послідовно розглянемо їх усі.

Захист прав виконавців. **Але спочатку визначимося, кого можна вважати виконавцем.** Виконавцем є особа, яка безпосередньо доносить твір до глядача і (або) слухача зі сцени, кіно-або телеекрану тощо. Тобто це — актори, співаки, музиканти, танцюристи та усі інші особи, що читають, декламують, співають або грають, а також диригенти музичних і музично-драматичних творів.

Якщо виконавців кілька, вони реалізують власні права тільки за взаємною згодою. Реалізація прав великих колективів виконавців, наприклад, оркестрів, хорів, театральних труп або естрадних гуртів, виконується режисерами, диригентами, солістами, керівниками трупи. З конкретними артистами питання, пов'язані з забезпеченням суміжних прав, вирішуються у рамках укладених з ними контрактів, а також обов'язково мають знайти відображення у нормативних документах, які регламентують діяльність цих колективів.

За виконавцями визнаються майнові і немайнові права. Право на ім'я дозволяє виконавцю вимагати згадування його дійсного імені або псевдоніма, які не повинні викривлятися при будь-якій творчій інтерпретації твору. Нагадаємо ще раз, що **право на ім'я не може ніяким чином відчужуватись і охороняється довічно.** При цьому будь-які зміни у виконанні можуть вноситись виключно за згодою виконавця.

Майнові права виконавців забезпечуються за рахунок закріплення за ними виняткового права на використання виконання у будь-якій формі. При цьому кожне використання неодмінно має супроводжуватися виплатою винагороди. За виконавцем зберігається право дозволу чи заборони: кабельної чи ефірної передачі виконання; запису раніше незаписаного виконання; надання для прокату фонограм чи відеограм із записом виконання.

Слід пам'ятати, що у разі, коли виконавець під час першої фіксації виконання безпосередньо дозволить виробнику фонограм чи виробнику відеограмі її подальше відтворення, то вважається, що виконавець передав виробнику фонограми чи виробнику відеограмі виняткове право на розповсюдження фонограм, відеограм і їх примірників способом першого продажу або іншої передачі у власність чи володіння, а також способом здавання у майновий найм, комерційний прокат та іншої передачі. При укладанні угоди про запис виконання з виробником фонограм (відеограм) право на нього відходить до виробника.

При цьому виконавець зберігає за собою право на одержання справедливої винагороди за зазначені види використання свого виконання через організації колективного управління або іншим способом.

Усі виняткові права виконавців можуть передаватися іншій особі, але лише на підставі угоди. Як правило, посередником при виконанні цих операцій є організації, що управляють авторськими та суміжними правами на колективних засадах або повірені виконавці.

Слід окремо підкреслити, що в практиці майнових взаємин між виконавцем і виробником фонограм (відеограм) є певні особливості. Майнові права виконавців можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб використання виконань, розмір і порядок

виплати винагороди, строк дії договору і використання виконань, територія, на яку розповсюджуються передані права тощо. Визначені договором ставки винагороди не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені Кабінетом Міністрів України.

У разі, коли виконання використовується в аудіовізуальному творі, вважається, що виконавець передає організації, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору, або продюсеру аудіовізуального твору всі майнові права на виконання, якщо інше не передбачено договором.

Водночас виконавцю не надається охорона від наслідування. Тобто виконавець не може заборонити колезі по мистецькому цеху наслідувати його власну манеру виконання. Цим часто користуються молоді артисти, що пробиваються нагору. Згадайте деяких співаків у молоді роки, коли вони наслідували улюбленого виконавця, аж поки не створювали свій неповторний стиль.

Захист прав виробників фонограм (відеограм). Дамо також і у цьому випадку деякі роз'яснення. **Виробниками фонограм (відеограм) визнаються усі без винятку фізичні та юридичні особи, які зніщували та взяли на себе відповідальність за перший звуковий запис (відеозапис) виконавця або інших звуків чи візуальної інформації.**

За неможливості доведення зворотного виробником фонограми (відеограми) визнається особа, ім'я або назва якої позначені на цій фонограмі (відеограмі) або її футлярі.

До речі, охороні підлягають будь-які фонограми (відеограми). При цьому для надання охорони зовсім неважливо, чи записаний твір вже охороняється Законом. Також для цього не має значення якість самого запису або наявність різних звукових ефектів чи матеріальна форма запису, а також зміст того, що записано.

Особливо наголосимо, що за виробником фонограм (відеограм) визнаються лише майнові права, передані йому автором або виконавцем, яким на правах довічного належить особисте немайнове право, що ніколи не передається і не відчужується.

Виробнику фонограм (відеограм) належить виключне право на використання фонограм (відеограм) у будь-якій формі. Запам'ятайте, що виробнику фонограм (відеограм) також на-

лежить право на отримання винагороди за її використання незалежно від його методу. Виключне право у даному випадку означає право здійснення або надання дозволу на проведення таких дій:

- відтворення фонограми (відеограми);
- змінювання або переробки фонограми (відеограми);
- торгівлі або їх розповсюдження в інший спосіб;
- імпортування фонограми (відеограми).

Крім того, виробник фонограми (відеограми), яка опублікована з комерційною метою, має право спільно з виконавцем, публічне виконання якого зафіксоване на цій фонограмі (відеограмі), на одержання винагороди за будь-яке її використання. Збором, розподілом та виплатою винагороди, як правило, займаються організації, що управляють правами виробників фонограм (відеограм) і виконавців на колективній основі чи повірені у повній відповідності із угодою з ними.

Слід також мати на увазі, що перехід у власність примірника фонограми (відеограми) сам як такий ще нічого не означає. Однак, якщо її примірники, що були легально опубліковані, потрапляють до торгової мережі, то їх подальше розповсюдження вже не вимагає дозволу виробника, і не передбачає виплати йому винагороди. Водночас, власник фонограми (відеограми) не може займатися її комерційним прокатом чи здавати їх у майновий найм, тому що це право належить до виключних прав виробника.

Захист прав організацій кабельного та ефірного мовлення. Тут також спершу внесемо ясність у термінологію. **Під організаціями кабельного та ефірного мовлення будемо розуміти радіо- і телестудії, а також інші організації, що займаються публічним розповсюдженням звукової та (або) зображувальної інформації як власного виробництва, так і виробництва інших організацій за допомогою ефіру чи кабельних або оптико-волоконних засобів передачі тощо.**

Самі ці організації, як правило, не завжди створюють творчі доробки, а лише сприяють їх висвітленню і доведенню до уваги глядачів та слухачів. Однак такі заходи потребують значних капіталовкладень і тому діяльність цих організацій також вимагає правового захисту. Тобто має бути створене юридичне підґрунтя для економічного виправдання діяльності таких організацій.

У світовій практиці за організаціями кабельного та ефірного мовлення закріплюються виняткові права на використання передач у будь-якій формі та дозвіл на їх використання. Ну і, звичайно, виняткові права цих організацій передбачають право на отримання винагороди за такий дозвіл. До речі, ці права поширюються і на всі види передач, які створені безпосередньо самою організацією або виготовлені на її замовлення іншою особою. Пригадайте знамениті телесеріали, зняті на замовлення провідних телестудій країни. Крім того, до виняткових прав організацій кабельного та ефірного мовлення належить ще, чи дозволяти або забороняти іншим особам:

- публічне сповіщення своїх програм шляхом трансляції і ретрансляції;
- фіксацію своїх програм на матеріальному носії та їх відтворення;
- публічне виконання і публічну демонстрацію своїх програм у місцях з платним входом.
- поширення на території України чи з території України сигналу із супутника, що несе їх програми, органом, який розповсюджує, для якого цей сигнал із супутника не признався.

Дія вказаних прав не поширюється на випадки, коли запис передачі був виконаний з дозволу цих організацій або її відтворення відбувається за тих самих умов.

Стосовно авторського права і суміжних прав слід зазначити таке. Згідно зі статтею 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» порушенням, що дає підставу для судового захисту, є ряд дій, вчинених будь-якою особою стосовно немайнових та майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав. Під ці дії підпадає будь-яке піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав, пов'язане з незаконним відтворенням, розповсюдженням або іншим використанням контрафактних примірників творів (зокрема, комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення. Крім того, дії вважаються неправомірними і при звичайному ввезенні на митну територію України контрафактних творів, а також при їх увезенні з метою їх розповсюдження чи публічного сповіщення творів, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучена чи змінена

інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

Порушення авторського права і суміжних прав тягне за собою відповідальність згідно з чинним адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством України. Так, чинний Кримінальний кодекс України (ККУ) у статті 176 «Порушення авторського права та суміжних прав» передбачає кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності.

Необхідно зазначити, що суб'єктивний бік цього злочину характеризується умислом. І вважається, що мотиви порушення авторських і суміжних прав не мають значення для кваліфікації злочину.

Отже, санкції, які застосовуються до порушників авторського і суміжного права, досить суворі. Тому перш ніж використовувати будь-який твір, спочатку слід пересвідчитись кому належать авторські і суміжні права, та укласти з власником відповідну угоду, щоб потім не нарікати на свою «тяжку долю».

5.2. ЗАХИСТ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Одним із основних завдань, які постали перед нашою державою у зв'язку з інтеграцією країни до світових та європейських структур, було приведення чинного законодавства у сфері охорони прав промислової власності у відповідність із світовими стандартами.

Загально визнано, що об'єкти промислової власності є важливою і невід'ємною складовою економічного розвитку будь-якої держави. В Україні захисту від порушень виняткових прав на об'єкти промислової власності також надають великого значення. Правові засоби захисту вже набутих прав передбачені у відповідних статтях низки законів України: про охорону прав на винаходи і корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем, а також обумовлені у різних національних кодексах.

В Основному Законі країни – Конституції України у статті 54 кожному громадянину гарантується право на захист його

інтелектуальної власності, моральних та матеріальних інтересів. Так, будь-яке посягання на права власника патенту на винахід чи корисну модель, передбачене статтею 34 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», вважається порушенням прав власника патенту і тягне за собою відповідальність згідно з чинним адміністративним, цивільним та кримінальним законодавством України. Для промислових зразків ця норма визначена у статті 26 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки». Стосовно власників знаків для товарів і послуг – статтею 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Для власників зареєстрованої топографії ІМС – статтею 21 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем».

Порушенням прав власника патенту на винахід чи корисну модель визнаються дії з боку будь-якої особи щодо виготовлення, пропонування для продажу, введення в господарський обіг, застосування або ввезення чи зберігання з зазначеною метою об'єкта, що охороняється патентом.

Аналогічні норми є чинними і для інших об'єктів промислової власності. Наприклад, **порушенням прав власника** визнаються дії з боку будь-якої особи щодо застосування до **зареєстрованого знака** позначеного на упаковці товарів чи у рекламі іншого позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати.

Для **топографії ІМС** таким порушенням визнаються дії з боку будь-якої особи, що без дозволу власника копіює топографію або займається виготовленням ІМС із застосуванням даної топографії чи будь-яких виробів, що містять такі ІМС. Крім того, порушенням визнаються також дії, пов'язані з увезенням таких ІМС та виробів, що їх містять, на митну територію України. Також до порушень належать пропозиції для продажу, продаж, зберігання із зазначеною метою та інше введення в обіг ІМС, виготовленої із застосуванням зареєстрованої топографії, та будь-яких виробів, що містять такі ІМС.

На вимогу власника патенту чи свідоцтва таке порушення повинне бути припинене, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту заподіяні збитки.

Вимагати поновлення порушених прав власника патенту або свідоцтва може також особа, яка придбала ліцензію, якщо інше не передбачено в ліцензійній угоді.

Для захисту виняткового права власник має довести, що його патент або свідоцтво було порушено. **Таким чином, у справах про контрафакцію, тобто порушення прав на патент або свідоцтво, центральним є питання збирання доказів про факти такого порушення.** Необхідно розуміти, що цей процес дуже трудомісткий. Особливо важким є одержання доказів у справах про порушення прав на такий об'єкт винаходу, як способу, оскільки при цьому необхідно мати доступ на підприємство порушника.

Наведений перелік контрафактних дій є вичерпним, тобто будь-які інші дії не можуть переслідуватися за законом. Слід зазначити, що перелічені дії є окремими випадками протизаконного використання об'єкта, що охороняється, і мають самостійне значення. Іншими словами, будь-яка із зазначених дій, наприклад, виготовлення, вже вважається порушенням Закону.

Самостійність вказаного складу правопорушень полягає у тому, що за кожне з них власник прав може переслідувати порушника свого патенту.

Раніше первісними формами правопорушень були лише несанкціоноване виготовлення продукту та застосування способу. Але з часом, у результаті ринкових перетворень, що пов'язані зі спеціалізацією підприємств, розвитком кооперації, стало необхідним забезпечення ефективного захисту продукту на всіх етапах просування його до споживача: виготовлення, зберігання, ввезення, пропонування до продажу, продаж тощо.

Необхідно враховувати, що кожна форма протиправного використання має свої особливості. Наприклад, сам як такий факт виготовлення контрафактного товару вже є правопорушенням і не залежить від подальшого введення товару в обіг. Однак слід пам'ятати, що таке виготовлення повинне мати характер промислового і провадитись з комерційною метою. Це також є цілком слушним для такої форми контрафакції, як увезення товару на митну територію із порушенням прав інтелектуальної власності. Цей вид правопорушення не залежить від подальших дій порушника щодо такого товару.

Водночас, стосовно зберігання контрафактного товару, наявність умислу на подальші дії (наприклад, пропонування до продажу, продаж) є вирішальним для кваліфікування його як

правопорушення, тому що сам факт зберігання ще не є підтвердженням намірів порушника ввести товар у господарський обіг.

Тому слід визнати: **правильна кваліфікація порушення прав власника має першочергове значення для захисту його майнових інтересів.**

Слід мати на увазі, що не всі дії, які порушують права на об'єкт, можна вважати введенням в господарський обіг. Виготовлення певного виробу, наприклад, вважають введенням до господарського обігу. Такий підхід при кваліфікації правопорушення може призвести до суттєвого звуження патентної монополії власника прав.

Окрім цього, не можна некоректно застосовувати поняття «попереднього користування» стосовно винаходів, розуміючи під цим виготовлення дослідних зразків або дослідних партій. Слід завжди розуміти, що термін «попереднє користування» має чіткий юридичний зміст. Винятком з патентної монополії є використання винаходу особою, яка **добросовісно та самостійно** його запровадила або зробила для цього необхідні приготування (підготувала виробництво). Йдеться про виробника, який сам дійшов до цього винаходу, не знаючи про подану заявку, та вклав у його реалізацію значні кошти.

Іноді неправильно кваліфікуються правопорушення, тобто власники прав намагаються притягти до відповідальності осіб, на яких вона не поширюється. Наприклад, розробка технічної документації, в якій використано чужий винахід чи КМ, не може вважатися порушенням патенту як «інше введення у господарський обіг». При цьому неправомірно посилаються на те, що така документація є «науково-технічним продуктом, який передається замовнику». Те саме стосується промислових зразків та топографій ІМС.

Тут наявне ототожнення правопорушуючої дії з терміном «іншим введенням у господарський обіг».

Слід зазначити, що розробника технічної документації майже неможливо притягти до відповідальності, якщо не доведена його співучасть у виготовленні продукту, в якому використано чужий винахід (КМ, промисловий зразок чи топографія ІМС). Продукт визнається виготовленим у тому випадку, коли він матеріалізований у реальному об'єкті господарської діяльності, наприклад, пристрої, а не у науково-технічній документації.

Таким чином, до **відповідальності слід притягати тільки виробника контрафактної продукції**, яка виготовляється на підставі переданої йому технічної документації.

Не можна притягувати до відповідальності осіб, які використовують чужий винахід у випадках, чітко обумовлених чинним законодавством (див. пункт 2 ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», а саме:

- у конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково знаходиться у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід (корисна модель) використовується виключно для потреб зазначеного засобу;
- без комерційної мети;
- з науковою метою або з метою проведення експерименту;
- за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо);
- при разовому виготовленні ліків у аптеках за рецептом лікаря.

Аналогічні норми містять відповідні законодавчі акти стосовно інших об'єктів. Окрім цього, не вважаються також порушенням прав власника дії, котрі підпадають під так звану доктрину «вичерпання прав», що встановлено у пункті 3 зазначеної статті. Тобто, якщо особа добросовісно придбала виріб, в якому використано винахід, що охороняється, мається на увазі, що виріб виготовлено за згодою власника прав, власник патенту не має права вимагати від покупця сплати додаткових коштів чи забороняти йому використовувати куплений виріб на власний розсуд. Наприклад, придбаний у магазині млинок для кави, що захищений патентом на винахід, не надає власнику патенту права вимагати від кожного покупця сплати «роялті» за кожен склянку намеленої кави. Це також стосується верстатів, інструментів та інших засобів виробництва.

Чинним законодавством України встановлена відповідальність за порушення прав власника патенту. Відповідно до статі 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (для товарних знаків стаття 21 відповідного Закону, для промислових зразків – стаття 27, для голографій ІМС – стаття 22) спори, пов'язані з його застосуванням, вирішуються судом, арбітражним або третейським судом у порядку, вста-

новленому чинним законодавством України. Суди, відповідно до їх компетенції, розглядають спори про авторство на винахід і корисну модель, встановлення власника патенту, порушення майнових прав власника патенту, укладання та виконання ліцензійних договорів, право попереднього користування, винагороду винахіднику (автору), компенсації. Суди розглядають також інші спори, пов'язані з охороною прав, що надаються цими законами.

Стаття 177 ККУ «Порушення прав на об'єкти промислової власності» передбачає відповідальність за незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, кваліфікованого зазначення походження товару, топографії інтегральних мікросхем, сорту рослин, якщо ці дії завдали матеріальної шкоди у великому розмірі. Цей злочин карається штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для її виготовлення. Крім того, у цій статті передбачені наслідки для осіб, що вчинили такі дії повторно, припустилися службових злочинів або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі. Матеріальна шкода вважається завданою в особливо великому розмірі, якщо її вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

5.3. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Тепер ви вже маєте певне уявлення про відповідальність за порушення авторських і суміжних прав, а також об'єктів промислової власності. Крім того, ви також дещо обізнані і з ККУ. Давайте поміркуємо разом ще над одним важливим питанням. Чи може пересічний громадянин захистити свої права на об'єкти інтелектуальної власності? Відповідь на нього потребує чіткого розуміння ситуації, в якій опиняються багато власників цих об'єктів. Крім того, наразі дати правильну відповідь на це питання можливо лише після відповіді ще на одне запитання: «Чи варто витратити кошти, час та власні нерви на забезпечення

правової охорони об'єкта і що це дасть його власнику?». Логічним у ринковій ситуації, мабуть, буде зважити економічну доцільність таких дій. Якщо ви уважно прорахували усі «за» та «проти», і «за» переважають, то чинне законодавство дозволить вам забезпечити захист своїх законних інтересів.

Однак ви також повинні зважити і на те, що порушник буде зятято захищатись. Порадившись із фахівцем, він обов'язково подасть зустрічний позов про промислову власність, наприклад, про визнання вашого патенту чи свідоцтва недійсним. Це звична тактика відповідача. Він буде намагатися довести, що його правопорушення просто не підпадає під обсяг охорони конкретного об'єкта промислової власності. Посилаючись на правові підстави, відповідач може намагатися оскаржити чинність вашого охоронного документа. Наприклад, стосовно винаходу, він може спробувати заперечити його новизну, доводячи очевидність винаходу або його винахідницький рівень, посилаючись на недостатність чи неповноту опису винаходу для його запровадження, на те, що винахід не є корисним, тобто не має промислової придатності, на те, що патент був виданий шляхом введення патентної експертизи в оману, із викривленням фактів, або на те, що винахід був протиправно запозичений з іншого патенту. Методи захисту можуть бути зухвалими і різними, тож до цього ви маєте бути готові.

Отже, остаточне рішення залишається за вами. Ще раз зважте чи зможете ви перемогти, спираючись не тільки на правду, яка, звичайно, на вашому боці. Адже для перемоги у судовій справі обов'язково потрібні немалі фінансові та інтелектуальні ресурси. Тож зважте, чи володієте ви їх достатнім запасом, аби розпочинати судову справу. Крім того, пам'ятайте, що її ведення вимагатиме від вас чималих духовних і моральних зусиль. І, нарешті, нагадаємо головне — «спробуйте ще раз, без емоцій та образ оцінити, чи варта гра свічок?».

Якщо ви все ж таки вирішили звернутися до суду, намагайтеся обов'язково перемогти. Але якщо на якомусь етапі процесу ви відчуєте, що можна досягти мирової, без вагання погоджуйтесь на таку угоду, звичайно, з прийнятними для вас умовами. Тому, що «поганий мир завжди кращий за добру війну». Вдумайтеся, адже ви збережете свої ресурси, нерви і головне забезпечите свої інтереси, заради чого все і робилось. Отже, як

кажуть німці: «З кожного свинства треба мати хоча б шматок шинки».

І ще на одному аспекті судового розгляду вашої справи хочеться зупинитися окремо. Звичайно, ви відчуваєте себе скривдженим і, безперечно, компетентним і вважаєте, що в змозі самотійно довести власну правоту і захисти свої права. Але не поспішайте і трохи зачекайте, нехай вгамується вибух від перших загострених емоцій. Адже трішки поміркувавши, ви не будете, мабуть, заперечувати, що, як і в кожній справі, й у судовій також, є потреба в спеціальних знаннях, вміннях та, зрештою, і у навичках, яких у вас просто не може бути. Звичайно, якщо ви не спеціалізуєтесь на цьому. Адже логіка підказує, що для цього треба не тільки юридично грамотно оформити документи, а й виробити стратегію і тактику ведення процесу. До того ж судова практика свідчить, що, як правило, самотійно забезпечити весь комплекс цих робіт невеличке підприємство або сам автор навряд чи будуть в змозі. І, повірте, як би ви ретельно не готувалися до судового реваншу, на жаль, без допомоги фахівців шансів, знову ж, як підтверджує життя, у вас майже ніяких. Як це не прикро, однак слід визнати, що в сучасному українському складному світі всі справи вирішують ті, у чиїх руках більш спритні фахівці-юристи. Це також і наша щира думка, до того ж помножена на власний досвід. Отож, будьте розумні і не повторюйте чужих помилок. Можливо, цей посібник і з'явився на світ саме через бажання авторів переконати майбутніх творців інтелектуальних шедеврів у елементарній істині. Не знаючи законів, ми не тільки ризикуємо потрапити під прес відповідальності, а головне, як це не парадоксально, самотійно і добровільно обмежуємо власні права!

Ринок юридичних послуг у сфері інтелектуальної власності в Україні тільки починає зароджуватися. Економічна криза, звичайно, не сприяє виникненню нових форм бізнесу, але окремі юристи та деякі юридичні фірми вже мають певний досвід щодо захисту інтересів власників прав на об'єкти інтелектуальної власності у судах. Перелік цих осіб регулярно публікується у довідниках, які щорічно видаються в будь-якому з обласних центрів України. І відомо, що фахівці з цієї справи сконцентровані переважно в Києві, але це зовсім не означає, що досвідчені та кваліфіковані спеціалісти не живуть десь поруч із вами,

наприклад, у Хмельницькому чи древньому Львові. Тож успіхів вам. І дай Бог обійтися без судової тяганини.

? ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

1. Що, на ваш погляд, відноситься до контрафактної продукції?
2. Хто в Україні опікується проблемами захисту прав авторів об'єктів інтелектуальної власності?
3. Коли на офіційному рівні почали захищатися суміжні права в світі і в Україні?
4. Кого в українському законодавстві визнають виконавцем?
5. Що захищають суміжні права щодо виконавців?
6. Кого визнають виробником фонограм та відеограм?
7. Які права надає виняткове право виробникам фонограм та відеограм?
8. Які установи прийнято кваліфікувати як організації ефірного і кабельного мовлення?
9. Які дії належать до виняткових прав цих організацій мовлення?
10. Чи захищає законодавство України суміжні права?
11. В яких випадках визнається порушення прав власника патенту на винахід (КМ), промисловий зразок чи свідоцтва на товарний знак?
12. Які дії спричиняють до порушення прав власника топографії ІМС?
13. Чи завжди виготовлення запатентованої продукції тягне порушення прав власників?
14. У яких випадках не можна притягти до відповідальності осіб, які використовують чужий винахід?
15. Хто і яким чином захищає в Україні права власника патенту на винахід (КМ), промисловий зразок чи свідоцтва на товарний знак?

ПЕРЕЛІК НАЙБІЛЬШ УЖИВАНИХ ТЕРМІНІВ

А

Автор — фізична особа, творчою працею якої створено об'єкт, що охороняється авторським чи суміжним правом або підпадає під охорону як об'єкт промислової власності.

Авторське право — це правова охорона, надана правовласнику на оригінальний твір, який він створив. Воно об'єднує дві основні групи прав: майнові й особисті немайнові права автора.

Авторське свідоцтво — документ, що видавався Державним комітетом колишнього Союзу в справах винаходів та відкриттів на ім'я автора або кожного із співавторів, що засвідчував визнання пропозиції винаходом і його пріоритет при виключному праві держави на цей винахід.

Алгоритм — процедура вирішення математичної задачі певного типу.

Аналіз — логічний прийом, яким послуговуються в патентних дослідженнях і зміст якого в тому, що об'єкт, який вивчається умовно поділяється на складові елементи, кожен з яких потім досліджується окремо.

Акцептована заявка — заявка на винахід або КМ, що подана до патентного відомства, за якою проведено науково-технічну експертизу, після її попереднього опублікування за піклуванням заявника знову виставлена для загального ознайомлення з метою одержання заперечення про видачу за нею патенту.

Аналог — об'єкт винаходу або КМ того самого призначення, що і той, який заявляється, і споріднений з ним за технічною суттю та результатом.

Апеляційна палата — колегіальний орган Установи для розгляду заперечень проти її рішень щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Аудіовізуальний твір — твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайд-фільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими.

Б

База даних (компіляція даних) — сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, зокрема електронній, підбір і розташування складових якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Бернська конвенція — Конвенція з охорони літературних та художніх творів, підписана в Берні (Швейцарія) 8 вересня 1886 р.

Бібліографія — перелік науково-технічної та патентної інформації з указівкою вихідних даних (місце, рік видання, видавництво, № охоронного документа, вид тощо).

Бюлетень — періодичне видання інформаційного характеру.

Бюлетень «Промислова власність» — офіційне видання Державного департаменту інтелектуальної власності України, в якому публікується інформація про заявки, надіслані до Національного патентного відомства та патенти, занесені до державного реєстру.

Бюлетень «Открытия, изобретения» (до 1 січня 1983 р «Открытия, промышленные образцы, товарные знаки») – з 1992 р. офіційне видання Держкомвинаходів Російської Федерації.

В

Види патентного пошуку – до основних видів патентного пошуку відносяться: тематичний, фірмовий або іменний, нумераційний, пошук патентів-аналогів, а також на новизну (патентоспроможність), на патентну чистоту (мета – визначити чи не підпадає об'єкт, що заявляється, під дію інших охоронних документів) та на визначення рівня техніки (мета – визначення спрямування науково-дослідної роботи).

Вказівка про місце походження товару – це найменування, висловлювання або знак, які вказують, що виріб або послуга мають своє конкретне походження: країну, регіон або конкретну місцевість, наприклад «Шампанське».

Виключна ліцензія – ліцензія, за якою ліцензіар може передати виняткові майнові права на користування об'єктом інтелектуальної власності, які йому належать іншим особам, залишаючи за собою права у обсязі, що не передавались (кожен з об'єктів інтелектуальної власності має свої особливості застосування правових норм).

Виключне право – майнове право особи, яке вона має щодо об'єктів інтелектуальної власності і яке забезпечує умови, за яких жодна інша особа, окрім тієї, якій належить це право, не може його використовувати, не маючи на те відповідного дозволу від першої, за винятком випадків, установлених чинним законодавством.

Виконавець – актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів.

Винахід – результат творчої діяльності людини у будь-якій галузі техніки та технології і відповідає умовам патентоспро-

можності (новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності).

Винахідник – людина, творчою працею якої створено винахід або КМ.

Виробник відеограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Виробник фонограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Виставочний пріоритет – пільгове правило, що дозволяє країні – учасниці Паризької конвенції експонувати свої вироби на міжнародних виставках, які проводяться на території інших країн – учасниць цієї конвенції без правової охорони, при цьому дата показу на виставці в разі подачі заявки в цій країні вважається датою пріоритету.

Відеограма – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

Відтворення – виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (зокрема цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер.

Відтворення фонограми – виготовлення одного чи більше примірників фонограми чи її частини на будь-якому матеріальному носії.

Власник – особа, що наділена правом на володіння, користування та розпорядження будь-яким матеріальним або нематеріальним благом.

Власність – поняття, що охоплює право володіння, користування та розпорядження різними видами матеріальних та нематеріальних об'єктів, наприклад, нерухомість суспільна, приватна, чи акціонерна, інтелектуальна власність особиста або колективна тощо, тобто до цього поняття можна віднести все, що становить багатство або майно власника.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) – міжурядова організація, що є однією з установ у системі Організації Об'єднаних Націй. Основні завдання:

- сприяти охороні інтелектуальної власності у всьому світі шляхом співробітництва між державами;
- забезпечувати адміністративні функції щодо багатосторонніх угод, які регулюють правові та адміністративні аспекти інтелектуальної власності.

Штаб-квартира ВОІВ розташована у м. Женеві в Швейцарії.

Г

Гільдія (цех) – в епоху середньовіччя об'єднання ремісників, які контролювали певний сектор ринку. Нині – добровільна асоціація осіб, що зайняті в одній галузі діяльності, професії або бізнесі, наприклад, актори, ювеліри тощо. Ці особи об'єднуються у рамках чітко вираженої організації, яка регулює їхню діяльність та відстоює в суспільстві їхні інтереси.

Герб – геральдичне зображення, запозичене англійським королем Річардом I у Палестині. Спочатку малювалося на щитах лицарів, які брали участь у хрестових походах.

Глибина патентного пошуку (ретроспектива) – залежить від його мети. На стадії планування розробки – 7-10 р.; при патентних дослідженнях – 10-15 р.; при перевірці на патентну чистоту – визначається індивідуально для кожної країни окремо, виходячи з того, як давно розвивається галузь техніки, до якої належить об'єкт; загальний рівень патентного впливу та розвитку тощо.

Графічні матеріали до заявки – графічні зображення, що прикладаються до тексту заявки.

Гудвіл – прихильність, яку дістають фірми за свої товари або послуги від споживачів, що надає їм можливість отримувати додаткові прибутки. Іншими словами, гудвіл – це як приз глядацьких симпатій, що негласно видається фірмі суспільством за її чесну і довготривалу ділову діяльність, високу партнерську надійність, високу якість товарів або послуг. Тобто, це не є якоюсь матеріальною ознакою, а скоріш пов'язано з іміджем, що її

заслужено завоювала фірма у людській свідомості й у більшості випадків пов'язується з фірмовою назвою або товарним знаком, як, наприклад, всесвітньо відомі автомобільні компанії «Mercedes», «Ford» або напої «Coca-Cola» тощо.

Д

Дата першого використання топографії ІМС – дата, коли використання топографії ІМС стало відомим у галузі мікроелектроніки.

Дата пріоритету (дата подання заявки) – дата подання заявки до Установи чи до відповідного органу держави – учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, за якою заявлено пріоритет.

Деклараційний патент на винахід – різновид патенту, що видавався за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід. Діє в Україні до 1.01.2011 р.

Деклараційний патент на корисну модель – різновид патенту, що видавався за результатами формальної експертизи заявки на корисну модель. Діє в Україні до 1.01.2015 р.

Деклараційний патент на секретну КМ – різновид патенту, що видається на КМ, віднесену до державної таємниці. В Україні міг подаватися до 1.01.2004 р.

Державна система правової охорони інтелектуальної власності – Установа і сукупність експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідної спеціалізації державних закладів, що входять до сфери управління Установи.

Державна таємниця – урядова таємниця, що стосується національних інтересів, або національної оборони, а також міжнародних відносин.

Дизайнер – особа, творчою працею якої створюється промисловий зразок.

Додатковий пункт формули – другий та решта пунктів формули винаходу (КМ), підпорядковані першому основному пункту, і які не мають самостійного правового значення.

Доручення роботодавця — видане працівникові у письмовій формі завдання, яке має безпосереднє відношення до специфіки діяльності підприємства або діяльності роботодавця і може привести до створення об'єкта інтелектуальної власності.

Е

Експертиза на локальну новизну — складова кваліфікаційної експертизи, що встановлює локальну новизну винаходу.

Є

Єдиність винаходу — вимога подачі заявки на один винахід, тобто заявка має містити опис лише одного об'єкта — пристрою, способу або речовини. Дозволяється об'єднання в одній заявці двох або більше винаходів, що належать до різних об'єктів (пристрій, спосіб, речовина), якщо вони призначені для задоволення однієї мети і можуть використовуватися лише спільно.

З

Заклад експертизи — уповноважений Установою державний заклад (підприємство, організація) для розгляду і проведення експертизи заявок.

Закон — акт, що видається вищим законодавчим органом державної влади, який встановлює найважливіші та принципові норми права.

Залежний пункт формули — пункт багатоланкової формули винаходу (КМ), що не має самостійного правового значення, а лише розвиває та доповнює ознаки об'єкта, викладені в основних пунктах формули.

Запатентований винахід (КМ) — винахід (КМ), на який видано патент.

Запатентований промисловий зразок — промисловий зразок, на який видано патент.

Запис (звукозапис, відеозапис) — фіксація за допомогою спеціальних технічних засобів (зокрема, за допомогою числового представлення) на відповідному матеріальному носії звуків і (або) рухомих зображень, яка дозволяє здійснювати їх сприйняття, відтворення або повідомлення за допомогою відповідного пристрою.

Зареєстрований знак — знак, на який видане свідоцтво.

Зареєстрована топографія ІМС — топографія ІМС, відомості про яку занесено до Реєстру і на яку видано свідоцтво.

Заявник — фізична або юридична особа, яка подає заявку на об'єкт правової охорони до патентної Установи певної країни або міждержавного об'єднання.

Заявка на видачу патенту (свідоцтва) — комплекс обов'язкових документів, обумовлених у законі певної країни, що подаються до патентної Установи з метою одержання охоронного документа.

Збитки — будь-яка несправедливість, що завдана іншій особі, її особистості, правам, власності або репутації.

Збір — певна грошова сума, розміри якої встановлюються постановою Кабінету Міністрів України, що сплачується громадянами і юридичними особами за дії, пов'язані з охороною об'єктів промислової власності в Україні.

Здавання у майновий найм (прокат) — передача права користування і (або) володіння оригіналом чи примірником твору, фонограми, відеограми на певний строк з метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди.

Знак для товарів і послуг — позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших осіб.

Знак охорони авторських прав — розміщується на кожному примірнику твору і складається з латинської літери С у колі — ©, імені (найменування) особи, яка володіє авторським правом, і року першої публікації твору.

Знак охорони суміжних прав — розміщується на кожному примірнику фонограми або її футлярі і складається з латинської літери у колі Р — ℗, імені (найменування) особи, що має суміжні права, і зазначення року першої публікації фонограми.

Знак охорони товарного знака — вміщується на кожному примірнику товару, де проставляється товарний знак і позначається для зареєстрованого товарного знака символом — ®, а для знака, що знаходиться на реєстрації символом — ™.

I

Іменний (фірмовий) пошук — при цьому виді пошуку відбір інформації виконується не за індексами МПК або НПК, а ведеться за прізвиськом авторів винаходу або КМ чи назвою відповідної фірми. При цьому спочатку встановлюються прізвиська винахідників та назви фірм, які працюють у певній галузі техніки.

Ім'я автора — сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвисько та ім'я автора; прізвисько, ім'я та по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; прийнятий автором знак (сукупність знаків) тощо.

Інтегральна мікросхема (ІМС) — мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Інтелектуальна власність — юридичне поняття, що охоплює право власності на об'єкти промислової власності, авторського та суміжного права, запобігання недобросовісної конкуренції; та всіх інших прав, що є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній або мистецькій галузях.

Інформація — зміст будь якого повідомлення.

Інформація про управління правами — інформація, зокрема в електронній (цифровій) формі, що ідентифікує об'єкт авторського права і (або) суміжних прав і автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право, і (або) суміжні права, або інформація про умови використання об'єкта авторського права і (або) суміжних прав, або будь-які цифри чи коди, в яких подана така інформація, коли будь-який із цих елементів інформації при-

кладений до примірника об'єкта авторського права і (або) суміжних прав або вміщений у нього чи з'являється у зв'язку з його повідомленням до загального відома.

K

Кабельне мовлення — передачі телепрограм на комунальні антенні телевізійні системи за допомогою високої антени або мікрохвильового передавача, підсилення і розповсюдження серед передплатників за допомогою коаксіального кабелю.

Кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) — експертиза, що встановлює відповідність винаходу умовам патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності).

Клас — елемент класифікаційної системи, що приймається за основний та являє собою сукупність предметів, понять тощо, об'єднаних за одним або кількома ознаками.

Класифікація — впорядкована розстановка об'єктів відповідно до певних правил, зокрема, і прийнятих на міжнародному рівні. Наприклад, стосовно об'єктів промислової власності:

- Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію (1971 р.);
- Ніщцька угода про Міжнародну класифікацію товарів та послуг для реєстрації знаків (1957 р.);
- Локарнська угода про встановлення Міжнародної класифікації промислових зразків (1908 р.)
- Віденська угода про встановлення Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків (1973 р.)

Комерційна діяльність — діяльність, направлена на одержання прибутку.

Компіляція — несамотійна літературна чи наукова праця, побудована на використанні чужих творів.

Комп'ютерна програма — набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, яку читає електронно-обчислювальна машина, і які приводять її у дію для досягнення певної мети або результату. Це поняття охоплює як операційну систему, так

і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному коді, включаючи підготовчі матеріали та аудіовізуальні відображення, одержані внаслідок розробки комп'ютерної програми. Поняття «комп'ютерна програма» не поширюється на поняття «база даних».

Контрафактний примірник твору, фонограми, відеограми — примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі примірники захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, зокрема з країн, в яких ці твори, фонограми і відеограми ніколи не охоронялися або перестали охоронятися.

Конвекційна заявка — заявка на винахід (КМ), що подається в одну з країн — учасниць Паризької конвенції (спочатку заявка обов'язково подається в країні, де вона створена), на яку проситься та діє річний пріоритет за датою заявки в першій країні; така заявка має перевагу по пріоритету при зарубіжному патентуванні в цій країні перед усіма заявками, що подані до неї (але не раніше дати подачі заявки в першій країні).

Конкуренція — боротьба між собою в один і той самий час одних і тих самих суб'єктів господарювання, що продукують аналогічну продукцію чи надають подібні послуги.

Контрабанда — будь-яке майно, яким відповідно до закону не можна володіти або виробляти, експортувати чи імпортувати.

Контракт — угода між двома або більшою кількістю осіб, яка породжує певні узгоджені між ними обов'язки щодо виконання або не виконання конкретних дій.

Контрафактна продукція — примірники творів, фонограм, виготовлених і розповсюджених із порушенням авторського і суміжного права.

Копірайт — з англійської буквально — право на виготовлення копій. Це поняття належить до сфери авторського права і позначає майновий інтерес авторів творів.

Кордони дії патенту — визначаються територією держави, що видала патент, особливостями її законодавства, а також формулою конкретного винаходу

Корисна модель — нове і промислово придатне конструктивне виконання засобів виробництва і предметів споживання

у вигляді пристрою, процесу (способу), а також їх нового застосування (КМ — явище, яке знаходиться десь посередині між винаходом і раціоналізаторською пропозицією).

Критика прототипу — обов'язкова частина опису винаходу (КМ), в якій вказуються недоліки відомих технічних рішень, що усуваються винаходом (КМ), який заявляється.

Л

Локальна новизна — новизна, що встановлюється за виданими в Україні патентами на винаходи і поданими до Установи заявками на видачу патентів.

Ліцензіар — особа, котра передає свої виняткові економічні (майнові) права повністю або частково іншій особі на умовах ліцензійної угоди.

Ліцензіат — особа, котра отримала виняткові економічні права від ліцензіара в обсягах, обумовлених у ліцензійній угоді.

Ліцензія — письмовий дозвіл власника охоронного документа (ліцензіара), який видається іншій особі (ліцензіату), на використання об'єкта інтелектуальної власності, на який він виданий на певних узгоджених між ними умовах впродовж певного часу і на певній території.

Ліцензування — продаж ліцензії, яка дозволяє використовувати іншій особі з комерційною метою об'єкти авторського, суміжного права або промислової власності.

М

Майнові права — це права власника на будь-яке відтворення об'єкта інтелектуальної власності, що йому належить, а також на отримання прибутку від виконання цих дій.

Мито — певна сума грошей, розміри якої законодавчо встановлені, і яка сплачується до державного бюджету за послуги Установи, а також за підтримання чинності виданого охоронного документа.

Міжнародна заявка – заявка, подана згідно із процедурою Вашингтонського договору про патентну кооперацію (РСТ), підписаного 19 червня 1970 р.

Міжнародна патентна класифікація (МПК) – класифікація винаходів, що прийнята на підставі угоди між державами – учасницями європейської Ради з патентних справ у 1954 р.

Міжнародна класифікація промислових зразків (МКПЗ) – класифікація промислових зразків, що запроваджена Локарнською угодою, яка підписана під час Локарнської дипломатичної конференції 8 жовтня 1968 р.

Міжнародна класифікація товарних знаків та послуг (МКТП) – класифікація товарів та послуг вперше була розроблена у 1935 р. Сьогоднішня МКТП діє на підставі Ніщцької угоди про міжнародну класифікацію товарів та послуг для реєстрації знаків, що була укладена 15 червня 1957 р.

Н

Назва винаходу (КМ) – назва об'єкта, по якому порушується клопотання про видачу охоронного документа.

Наступна передача в ефір – наступна передача в ефір раніше переданих в ефір творів, фонограм, виконань, постановок, передач організації ефірного чи кабельного віщання.

Неакцептовані заявки – заявки, що подані до патентного відомства, але рішення по яких ще не прийняте. Між іншим, по деяких з цих заявок охоронні документи можуть бути і не видані.

Невиняткова ліцензія – ліцензія, за якою ліцензіар, передаючи виняткові майнові права на користування об'єктом інтелектуальної власності іншій особі, має право на власне використання цього об'єкта, а також може надавати невиняткові ліцензії іншим особам (кожен з об'єктів інтелектуальної власності має свої особливості застосування правових норм).

Несумлінна конкуренція – вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торгових справах.

Новизна винаходу (КМ) – одна з обов'язкових ознак винаходу (КМ), що визнається справедливою, якщо до дати пріори-

тету суть цього або аналогічного технічного рішення не була розкрита в країні, де заявляється об'єкт або за кордоном для невизначеного кола осіб настільки, аби стало можливим його здійснення.

Ноу-хау (від англ. знати як) – незапатентована корисна інформація, що не є загальновідомою і легко доступною, і являє собою досвід або одержана в результаті спеціальних досліджень чи випробовувань.

Нумераційний пошук – різновид патентного пошуку, при якому пошук об'єктів ведеться за номером охоронного документа.

О

Опис винаходу (КМ) – основна частина заявки на винахід (КМ). Завдання опису: по-перше, викласти зміст винаходу (КМ); по-друге, надати можливість спеціалісту відтворити об'єкт, що заявляється; по-третє, показати його переваги порівняно з відомими технічними рішеннями.

Об'єкти винаходу – вважається: *пристрій* – конструкційний елемент чи комплекс таких елементів, які знаходяться між собою в функціональних або інших зв'язках (машини, апарати, пристрої тощо); *спосіб* – процес обробки сировини, матеріалів, виготовлення хімічних та інших речовин, вирощування різних культур, лікування хвороб тощо, спосіб полягає у встановленні нового порядку, черговості застосування певних дій; *речовина* – штучно створене матеріальне утворення, що є сукупністю інгредієнтів, які взаємно пов'язані: розчини, сплави, емульсії, хімічні з'єднання; *штам* – наслідково однорідні культури профілактичних бактерій, вірусів тощо; *застосування відомих раніше пристроїв, способів, речовин штампів за новим призначенням* – відомий об'єкт використовується для вирішення завдання, яке не передбачалось, коли вперше став застосовуватися такий об'єкт.

Оприлюднення (розкриття публіці) твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки

шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

Опублікування твору, фонограми, відеограми — випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, фонограми чи відеограми, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Опублікуванням твору, фонограми, відеограми вважається також депонування рукопису твору, фонограми, відеограми у сховищі (депозитарії) з відкритим доступом та можливістю одержання в ньому примірника (копії) твору, фонограми, відеограми.

Організація ефірного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гама-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (зокрема, з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на відстань сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

Організація колективного управління (організація колективного управління майновими правами) — організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку.

Оригінал — документ, з якого робляться копії.

Основний пункт формули винаходу (КМ) — пункт багатоланкової формули винаходу (КМ), в якому всі суттєві ознаки об'єк-

та необхідні та достатні для досягнення мети винаходу (КМ), що викладаються допустимо узагальненими поняттями та термінами, і який має самостійне правове значення.

Особа — фізична або юридична особа.

Особисті немайнові права — право автора будь-якого об'єкта інтелектуальної власності, що охороняються вічно незалежно від терміну дії охорони майнових прав на цей об'єкт, і не можуть відчужуватися ні в який спосіб.

П

Паризька конвенція по охороні промислової власності — багатостороння угода, укладена 29 березня 1883 р. в Парижі, що набрала чинності 7 липня 1884 р. і неодноразово переглядалася. Україна — учасниця цієї конвенції.

Патент — охоронний документ, що видається патентним відомством і засвідчує виключні права заявника на об'єкт інтелектуальної власності (винахід, корисну модель, промисловий зразок), який охороняється цим документом.

Патент (деклараційний патент) на секретний винахід — різновид патенту, що видається на винахід, віднесений до державної таємниці.

Патентний повірений — фізична або юридична особа, яка на комерційних засадах представляє інтереси заявника в патентному Відомстві та суді, здала кваліфікаційні іспити і зареєстрована у відомстві. У США та Великобританії зустрічається ще одна професія — «патентний агент». На відміну від патентного повіреного, що має технічну та юридичну освіту, патентний агент має тільки технічну освіту. Патентний агент також представляє інтереси клієнтів, однак не має права цього робити в суді й укладати ліцензійні угоди.

Патентний пул — явище, коли ряд власників патентів дають згоду на ліцензування власних патентів між учасниками пулу або (і) передають їх холдинговим компаніям для надання ліцензій третім сторонам. Патентні пули бувають відкриті та закриті. Відкриті — це такі, коли кожен із учасників може на-

давати ліцензію без згоди інших учасників пулу. Закриті – коли для видачі ліцензії потрібна згода усіх учасників пулу.

Паушальний платіж – авторська винагорода, що здійснюється у вигляді одноразового платежу.

Передача в ефір – повідомлення творів, фонограм, виконань, постановок, передач організацій ефірного чи кабельного мовлення для загалу (зокрема показ або виконання) за допомогою їх передачі по радіо чи телебаченню (за винятком кабельного телебачення). При передачі цих об'єктів через супутник під передачею в ефір розуміється прийом сигналів з наземної станції на супутник і передача сигналів із супутника, за допомогою яких твори, фонограми, виконання, постановки, передачі організацій ефірного чи кабельного мовлення можуть бути доведені до широкого загалу незалежно від фактичного сприйняття їх публікою.

Піратство – незаконне розповсюдження та виготовлення об'єктів, що охороняються законодавством про авторські і суміжні права, а також промислову власність.

Плагіат – використання чужого твору або його частини без посилання на першоджерело.

Повідомляти – показувати, виконувати, передавати в ефір чи робити інші дії (за винятком поширення примірників твору чи фонограми), за допомогою яких твір, фонограма, виконання, постановка, передачі організацій ефірного чи кабельного мовлення стають доступними для слухового і (чи) зорового сприймання, незалежно від їхнього фактичного сприйняття публікою.

Повідомлення для широкого загалу – відтворення твору, фонограми, відеограми, виконання, постановки, передачі організацій ефірного чи кабельного мовлення для загальної уваги за допомогою кабельних, провідних, оптичних або інших аналогічних засобів зв'язку.

Позивач – особа, що подає позов до судових органів.

Похідний твір – твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів).

Правовласник об'єкта інтелектуальної власності – особа, котра дістала права на певний об'єкт інтелектуальної власності у результаті передачі (відчуження) виключних економічних прав від попереднього власника цього об'єкта, наприклад, автора.

Примірник відеограми – копія відеограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано із цієї відеограми і містить усі зафіксовані на ній рухомі зображення чи їх частину (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Примірник твору – копія твору, виконана у будь-якій матеріальній формі.

Примірник фонограми – копія фонограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано із цієї фонограми і містить усі зафіксовані на ній звуки чи їх частину.

Пристрій – машина, механізм, прилад, деталь, вузол або сукупність взаємопов'язаних деталей та вузлів.

Пріоритет заявки (пріоритет) – першість у поданні заявки на певний вид охоронного документа.

Програма для ЕОМ – об'єктивна форма подання сукупності даних і команд, призначених для функціонування ЕОМ та інших комп'ютерних пристроїв з метою одержання визначеного результату, включаючи підготовчі матеріали, отримані у ході розробки програми для ЕОМ, і породжувані нею аудіовізуальні відображення.

Продюсер аудіовізуального твору – особа, яка організує або організує та фінансує створення аудіовізуального твору.

Промислова власність – поняття, що об'єднує низку об'єктів: винахід, товарний знак, торгову назву, промисловий зразок, а також боротьбу проти недобросовісної конкуренції.

Промисловий зразок – результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Передача організації ефірного чи кабельного мовлення – передача, створена самою організацією ефірного чи кабельного мовлення, а також на її замовлення за рахунок її засобів іншою організацією.

Промислове шпигунство – шпіонаж щодо конкурента з метою заволодіння його секретами нечесними засобами.

Прототип — найбільш близький за технічною суттю та результатом, який досягається, до об'єкта, що заявляється.

Псевдонім — вигадане ім'я, вибране автором чи виконавцем для позначення свого авторства.

Публічне виконання — подання за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до звичайного кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час.

Публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми — публічний одноразовий чи багаторазовий показ публіці за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у приміщенні, в якому можуть бути присутніми особи, які не належать до звичайного кола однієї сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, аудіовізуального твору чи зафіксованого у відеограмі виконання або будь-яких рухомих зображень.

Публічний показ — будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання, фонограми, відеограми, передачі організації мовлення за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) або за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до звичайного кола однієї сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї особи, яка здійснює показ, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час (публічний показ аудіовізуального твору чи відеограми означає також демонстрацію окремих кадрів аудіовізуального твору чи відеограми без дотримання їх послідовності).

Публічне сповіщення (доведення до загального відома) — передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гама-променів тощо), зокрема, з використанням супут-

ників, чи передача на відстань за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуку не можуть бути сприйняті.

Р

Реєстр — Державний реєстр певних охоронних документів України або іншої країни.

Режисер (постановник спектаклю) — особа, яка здійснює постановку театрального, циркового, лялькового, естрадного або іншого спектаклю.

Репрографічне відтворення (репродукування) — факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (зокрема, цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Речовина — штучно створена сукупність взаємопов'язаних інгредієнтів, індивідуальні хімічні сполуки, об'єкти генетичної інженерії, композиції та продукти ядерного перетворення.

Рівень техніки — включає всю інформацію, яка стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки до Установи. Крім того, рівень техніки включає зміст будь-якої заявки на видачу патенту України та міжнародної заявки, в якій зазначена Україна, в тій редакції, в якій її було подано і згодом опубліковано.

Роботодавець — особа, яка найняла працівника за трудовою угодою або контрактом.

Розповсюдження об'єктів авторського права і (або) суміжних прав — будь-яка дія, за допомогою якої об'єкти авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, зокрема, доведення цих об'єктів до відома

публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

Розголошення суті винаходу (КМ) – інформація, що створює можливість для спеціаліста безперешкодно відтворити об'єкт. Джерела, що порочать новизну, можуть бути як недруковані, так і друковані. До недрукованих належать, наприклад, роботи, прийняті на конкурс, у яких міститься інформація про об'єкти або їх використання.

Роялті – вид платежу, що направляється власнику об'єкта інтелектуальної власності за легальне використання майнових прав на об'єкт, що уступ лени іншій особі за угодою або за ліцензією. Величина роялті визначається у відсотках до кожного проданого примірника твору, запатентованого виробу тощо.

С

Свідоцтво – свідоцтво України на знак для товарів і послуг.

Секретний винахід (секретна КМ) – винахід (КМ), що містить інформацію, віднесена до державної таємниці.

Службовий винахід (КМ) – винахід (КМ), створений працівником:

- у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачене інше;
- з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця.

Службові обов'язки – обов'язки, зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях, функціональні обов'язки працівника, що передбачають виконання робіт, які можуть привести до створення об'єкта інтелектуальної власності.

Службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

Співавтор – особа, що брала творчу участь у розробці винаходу (КМ). Особи, що надали автору технічну допомогу в оформленні заявки, виготовленні дослідного зразка тощо не вважаються співавторами.

млени заявки, виготовленні дослідного зразка тощо не вважаються співавторами.

Спосіб – метод виготовлення продукту або параметри цього процесу.

Статут Анни – державний акт стосовно авторських прав, що прийнятий парламентом Великобританії у 1709 р. і надавав автору літературного твору право на його друкування протягом 14 років від дати першої публікації цього твору.

Статут про монополії – державний акт, що прийнятий парламентом Великобританії у 1623 р. з метою запобігання королівським зловживанням при наданні монопольного права, що погіршували умови вільної торгівлі та ускладнювали конкуренцію в сфері основних комерційних товарів та предметів щоденного попиту. «Статут» зупинив необмежену роздачу королівських монополій. Однак він не стосувався патентів, що могли видаватися терміном до 14 років, надавали першому діючому винахіднику і означали надання йому виключних прав на виготовлення та використання виробу на території королівства. Це був Закон, що вважається відправною точкою для подальшого розвитку патентного законодавства.

Строк дії майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності – авторські права діють впродовж усього життя автора і 70 років по його смерті. Дія суміжних прав обмежується 50 роками з моменту першого оприлюднення твору. Для патентів цикл відраховується від дати подачі заявки і становить: на винахід – 20 років, на КМ – 10 років, для деклараційного патенту на винахід – 6 років, для промислового зразка – 10 років і може бути продовжений але не більше ніж на 5 років. Для свідоцтва на товарний знак – 10 років від дати подачі заявки і також може продовжуватись. Таке продовження щоразу відбувається на 10 років.

Суміжні права – це права, що належать виконавцям, виробникам фонограм і організаціям ефірного мовлення відповідно до їхніх виконань, фонограм і теле- та радіопередач.

Суспільне надбання – твори і об'єкти суміжних прав, строк дії авторського права і (або) суміжних прав на які закінчився.

Суттєві ознаки винаходу (КМ) – ознаки, кожна з яких узята окремо, а всі разом достатні для ідентифікації об'єкта.

Суть винаходу – сукупність суттєвих ознак, достатніх для досягнення технічного результату, який забезпечує винахід або КМ.

Т

Твір архітектури – твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо).

Твір образотворчого мистецтва – скульптура, картина, малярство, гравюра, літографія, твір художнього (зокрема, сценічного) дизайну тощо.

Твір ужиткового мистецтва – твір мистецтва, зокрема, твір художнього промислу, створений ручним або промисловим способом для користування у побуті або перенесений на предмети такого користування.

Тематичний пошук – вид пошуку патентної інформації, що виконується за індексами МПК та НПК для тих країн, по фондах яких мають проводитися дослідження. Як правило, прийнято виконувати пошук по фондах промислово розвинених країн: України, Великої Британії, США, ФРН, Франції, Японії, Швейцарії, Росії, а також колишньому Радянському Союзу.

Технічне завдання, що вирішується винахідником, – конкретизація мети винаходу (КМ), яка розкривається в його описі і містить вказівку, в чому конкретно полягає завдання, що вирішується.

Технічні засоби захисту – технічні пристрої і (або) технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і (або) суміжних прав при сприйнятті і (або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Тимчасовий патент – патент, що видається патентним відомством країни на підставі формальної експертизи.

Товарний знак – див.: (Знак для товарів і послуг).

Топографія ІМС – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

У

Установа – центральний орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності, на сьогодні в Україні це Державний департамент інтелектуальної власності.

Уступка прав власності – акт передачі іншій особі прав власності (майнових прав) у повному обсязі або частково.

Ф

Фірмова назва – назва, під якою фірма проводиться власну діяльність.

Формальна експертиза (експертиза за формальними ознаками) – експертиза, у ході якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані винаходами (корисними моделями), і відповідність заявки та її оформлення встановленим вимогам.

Формула винаходу (КМ) – коротка словесна характеристика винаходу (КМ), яка відображає його суть і служить для визначення правової охорони, що надана патентом.

Фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

Франчи́за – детально пророблена угода, за якою одержувач франчизи (франчайзі) бере на себе обов'язки щодо проведення комерційної діяльності або продажу продукту щодо методів та процедур, запропонованих особою, що надає франчизу (франчайзером). У пересічних громадян найбільш поширеним є дещо спрощене поняття франчизи, коли під нею розуміється ліцензія, яка надається власником товарного знака або фірмової назви, на продаж продукту або надання послуги під цим товарним знаком або фірмовою назвою (пригадайте хоча б ресторани McDonald's, що розкидані по усьому світу).

Ц

Цитата — порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілишими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні.

Ш

Штами мікроорганізмів — спадково однорідні культури бактерій, вірусів, грибів та інших мікроорганізмів, що продукують корисні речовини або володіють іншими корисними властивостями.

Ю

Юридична особа — установа або підприємство різних форм власності, що вступають у правові взаємини як правонаступники винахідника, власника патенту на винахід КМ або промисловий зразок чи свідоцтва на товарний знак, заявника винаходу або КМ тощо, а також в інших випадках, які передбачені законодавством про інтелектуальну власність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. // ВВРУ. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Винахід/ Ніколаєнко Л. І., Добриніна Г. П., Меньяло Л. А. та інші. За ред. В. Л. Петрова. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. – 136 с.
3. *Г. Драпак*. Захист інтелектуальної власності. – Хмельницький: Поділля, 1997. – 57с.
4. *Дахно И.И.* Англо-русский толковый словарь по интеллектуальной собственности (Словарь Ивана Дахно). – К.: ВИРА-Р, 1997. – 387 с.
5. *Драпак Г.М., Гуляєва В.О.* Роздуми над деякими проблемами європейської інтеграції України / Проблеми підготовки спеціалістів з інтелектуальної власності в Україні/ Матеріали науково-практичної конференції. – К.: Ін-т інтелектуальної власності і права, 2001. – с. 80-82.
6. *Жаров В.О.* Інтелектуальна власність в Україні: правові аспекти набуття, здійснення та захисту прав. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2000. – 188 с.
7. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» від 15 грудня 1993 року № 3689-ХІІ (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 1994. – № 7. – Ст. 36.
8. Закон України «Про авторське та суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2001. – № 32. – Ст. 1450.
9. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 року № 3688-ХІІ// ВВРУ. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
10. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ у ред. від 01.06.2000 р.

(зі змінами та доповненнями) // ОВУ. — 2000. — № 26. — Ст. 1080.

11. Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5 листопада 1997 року № 621/97-ВР (зі змінами та доповненнями) // ОВУ. — 1997. — № 48. — Ст. 2.

12. Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 року № 752-ХІV (зі змінами та доповненнями) // ОВУ. — 1999. — № 28. — Ст. 1371.

13. Інтелектуальна власність. Основні поняття. — Хмельницький: ХДЦНТЕІ. 2001. — 29 с.

14. Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика. — Науч.-практ. изд.: В 4 т./ Под общ. ред. А.Д. Святоцького. — К.: Издательский Дом «Ін Юре», 1999.

15. *Киселев А.* Секреты с Бережковской набережной // ИР. — №4. — 1991. — С. 31-32.

16. Корисна модель / Ніколаєнко Л. І., Добриніна Г. П., Меньяло Л. А. та інші. За ред. В. Л. Петрова. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. — 128 с.

17. *Костин А.Н.* Названия, говорящие за себя // Техника молодежи. — 1976. — №12. — с. 34.

18. *Крайнев П.П., Работягова Л.І., Дятлик І.І.* Патентування винаходів в Україні / За ред. П.П.Крайнева: Монографія. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. — 340 с.

19. *М. Скиба, Г. Драпак.* Навчання винахідництву // Тези доповідей міжнародної науково-методичної конференції «Шляхи підвищення якості підготовки фахівців». — К.: КНУТД, 2001. — С.47-49

20. Основы интеллектуальной собственности. — К.: Издательский Дом «Ін Юре», 1999. — 600 с.

21. Охорона промислової власності в Україні: Монографія/ За редакцією О.Д. Святоцького, В.П.Петрова. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. — 400 с.

22. Оцінка прав інтелектуальної власності. Інформаційні матеріали. — К.: УІНТЕІ. — 1998. — С. 62.

23. Патентування винаходів в іноземних державах/ Л.І.Ніколаєнко, І.Ю.Кожарська, В.С.Радомський, С.Й.Полачек. — К.: Державне патентне відомство України, 1999.

24. Промисловий зразок / Ніколаєнко Л. І., Буттева А.П., Меньяло Л. А. та інші. За ред. В. Л. Петрова. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. — 136 с.

25. *Р.Силин, Р.Коуп.* Практика тотального менеджмента: Учебное пособие для вузов. — Хмельницький: ТУП, 2000. — 248 с.

26. Товарний знак / Ніколаєнко Л. І., Буттева А.П., Меньяло Л. А., Радомський В. За ред. В. Л. Петрова. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. — 123 с.

27. Цивільний кодекс України: Офіц. видання. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. — 472 с.

28. <http://www.wipo.int>

29. <http://ukrpravo.com>

30. <http://spon.kiev.ua>

31. <http://sdip.kiev.ua>

32. <http://febras.ru>

33. <http://fips.ru>

Навчальне видання

Драпак Георгій Мефодійович
Скиба Микола Єгорович

ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Навчальний посібник

Редактор Білокурський Сергій Петрович
Коректор Ястребов Андрій Олександрович
Комп'ютерна верстка Полончук Микола Андрійович
Дизайн обкладинки Сидоренко Марія Олексіївна

Підписано до друку 10.09.2006.
Формат 84 x 108 1/32. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Newton.
Умовн. друк. аркушів – 16,28. Обл.-вид. аркушів — 18,6.
Наклад 1000 примір.

Замовлення № _____

Видавництво «Кондор»
Свідоцтво ДК № 1157 від 17.12.2002 р.
03057, м. Київ, пров. Польовий, 6,
тел./факс (044) 456-60-82, 241-83-47